

WARSZTATY Z GEOGRAFII TURYZMU

TOM 13

Turystyka w badaniach podstawowych

pod redakcją
Marzeny Makowskiej-Iskierki
i Jolanty Wojciechowskiej

WARSZTATY Z GEOGRAFII TURYZMU

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

WARSZTATY Z GEOGRAFII TURYZMU

TOM 13

Turystyka w badaniach podstawowych

pod redakcją
**Marzeny Makowskiej-Iskierki
i Jolanty Wojciechowskiej**

**WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU
ŁÓDZKIEGO**
Łódź 2023

Marzena Makowska-Iskierka (ORCID: 0000-0003-4163-7561)
Jolanta Wojciechowska (ORCID: 0000-0002-0386-0749)
– Uniwersytet Łódzki, Wydział Nauk Geograficznych
Instytut Geografii Miast, Turystyki i Geoinformacji, 90-142 Łódź, ul. Kopcińskiego 31

RECENZENCI

Agnieszka Niezgoda, Aleksandra Korpysz-Wiśniewska

REDAKTOR INICJUJĄCY

Katarzyna Włodarczyk

OPRACOWANIE I REDAKCJA JĘZYKOWA

Katarzyna Szumska

KOREKTA

Jakub Foremniak, Elżbieta Paradowska, Katarzyna Szumska

SKŁAD I ŁAMANIE

Munda – Maciej Torz

KOREKTA TECHNICZNA

Wojciech Grzegorzczak

PROJEKT OKŁADKI

efectoro.pl

agencja komunikacji marketingowej

Zdjęcie wykorzystane na okładce wykonane przez Marzenę Makowską-Iskierkę podczas uroczystości Bożego Ciała w Spycimierzu w 2023 r. – Fragment kwietnego dywanu

© Copyright by Authors, Łódź 2023

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2023

<https://doi.org/10.18778/8331-251-4>

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Wydanie I. W.11116.23.0.K

Ark. wyd. 8,0; ark. druk. 10,5

ISBN 978-83-8331-251-4

e-ISBN 978-83-8331-252-1

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

90-237 Łódź, ul. Jana Matejki 34A

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl

tel. 42 635 55 77

SPIS TREŚCI

Od Redakcji	7
-------------------	---

PRZESTRZEŃ TURYSTYCZNA W BADANIACH EMPIRYCZNYCH

Zróżnicowanie zagospodarowania oraz wykorzystania walorów przyrodniczych i kulturowych Dynarskiego Krasu – ARMINA KAPUSTA ... <i>(Diversification of development and the use of the natural and cultural attractions of the Dinaric Karst)</i>	11
---	----

Wpływ pandemii COVID-19 na funkcjonowanie atrakcji turystycznych w Polsce – ZYGMUNT KRUCZEK, KAROLINA NOWAK	37
<i>(Impact of the COVID-19 pandemic on the functioning of selected tourist attractions in Poland)</i>	

Miasto kurort Kołobrzeg w drodze do zmiany granic, przebudowy układu transportowego oraz rozszerzenia profilu gospodarczego – MARIUSZ MIEDZIŃSKI	51
<i>(The resort city of Kołobrzeg: how it is extending its borders, rebuilding its transport system and expanding its economic profile)</i>	

Popularność aplikacji mobilnych gmin turystycznych i uzdrowiskowych – PAWEŁ STELMACH, PAWEŁ RAPAŁA, MONIKA KUKLA, PAULINA KOŁODZIEJ, MARIA KUSIAK, KLAUDIA CHWAJA, KAMILA CAMONA, NATALIA STRAWCZYŃSKA	77
<i>(Popularity of tourist and spa commune mobile applications)</i>	

AKTYWNOŚĆ TURYSTYCZNA I ZAWODOWA W BADANIACH PODSTAWOWYCH

Aktywność turystyczna trenerów i uczestników zajęć grupowych na przykładzie łódzkich klubów fitness – JULIA GRZELAK	101
<i>(The tourist activity of fitness trainers and participants of groups based on Lodz fitness clubs)</i>	

Wpływ pandemii COVID-19 na mobilność turystyczną mieszkańców dużego miasta na przykładzie osiedla Retkinia w Łodzi – ANDRZEJ MATCZAK, KRZYSZTOF CŁAPA	123
<i>(The impact of the COVID-19 pandemic on the tourist mobility of residents from a large city: the example of the Retkinia housing estate in Łódź)</i>	
Ochrona przyrody w Polsce i rola geografa jako pracownika parku narodowego – JÓZEF PARTYKA	149
<i>(Nature conservation in Poland and the geographer's role as an employee in a national park)</i>	
Informacje o autorach	165

Od Redakcji

Interesujący zestaw metod oraz narzędzi badań podstawowych stosowanych w turystyce został przedstawiony w pracach składających się na 13. tom monografii *Warsztaty z Geografii Turyzmu*. To dało impuls do nakreślenia tytułu tego tomu, czyli *Turystyka w badaniach podstawowych*.

Wagę badań empirycznych zaprezentowanych w artykułach odniesiono do dwóch zagadnień: przestrzeni turystycznej oraz aktywności turystycznej i zawodowej związanej z turystyką.

Analizowana przez Autorów przestrzeń turystyczna obejmuje przykłady zagraniczne i krajowe, zróżnicowane geograficznie. Wśród nich są to: obszar Dynarskiego Krasu, miasto Kołobrzeg, gminy turystyczne i uzdrowiskowe w naszym kraju.

Problematykę aktywności turystycznej Autorzy zbadali w odniesieniu do mieszkańców dużego łódzkiego osiedla Retkinia oraz trenerów i uczestników zajęć w łódzkich klubach fitness. Kwestia aktywności zawodowej związanej z turystyką została rozpatrzona na przykładzie długoletniej pracy geografa w parku narodowym.

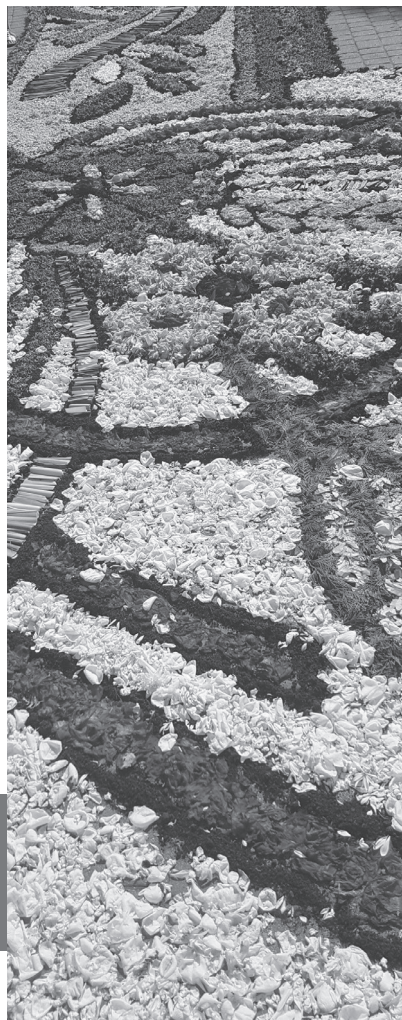
Zastosowane przez Autorów metody badań wynikają z ich dobrej znajomości terenu, przedmiotu badań, dostępnych raportów dotyczących frekwencji w atrakcjach turystycznych czy uzdrowiskowych, a także możliwości technologii (np. aplikacje mobilne), która przenika i nasycza różne sfery kultury, w tym naukę.

Zaprezentowane w pracach wnioski mają w dużym stopniu aplikacyjny charakter.

Marzena Makowska-Iskierka i Jolanta Wojciechowska

PRZESTRZEŃ TURYSTYCZNA W BADANIACH EMPIRYCZNYCH

Armina KAPUSTA

 <https://orcid.org/0000-0003-4955-8630>

Uniwersytet Łódzki

e-mail: armina.kapusta@geo.uni.lodz.pl

ZRÓŻNICOWANIE ZAGOSPODAROWANIA ORAZ WYKORZYSTANIA WALORÓW PRZYRODNICZYCH I KULTUROWYCH DYNARSKIEGO KRASU

1. Wprowadzenie

Dynarski Kras jest eksplorowany przez turystów nierównomiernie. Ruch turystyczny skupia się na wybrzeżu Morza Adriatyckiego, zaś w interiorze masowo odwiedzane są pojedyncze atrakcje, jak np. Jeziora Plitwickie (Kapusta, Wiluś, 2017). Koncentracja oraz sezonowość turystyki sprawia, że zarządcy niektórych obszarów i obiektów mocno eksploatowanych turystycznie zmuszeni są podejmować działania zmierzające do zniwelowania problemu overtourismu. Wysiłki te służą zachowaniu bioróżnorodności przy możliwości jej prezentowania podróżnym. W artykułach naukowych publikowanych w Polsce mało uwagi poświęca się związkom między naturą a dziedzictwem kulturowym, w tym specyficznej zabudowie (jednym z wyjątków jest tekst Markowskiej Cerić z 2013 r.). Dla terenów krasowych typowe są problemy z wodą, które potęguje klimat śródziemnomorski, w efekcie czego infrastruktura musiała umożliwiać gromadzenie jej zapasów na okres letnich susz, niwelować ryzyko powodzi w czasie zimowych opadów i wiosennych roztopów oraz gwałtownych wezbrań rzek, a także chronić przed silnym wiatrem, szczególnie na obszarach bezleśnych, pokrytych zaroślami kserotermicznymi, makią, garigiem, czy uprawami. W związku z rozwojem społeczno-gospodarczym tradycyjne budowle kamienne (suchy mur, polne domy) tracą na znaczeniu, lecz wciąż pozostają istotnym elementem kształtującym krajobraz kulturowy Dynarskiego Krasu. Rangę tych obiektów, zarówno przyrodniczych, jak i antropogenicznych,

oraz tradycji z nimi związanych podkreślają objęcie ich zróżnicowanymi formami ochrony (parki narodowe, regionalne, rezerваты itp.) oraz wpisy na listy UNESCO (tabela 1). Warunki geograficzne miały wpływ również na urbanistykę i architekturę (zwłaszcza wykorzystanie wapienia jako materiału budowlanego), lecz zespoły miejskie są chronione głównie ze względu na układ urbanistyczny oraz zabytki, których forma nie wynika bezpośrednio z lokalizacji na terenie krasowym, dlatego też nie uwzględniono ich w tabeli 1.

Tabela 1. Dziedzictwo materialne i niematerialne charakterystyczne dla Dynarskiego Krasu na listach UNESCO

Dziedzictwo	Kategoria wpisu	Lokalizacja	Lista UNESCO	Rok wpisu*
Przyrodnicze i kulturowe dziedzictwo regionu Ochrydy	przyrodniczo-kulturowy	Albania, Macedonia Północna	światowego dziedzictwa	1979 (2019)
Pradawne i pierwotne lasy bukowe w Karpatach i innych regionach Europy	przyrodniczy	Albania, Austria, Belgia, Bośnia i Hercegowina, Bułgaria, Chorwacja, Czechy, Francja, Hiszpania, Macedonia Północna, Niemcy, Polska, Rumunia, Słowacja, Słowenia, Szwajcaria, Ukraina, Włochy	światowego dziedzictwa	2007 (2011, 2017, 2021)
Kompleks wodospadów trawertynowych w miejscowości Martin Brod w Parku Narodowym Una	przyrodniczy	Bośnia i Hercegowina	informacyjna	2019
Ścisły rezerwat przyrody – las pierwotny Perućica	przyrodniczy	Bośnia i Hercegowina	informacyjna	2017
Przyrodniczy i architektoniczny zespół w Błagaju	przyrodniczo-kulturowy	Bośnia i Hercegowina	informacyjna	2007
Przyrodniczy i architektoniczny zespół Blidinja	przyrodniczo-kulturowy	Bośnia i Hercegowina	informacyjna	2007

Dziedzictwo	Kategoria wpisu	Lokalizacja	Lista UNESCO	Rok wpisu*
Przyrodniczy i architektoniczny zespół Stolaca	przyrodniczo-kulturowy	Bośnia i Hercegowina	informacyjna	2007
Przyrodniczy i architektoniczny zespół miasta Jajce	przyrodniczo-kulturowy	Bośnia i Hercegowina	informacyjna	2007
Jaskinia Vjetrenica	przyrodniczy	Bośnia i Hercegowina	informacyjna	2004
Park Narodowy Jezior Plitwickich	przyrodniczy	Chorwacja	światowego dziedzictwa	1979 (2000)
Równina Stari Grad	kulturowy	Chorwacja	światowego dziedzictwa	2008
Winnice Primoštenu	kulturowy	Chorwacja	informacyjna	2007
Park Narodowy Kornati i Park Przyrody Telašćica	przyrodniczy	Chorwacja	informacyjna	2007
Historyczny układ miejscowości Ston i Mali Ston, mury obronne, rezerwat przyrody Zatoka Mali Ston, Stonsko Polje i saliny	kulturowy	Chorwacja	informacyjna	2005
Góry Welebit	przyrodniczy	Chorwacja	informacyjna	2005
Sztuka budowania suchego muru	kulturowy	Chorwacja, Cypr, Francja, Grecja, Hiszpania, Słowenia, Szwajcaria, Włochy	reprezentatywna niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości	2018
Kotor – region przyrodniczy i kulturowo-historyczny	kulturowy	Czarnogóra	światowego dziedzictwa	1979
Park Narodowy Durmitor	przyrodniczy	Czarnogóra	światowego dziedzictwa	1980 (2000)
Park Narodowy Biogradska Gora	przyrodniczy	Czarnogóra	informacyjna	2010
Jaskinie Szkocjańskie	przyrodniczy	Słowenia	światowego dziedzictwa	1996
Klasycyzy kras	przyrodniczy	Słowenia	informacyjna	2015

* W przypadku listy światowego dziedzictwa podano rok wpisu, a w nawiasie datę jego rozszerzenia, natomiast przy liście informacyjnej – datę zgłoszenia.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: UNESCO (2022).

Celem artykułu jest przybliżenie charakterystyki geograficznej Dynarskiego Krasu, a także analiza wybranych walorów turystycznych, w szczególności ich zagospodarowania, wykorzystania i problemów udostępniania. Dokonując selekcji do studiów przypadków, kierowano się popularnością atrakcji (o czym świadczy wielkość ruchu turystycznego), ich różnorodnością (zarówno dziedzictwo przyrodnicze, jak i kulturowe; obiekty powszechnie znane turystom, których rangę potwierdza m.in. wpis na listę UNESCO, i te, które pomijane są w czasie wycieczek i w przewodnikach turystycznych; odmienne przykłady zagospodarowania turystycznego obiektów tego samego typu, np. jaskiń), a przede wszystkim znaczeniem w kształtowaniu krajobrazu naturalnego i kulturowego. Rozważono ponadto zagadnienie wpływu pandemii COVID-19 na ograniczenia udostępniania walorów oraz ruch turystyczny. Tekst ma charakter przeglądowy, deskryptywny, powstał dzięki obserwacjom uczestniczącym i dokumentacji fotograficznej wykonywanej w regionie dynarskim od 2006 r. Przeprowadzono wywiady nieustrukturyzowane z przewodnikami w Jaskiniach Szkocjańskich w Słowenii oraz jaskini Vjetrenica w Bośni i Hercegowinie. Literaturę studiowano w bibliotece Osrednja knjižnica Srečka Vilharja w Koprze w Słowenii oraz Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego, korzystano także z zasobów internetowych, w tym oficjalnych stron omawianych obiektów.

2. Dynarski Kras jako region geograficzny

Etymologia pojęcia Dynarskiego Krasu pozwala zrozumieć jego istotę. Epitet „dynarski” wskazuje, że dotyczy on sfałdowanych w orogenezie alpejskiej Gór Dynarskich – eponim ten pochodzi od nazwy najwyższego pasma w Chorwacji – Dinara. Apelatyw „kras” oznaczać może erozję chemiczną – rozpuszczanie skał węglanowych przez wody nasycone CO_2 , powstałe w jego konsekwencji formy oraz obszar, na którym zachodzą te zjawiska i występuje utworzona w ten sposób rzeźba terenu. „Kras” pisany dużą literą to region geograficzny – płaskowyż w Słowenii. Mieszkający tam Słowenicy oraz chorwaccy imigranci, którzy w XVI i XVII w. przybyli tu z tureckiej wówczas części obszaru dynarskiego, terminem „kras” określali ‘gołe kamienie’ (źródłosłów prawdopodobnie ze zromanizowanej formy iliryskiej), czyli skaliste tereny pozbawione lasów – jak dowodzi Gams (1994), deforestację tych ziem zapoczątkowali już Ilirowie. Nazwa ta została udokumentowana w 2. poł. XVIII w., z czasem uległa apelatywizacji, Kras uznano za *locus typicus*, a miejscowa nomenklatura

(np. polje, uwał, ponor) upowszechniła się także w innych językach dzięki publikacjom niemieckojęzycznych badaczy – jedną z pierwszych książek poświęconych Krasowi było wydane w 1689 r. dzieło *Die Ehre deß Hertzogthums Crain* [Chwała Księstwa Krainy] słoweńskiego polihistora Janeza Vajkarda Valvasora. Badania Krasu zapoczątkowały w XIX w. rozwój krasologii (Stevanović, Krešić, Kukurić, 2016).

Dynarski Kras to zachodni, krasowy fragment Gór Dynarskich, które położone są w zachodniej części Półwyspu Bałkańskiego i rozciągają się wzdłuż wschodniego wybrzeża Adriatyku z północnego zachodu (Soča¹, Zatoka Triesteńska) na południowy wschód (rzeka Wjosa), zajmując powierzchnię ok. 140 000 km². Najwyższy szczyt regionu dynarskiego znajduje się na granicy Macedonii Północnej i Albanii – jest to Golem Korab w paśmie Korab (2764 m n.p.m.)². Góry Dynarskie leżą w granicach Włoch, Słowenii, Chorwacji, Bośni i Hercegowiny, Czarnogóry (jedyny kraj w całości rozpościerający się na terenie dynarskim), Serbii, Kosowa, Macedonii Północnej, Albanii, Grecji (Stevanović i in., 2016). Granica wschodnia, ze względu na stopniowe przenikanie osadowych skał węglanowych (głównie wapieni i dolomitów) i klastycznych (piaskowce, łupki ilaste), jest trudna do precyzyjnego ustalenia – w uproszczeniu można przyjąć, że stanowi ją dolina Morawy Zachodniej (rysunek 1, zob. s. 16). Natomiast wschodnią granicę samego Dynarskiego Krasu wyznacza się na linii Tolmin – Novo Mesto – Banja Luka – Użice – Peć. Ten największy w Europie obszar krasowy rozciąga się na długości 600 km, liczy ok. 200 km szerokości, a zajmuje ponad 60 000 km² (Kranjc, 2004). Wykształcił się w mezozoicznych wapieniach. Młodsze skały (kredowe, trzeciorzędowe) kształtują rzeźbę wybrzeża i wysp. W interiorze są wapień jurajskie, natomiast krańce północne i wschodnie budują skały triasowe, w tym dolomity. Klimat śródziemnomorski (gorące i suche lata, zimy ciepłe, lecz z opadami) jest na wybrzeżu, górski zaś na pozostałych terenach. W okolicy Morza Adriatyckiego, głównie zimą, wieje północno-wschodni zimny i porywisty wiatr bora (w jęz. chorwackim – *bura*, w jęz. słoweńskim – *burja*). Obszar objęty jej działaniem określany jest jako wapienna pustynia. Metafora ta dotyczy szczególnie wschodnich części wysp zwróconych ku kontynentowi, na których bora

¹ Rzeka w Słowenii (Soča) i we Włoszech (Isonzo) uchodząca do Morza Adriatyckiego.

² Granice Gór Dynarskich są niejednoznaczne, stąd w literaturze pojawiają się różne informacje dotyczące ich zasięgu, powierzchni (nawet do 200 tys. km²), a także szczytu uznawanego za najwyższy – w publikacjach geograficznych można również przeczytać, że jest to Maja e Jezercës (w jęz. serbskim: Jezerski vrh, 2694 m n.p.m.) w Górach Północnoalbańskich (w jęz. serbskim: Prokletije).

zostawia aerozol soli morskiej, przez co rosną tam jedynie halofity, trawy i zarośla. Wyspy od strony zachodniej, zwróconej ku Adriatykowi, porośnięte są lasami. Do deforestacji przyczyniły się więc zarówno czynniki naturalne, jak i antropogeniczne – przede wszystkim zajmowanie ziemi pod uprawy i wypas, a także trzebieenie lasów w celu zdobycia drewna na opał, do budowy statków, czy pali do umacniania gruntu, których potrzebowała Wenecja (drewno pozyskiwano m.in. z doliny rzeki Mirna na Istrii w Chorwacji). Po II wojnie światowej zakazano hodowli kóz, co wraz z rozwojem przemysłu i spadkiem liczby ludności rolniczej, a także akcjami nasadzeń skutkuje wtórnym zalesianiem (Kranjc, 2012). W lasach znaczny udział ma jodła oraz buk (*Abieti-Fagetum dinaricum*).

Rysunek 1. Góry Dynarskie i wybrane walory przyrodnicze omówione w tekście
Źródło: DIKTAS (2022) ze zmianami własnymi

Hydrologia Dynarskiego Krasu jest złożona. Mimo dużych opadów (średnio ok. 800 mm rocznie) rzeki są nieliczne, płyną głównie na fliszowym nieprzepuszczalnym podłożu oraz na poljach. Obszar położony jest w zlewisku Morza Adriatyckiego (np. Krka, Cetina, Zeta, Neretwa, Morača) oraz Morza Czarnego (np. dopływy Sawy: Kolpa/Kupa³, Una, Vrbas, Bosna, Drina). Rzeki, na niektórych odcinkach, płyną dolinami o wąskich dnach i stromych zboczach. Spektakularny, liczący ok. 1300 m głębokości, jest znajdujący się w Czarnogórze Kanion Tary, która po połączeniu z Pivą tworzy Drinę. Jest to jeden z najgłębszych przełomów na świecie (po Kanionie Colca, Kanionie Cotahuasi i Wielkim Kanionie Kolorado). Liczne są rzeki podziemne (poniki⁴) – jedną z najbardziej znanych jest Ljubljanica⁵, nad którą leży stolica Słowenii – Lublana. W wodach podziemnych żyje m.in. dynarski endemit – odmieniec jaskiniowy (*Proteus anguinus*)⁶, opisany po raz pierwszy przez Valvasora. Ujścia niektórych rzek są podmorskie – to tzw. *vrulja*. Wywierzyska (źródła krasowe) stanowiły źródło wody pitnej, funkcjonowały przy nich młyny, zakładano osady.

Dynarski Kras jest terenem atrakcyjnym turystycznie dzięki formom powierzchniowym i podziemnym, gdzie możliwe jest uprawianie różnorodnych rodzajów turystyki. Zagospodarowanie i wykorzystanie walorów naturalnych tego regionu, a także charakterystykę form krasowych przedstawiono w kolejnym rozdziale.

---

³ Słoweńska nazwa tej granicznej rzeki między Słowenią a Chorwacją to Kolpa, zaś chorwacka – Kupa. Wytacza się nią północną granicę Półwyspu Bałkańskiego (następnie Sawą i Dunajem).

⁴ Niekiedy stosowana jest też nazwa słoweńska *ponikalnica* lub chorwacka i serbska – *ponornica*.

⁵ Ljubljanica poetycko określana jest w Słowenii „rzeką siedmiorga imion” (Šušteršič, 1994), którymi są: Truhovica, Obrh, Stržen, Rak, Pivka, Unica, Ljubljanica.

⁶ Odmieniec jaskiniowy to płaz ogoniasty, którego skóra pozbawiona jest pigmentu, przez co kolorem przypomina skórę ludzką, stąd na obszarze Dynarskiego Krasu nazywany jest „ludzką/człowieczą rybką” (w jęz. słoweńskim – *človeška ribica*, w jęz. chorwackim – *čovječja ribica*, w jęz. serbskim – *čovečja ribica*). Żyje w wodach podziemnych, nie ma w pełni wykształconych oczu. Długość ciała wynosi ok. 30 cm, waży ok. 20 g, żyje średnio do 70 lat. Dojrzałość płciową osiąga w wieku ok. 12 lat. W przypadku braku pożywienia, które stanowią: detryt (martwa materia organiczna), ślimaki, skorupiaki, spowalnia metabolizm, dzięki czemu potrafi głodować nawet do 10 lat (Sket, 2007). W wielu przewodnikach turystycznych podawana jest błędna informacja, jakoby miałby być on gatunkiem endemicznym jaskini Postojna.

3. Formy krasu powierzchniowego jako walor turystyczny i ich wykorzystanie

Rzeźba obszaru dynarskiego jest bogata w formy krasu powierzchniowego. Ich charakterystyki geograficznej dokonano na podstawie publikacji *Encyclopedia of caves and karst science* (Gunn, 2006), zaś rolę w kulturze regionu i możliwość wykorzystania tych obiektów jako atrakcji turystycznych określono na podstawie badań terenowych.

Leje krasowe to zagłębienia lejcowate lub owalne o głębokości mniejszej niż średnica, która sięga kilkuset metrów (rysunek 2). Powstają przez zapadnięcie się stropu jaskiń, obniżenie poziomu wody, mają podziemne odwodnienie. Zachodzi w nich zjawisko inwersji temperatury, stąd niekiedy na ich dnach rosną drzewa iglaste, podczas gdy wokół – liściaste. Zapadliska te w przeszłości miały duże znaczenie gospodarcze nie tylko ze względu na żyzne dno – chronią też przed borą. W lejach, na których dnach zalegała warstwa nieprzepuszczalna (naturalna, np. gliny, iltu, lub wyłożona przez ludzi), gromadziła się deszczówka, wykorzystywano ją jako wodę pitną (głównie dla zwierząt), do prania, mycia, gaszenia pożarów, a gdy w zimie zamarzała – stanowiła źródło lodu, który przenoszono do specjalnego zbiornika (tzw. *ledenica*). Tak użytkowane leje określano na Krasie mianem *kal*, *lokva*, *lokev*, na Istrii – *puč*. Po II wojnie światowej straciły funkcjonalność, zaprzestano o nie dbać – wysychały, zarastały, niekiedy składowano w nich śmieci (Babij i in., 2008; Čelik i in., 2005). Od lat 90. XX w., doceniając walory krajobrazowe oraz wpływ na bioróżnorodność, gdyż są cennymi i jedynymi siedliskami roślin i zwierząt wodnych na Krasie, podjęto wiele działań zmierzających do rekultywacji kalów, np. projekt „Krške lokve – mreža vodenih staništa” (CFKK.si, 2022), „1001 kal – 1001 zgodba o življenju” (*Poročilo o delu Zavoda Republike Slovenije za varstvo narave*, 2006). Niektóre kale oznaczono jako obiekty turystyczne, są atrakcjami na trasie wycieczek krajoznawczych i edukacyjnych.

W okolicach Triestu tworzone *ledenice* służące do przechowywania lodu. Leje krasowe pogłębiane i wzmacniano kamiennym murem. Zwykle ok. 2/3 *ledenicy* znajdowało się pod ziemią, a do dna prowadziły schody w murze lub drabiny. *Ledenica* była kryta dachem wspartym na umieszczonym w centrum filarze. Mniejsze *ledenice* były powszechne, np. we wsi Vrhpolje było ich 23. Jedna z największych mieściła się we wsi Kačiče (rysunek 3) – wybudowano ją w 1860 r., miała 19 m głębokości, 17 m szerokości, 32-metrowy filar, jej pojemność to 2000 t lodu, który przewożono z innych lejów krasowych, a poszczególne warstwy izolowano liśćmi lub słomą, co zapobiegało sklepaniu się bloków lodowych. Handel lodem

z ledenic rozpoczynał się na początku maja, transportowano go najczęściej nocą do Triestu, a także Kopru i Wenecji, gdzie wykorzystywany był w szpitalach, na targach (zwłaszcza rybnych i mięsnych), w restauracjach, browarach. Upowszechnienie się lodówek było jedną z przyczyn upadku w XX w. lukratywnego przemysłu lodowego – ostatnia ledenica przestała być użytkowana w 1961 r. we wsi Krvavi Potok (Hrobat Virloget, 2018). Obecnie oglądać można niezabezpieczone ruiny ledenic, które są atrakcjami specjalistycznych wypraw krajoznawczych.

Rysunek 2. Leje krasowe
na płaskowyżu Kras
Źródło: A. Kapusta, 2010

Rysunek 3. Zaniechana
ledenica w Kačićach
Źródło: A. Kapusta, 2010

Z połączenia lejów krasowych powstaje uwał, który charakteryzuje się nierównym dnem, niekiedy rozczłonkowanym lejami, przez co zwykle nie jest wykorzystywany rolniczo. Na skutek krasowienia przegrody te są niwelowane, a dno wyrównywane. Większe od uwałów są polja, które mają płaskie dno, powierzchnię od ok. 2 km², szerokość przynajmniej 500 m. Szacuje się, że na obszarze Dynarskiego Krasu jest ok. 140 polji (Stevanović i in., 2016), a Livanjsko polje⁷ w Bośni i Hercegowinie jest największym z nich (ok. 400 km²). Polja to płaskie doliny aluwialne, otoczone stromymi wapiennymi grzbietami, mają eliptyczny kształt, ułożone są wzdłuż osi tektonicznych i fałdowych. Zagłębienia te są zalewane przez źródła, stałe lub okresowe rzeki i jeziora, co sprawia, że stają się terenami żyznymi i użytkowymi rolniczo. Dowód na to, że mogą one być przedmiotem zainteresowania turystów kulinarnych,

⁷ Pisownia oryginalna.

dał Robert Makłowicz (2021), prezentując Popovo polje (rysunek 4) w filmie *Moja Hercegowina*. Polja mają duże znaczenie dla rozwoju osadnictwa na Dynarskim Krasie (np. na Ribniškim polju w Słowenii są wsie Prigorica, Dolenja vas, Blate, Nemška vas, w Chorwacji na Imotskim polju – Imotski, na Ogulinskim polju – Ogulin). Miłośnikom historii znane są polja, na których toczyły się walki, jak starcie chorwacko-osmańskie na Kravskim polju w 1493 r. czy bitwa na Kosowym Polu⁸ w 1389 r. między wojskami serbskimi a osmańskimi. O wykorzystaniu polji w turystyce decydują przede wszystkim wody. Przykładowo przez Gacko polje w Chorwacji przepływa ponik Gacka, dzięki któremu od połowy XX w. rozwija się tam turystyka wiejska, kulinarna i wędkarstwo (pstrąg potokowy, pstrąg tęczy, szczupak, lipień i in.). Funkcjonujące dawniej na rzece młyny są obecnie udostępniane zwiedzającym. W niektórych poljach powstają jeziora okresowe, np. w momencie wypełnienia Cerknieskiego polja pojawia się w nim Jezioro Cerknieskie – największe w Słowenii (do 38 km² powierzchni, do 10 m głębokości). Obszar ten, bez względu na poziom wody, jest ostoją ptactwa, co sprzyja birdwatchingowi. Pivška jezera (dosł. ‘jeziora Pivki’) w Słowenii są jeziorami okresowymi w lejach i poljach. Fenomen 17 niewielkich zbiorników wykorzystywany jest turystycznie – poznać je można podczas wycieczek (pieszych, rowerowych) z przewodnikiem, indywidualnych z aplikacją mobilną *Explore the Wondernature*, czy też zwiedzając Ekomuzeum w Parku Krajobrazowym Okresowych Jezior Pivki (w jęz. słoweńskim: *Krajinski park Pivška presihajoča jezera*). Krasowym jeziorem stałym jest Jezioro Szkoderskie – największe na Półwyspie Bałkańskim (rysunek 5), leżące w granicach Czarnogóry (2/3 powierzchni) i Albanii. Chociaż ciągły dopływ wody zapewniają rzeki (np. Morača) oraz podwodne wywierzyska, jego powierzchnia jest zmienna i waha się od 350 do 550 km². Ma ono do 48 km długości, 25 km szerokości, głębokość maksymalna wynosi 44 m (średnia to 7–10 m). Stanowi kryptodepresję – dno znajduje się ok. 4 m p.p.m., lustro wody zaś 6 m n.p.m. (Waškowska, Golonka, Bębenek, 2008). Na południe od największego miasta nad jeziorem, Szkodry w Albanii, wypływa z niego rzeka Buna/Bojana⁹. Jezioro jest atrakcją nie tylko geoturystyki, lecz także turystyki wypoczynkowej

⁸ Kosowo Pole jest poljem leżącym poza obszarem Dynarskiego Krasu.

⁹ Buna to nazwa albańska, słowiańska to Bojana. Przebiega nią granica czarnogórsko-albańska. Do Buni wpływa Drin (w jęz. serbskim: Drim), który powstaje z połączenia Czarnego Drinu (wypływa z Jeziora Ochrydzkiego w Strudze) i Białego Drinu. Buna ma 44 km długości, uchodzi do Adriatyku, tworząc deltę, w której leży Ada Bojana (dosł. ‘wyspa Bojana’), słynąca z piaszczystych plaż oraz ośrodków dla naturystów.

oraz krajoznawczej, m.in. dzięki piaszczystym plażom we wsi Donji Murići oraz na wyspach, na których mieszczą się również zabytki (cerkwie, twierdze: Žabljak, Lesendro, Grmožur). Do obiektów tych można dostać się łodzią – wycieczki organizowane są np. w Virpazarze, gdzie w restauracjach serwuje się dania z ryb jeziornych. Powszechne zainteresowanie wzbudza bogactwo ichtiofauny oraz ptactwo, szczególnie pelikany – to jedno z ich nielicznych miejsc lęgowych w Europie. Rangę jeziora podkreśla objęcie go ochroną (konwencja ramsarska, Park Narodowy Jezioro Szkoderskie utworzony w Czarnogórze w 1983 r., Rezerwat Natury Jezioro Szkoderskie w Albanii w 2005 r.).

Rysunek 4. Popovo polje
w okolicach miejscowości Ravno
Źródło: A. Kapusta, 2022

Rysunek 5. Ujście Crmnicy
do Jeziora Szkoderskiego
Źródło: A. Kapusta, 2017

Za jeden z najciekawszych obszarów Dynarskiego Krasu uznawane są Jeziora Plitwickie w Chorwacji (rysunek 6, zob. s. 23), objęte ochroną jako park narodowy już w 1949 r., który 30 lat później wpisano na listę UNESCO. Ceniony jest ze względu na krajobraz naturalny, przede wszystkim kaskadowo położone jeziora na rzece Koranie (16 nazwanych i in.), Veliki slap (Wielki Wodospad, liczący 78 m) na potoku Plitvica, chociaż tereny wodne stanowią zaledwie 1% powierzchni parku (81% z chronionych 297 km² to lasy, 15% – łąki, 3% – tereny zagospodarowane). Dobra dostępność transportowa oraz położenie geograficzne w Lice zapewniają łatwy dojazd z wybrzeża – wycieczki nad Jeziora Plitwickie oferowane są większości turystom wypoczywającym nad Adriatykiem (sam spacer wokół jezior trwa wówczas 3–4 h), odwiedzają je także turyści indywidualni i grupowi, którzy przejeżdżają tranzytem w drodze z Europy Północnej i Środkowej do Dalmacji. Park jest bardzo dobrze zagospodarowany i zarządzany, co pozwala na komfortowe zwiedzanie oraz ochronę środowiska (dwa wejścia, przy których znajdują się parkingi, kasy, toalety, obiekty

gastronomiczne, sklepy z pamiątkami, obiekty noclegowe i in., zakaz kąpiei, drewniane piesze kładki, możliwość przemieszczania się między wejściami elektrycznym pociągiem, zaś po jeziorze Kozjak statkiem, punkty wypoczynkowe z gastronomią, toaletami, kosze na śmieci itp.). Liczba odwiedzających w XXI w. gwałtownie wzrastała – w 2005 r. było ich ponad 800 tys. (mniej więcej tyle osób przybywało do Plitwic przed wojną w byłej Jugosławii), w 2011 r. przekroczyła 1 mln (1 083 451 osób), w rekordowym 2018 r. wyniosła 1 796 670, w 2019 r. – 1 771 523 (w szczycie sezonu sprzedawano średnio ok. 8 tys., a wyjątkowo nawet 16 tys. biletów dziennie), drastycznie spadła w czasie pandemii (2020 r. – 445 841¹⁰, 2021 r. – 804 800). Jest to jedno z najczęściej odwiedzanych miejsc w Chorwacji po Zagrzebiu i Dubrowniku, gdzie w 2019 r. było odpowiednio 1,454 mln i 1,439 mln turystów (Državni zavod za statistiku, 2022). Zwiększony ruch turystyczny spowodował mniejszą kontrolę nad niepożądanymi zachowaniami turystów (schodzenie ze ścieżek, karmienie ryb, moczenie nóg w jeziorach i in.), co wraz z rozbudową bazy noclegowej¹¹ przyczyniło się do degradacji środowiska (np. niszczenia trawertynów) i skutkowało ryzykiem skreślenia z listy UNESCO. Wymusiło to zmianę organizacji sprzedaży biletów, od wiosny 2019 r. konieczna jest ich rezerwacja przez Internet – należy wybrać jedno z dwóch wejść, datę i godzinę, a w kasie można kupić bilety tylko wtedy, kiedy są jeszcze wolne miejsca, niesprzedane online (Kovačević, 2019). Do ograniczenia liczby odwiedzających przyczynić się też miał wzrost cen biletów¹². Mniej restrykcyjne podejście jest w Parku Narodowym Krka w Chorwacji, czy też przy wodospadzie Kravica na rzece Trebižat w Bośni i Hercegowinie (rysunek 7), gdzie turyści mogą się kąpać.

¹⁰ W czasie pandemii COVID-19 park był zamknięty dla zwiedzających od 21 marca 2020 r. do 11 maja 2020 r.

¹¹ Rozwój infrastruktury następował nierównomiernie. Budowano nowe obiekty noclegowe, lecz brakowało odpowiedniej sieci kanalizacyjnej, przez co ścieki trafiały do lejów krasowych w okolicy jeziora Kozjak. Mówiło się wręcz o „17. jeziorze” w jednym z lejów w Rastovačy, które określano też jako „największe otwarte szambo w Chorwacji”. Odpady z gospodarstw domowych spływały także do Jeziora Prošćanskiego. Dochodziło do eutrofizacji jezior (Jurić, 2019). W 2019 r. część obiektów noclegowych zajęta była przez policjantów, którzy mieli pilnować granicy chorwacko-bośniackiej (Plitvice położone są ok. 15 km od przejścia granicznego), skąd do UE próbowali przedostać się migranci. W Chorwacji mówiło się wówczas o „turystyce policyjnej”.

¹² W 2018 r. ceny dla osoby dorosłej w szczycie sezonu (od 1 czerwca do 30 września – wówczas park odwiedza ponad 60% ogólnej rocznej liczby turystów) wzrosły ze 180 kun do 250 kun w sezonie, w 2020 r. do 300 kun (cena ta, czyli 40 €, ma być utrzymana też w 2023 r.).

Rysunek 6. Wielki Wodospad w Parku Narodowym Jezior Plitwickich
Źródło: A. Kapusta, 2006

Rysunek 7. Wodospad Kravica na rzece Trebižat
Źródło: A. Kapusta, 2022

Krystalicznie czysta woda o seledynowej barwie jest też walorem innych miejsc na krasie, jak Divje jezero (dosł. 'dzikie jezioro') koło miasta Idrija w Słowenii (rysunek 8, zob. s. 24). W istocie jest to wywierzyisko typu wokluzyjskiego (ma ponad 160 m głębokości¹³), dające początek rzece Jezernicy, uznawanej za najkrótszą w Słowenii (55 m). W Bośni i Hercegowinie w Blagaju znane jest wywierzyisko Buny (dopływ Neretwy) w jaskini pod ścianą skalną (rysunek 9, zob. s. 24), przy której jest klasztor derwiszy (*tekija*). Warto zwrócić uwagę na zróżnicowane wykorzystanie turystyczne tych wywierzyisk. Divje jezero jest celem wycieczek pieszych, a zagospodarowanie (oznakowane trasy, tablice informacyjne) sprzyja turystyce przyrodniczej, natomiast źródło Buny jest przede wszystkim walorem krajobrazowym, niejako tłem dla klasztoru będącego celem turystyki kulturowej. Istnieje możliwość wplynięcia łódką do jaskini z wywierzyiskiem Buny, jednakże oferta ta nie jest determinantą skłaniającą do podróży do Blagaju.

Spektakularne, lecz głównie podczas opadów, są ponory¹⁴, które w czasie silnego deszczu nie są w stanie odprowadzić wody, przez co zalewa ona zagłębienia, tworząc jeziora lub powiększając istniejące. Turystom pokazywane są ponory rzek, np. Pivki (Postojna w Słowenii), Reki (Jaskinie Szkocjańskie w Słowenii), Pazinčicy (Pazin w Chorwacji), Đulin ponor (inaczej Dobrin ponor, w którym niknie rzeka Dobra w Ogulinie w Chorwacji).

¹³ Jest to jedno z głębszych jezior w regionie. Najgłębsze, zarówno w Górach Dynarskich, jak i na Bałkanach, jest tektoniczne Jezioro Ochrydzkie (288 m głębokości) – jedno z najstarszych w Europie.

¹⁴ W Słowenii wyróżnia się ponory, w których woda płynąca uprzednio po skałach nieprzepuszczalnych trafia na warstwę przepuszczalną (np. piaszczystą), spływając przez nią do podziemi (np. jaskiń) oraz *požiralniki* (dosł. 'przełyki') – lejkowate zagłębienia, którymi z powierzchni spływa woda opadowa, zatrzymująca się na warstwie nieprzepuszczalnej.

Rysunek 8. Divje jezero – od 1972 r. pierwsze słoweńskie muzeum w naturze
Źródło: A. Kapusta, 2010

Rysunek 9. Klasztor derwiszy i jaskinia ze źródłem Buny w Błagaju
Źródło: A. Kapusta, 2022

Dynarski Kras sprzyja turystyce aktywnej. Górskie rzeki, zwłaszcza ich przełomy (np. Kolpa/Kupa na granicy Słowenii i Chorwacji, Zrmanja, Cetina, Korana, Mrežnica w Chorwacji, Una na granicy Chorwacji oraz Bośni i Hercegowiny, Neretwa w granicach Bośni i Hercegowiny oraz Chorwacji, Drina i Vrbas w Bośni i Hercegowinie, Tara w Czarnogórze – rysunek 10, Osum w Albanii) są popularne wśród zwolenników raftingu, nad niektórymi kanionami oraz zapadliskami umieszczono tyrolki (*zip line*). Na ścianach wapiennych popularna jest wspinaczka (np. Park Narodowy Paklenica w Chorwacji, Błagaj i Drežnica w Bośni i Hercegowinie, kanion Lengarica koło Përmetu w Albanii), na całym terenie – wędrowki górskie (zarówno hiking, jak i trekking). Na krasie nagim, pozbawionym roślinności, utrudnieniem są silne wiatry, zaś latem – nasłonecznienie i wysokie temperatury. W wielu miejscach utworzono stoki narciarskie (np. w Zlatiborze w Serbii), a zagospodarowanie gór wokół Sarajewa umożliwiło organizację Zimowych Igrzysk Olimpijskich w 1984 r. W Chorwacji oraz Bośni i Hercegowinie turyści nie powinni schodzić ze szlaków, poza którymi wielu obszarów nie rozminowano. Rzeźba terenu stanowi przeszkodę dla wytyczenia i oznakowania tras. Ścieżek nie widać, a oznaczenia często są malowane na gruncie (rysunek 11). Dotyczy to głównie przestrzeni, na których są lapiazy (wydłużone wgłębienia powstałe wskutek rozpuszczania skał przez wodę opadową i z topniejących śniegów, oddzielone od siebie grzbietami), gdzie wędrowka jest utrudniona i niebezpieczna – turyści są szczególnie narażeni na zwichnięcia i skręcenia. Na skałach o większym nachyleniu powstają żłobki i żeberka krasowe, będące istotnym walorem krajobrazowym (np. rezerwatu ścisłego Hajdučki i Rožanski kukovi, czy Parku Narodowego Welebit Północny w Chorwacji).

Rysunek 10. Tyrolka
w Kanionie Tary
Źródło: A. Kapusta, 2017

Rysunek 11. Oznaczenie szlaku
w Parku Narodowym Galičica
Źródło: A. Kapusta, 2016

Zróżnicowanie form krasu powierzchniowego (oprócz wymienionych – także naturalne mosty, ślepe doliny) sprawia, że sam krajobraz Dynarskiego Krasu jest walorem turystycznym. O atrakcyjności obszaru decyduje także dynamika jego rzeźby. Zapadnięcia terenu czy sezonowe wahania poziomu wód sprawiają, że turyści, odwiedzając nawet te same miejsca, mogą liczyć na różne doznania. Rozwija się tu turystyka specjalistyczna, w tym geoturystyka, popularne są podróże biologów, których intriguje fauna i flora, zwłaszcza endemity i relikty (np. świerk serbski, czyli *Picea omorika* Pančić w Parku Narodowym Tara w Serbii). Uwarunkowania geograficzne, unikatowe krajobrazy i odpowiednie zagospodarowanie (szczególnie wytyczone szlaki, tablice informacyjne) umożliwiają turystykę aktywną, poznawczą, masową. Przyroda jest ściśle związana z działalnością człowieka, co jest podstawą dla turystyki kulturowej. Na Dynarskim Krasie kluczowe są także atrakcje turystyczne ukryte pod powierzchnią ziemi.

4. Formy krasu podziemnego jako turystyczny walor

Kras podziemny kojarzony jest głównie z jaskiniami oraz formami naciekowymi, którymi są np. stalagmity, zwisające stalaktyty, powstające z ich połączenia stalagnaty, draperie naciekowe, perły jaskiniowe, misy martwicowe, kaskady naciekowe. Na obszarze Dynarskiego Krasu jest ponad 20 000 poznanych jaskiń. Do licznych prowadzą studnie

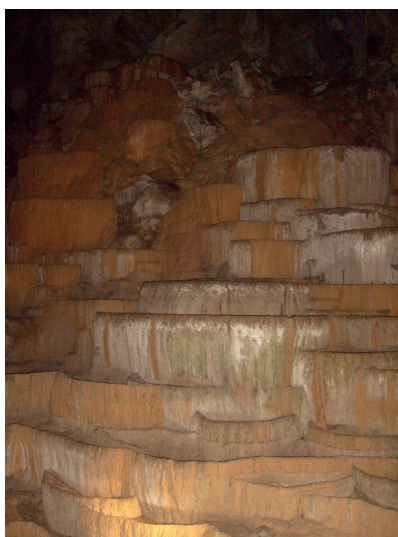
krasowe¹⁵, które nie zawsze są widoczne na powierzchni, a nieustające procesy krasowienia przyczyniają się do powstania nowych, początkowo nieoznakowanych, co stwarza ryzyko wypadnięcia w nie. Eksplorowanie studni jest domeną speleologów, dla których dostępna jest najgłębsza jaskinia na Półwyspie Bałkańskim – Lukina jama (1431 m głębokości) w rezerwacie Hajdučki kukovi w Welebicie Północnym w Chorwacji (Glavaš, Stepišnik, 2018). Jaskinie są interesujące nie tylko ze względów przyrodniczych (np. żyją w nich odmienne jaskiniowe, nietoperze), ale także paleontologicznych (np. w jaskini Vrtare male w Chorwacji odkryto szczątki lwa jaskiniowego, niedźwiedzia jaskiniowego i innych wymarłych zwierząt) oraz kulturowych – związane są z nimi wierzenia i podania (np. uważano, że w Vilenicy w Słowenii mieszkały wiły, Djevojačka pećina w Bośni i Hercegowinie jest miejscem kultu muzulmanów – w końcu sierpnia pielgrzymuje do niej 20–30 tys. wiernych). Groty stały się schronieniami podczas bitew i wojen (np. Titova pećina w Durmitorze w Czarnogórze, czy w Drvarze w Bośni i Hercegowinie). Wiele jaskiń stanowi atrakcje dla turystyki masowej¹⁶, jednakże zawsze pod opieką przewodnika, wejście do mniej spektakularnych i popularnych możliwe jest po uprzednim zamówieniu wycieczki. Ze względu na zainteresowanie turystów, zróżnicowane formy ochrony, zagospodarowania i udostępniania jako studia przypadków omówiono Postojną i Jaskinie Szkocjańskie w Słowenii oraz Vjetrenicę w Bośni i Hercegowinie. Przy wszystkich obiektach powstały parkingi, toalety, punkty gastronomiczne, sklepy z pamiątkami, w jaskiniach jest oświetlenie elektryczne, wejścia są płatte, o wyznaczonych godzinach, przewodnicy oprowadzają grupy w określonym języku (np. słoweńskim, chorwackim, angielskim), a szczegóły dotyczące zwiedzania są publikowane na stronach internetowych.

Jaskinie Szkocjańskie zostały wpisane na listę UNESCO w 1986 r., objęto je ochroną jako park regionalny (1996 r.), konwencją ramsarską (1999 r.) oraz jako rezerwat biosfery (będący częścią Krasu, 2004 r.). Mają ponad 6,2 km długości (w tym na odcinku 2,6 km jest podziemny kanion rzeki Reka, będący jedną z największych osobliwości tych jaskiń). Turystom

¹⁵ Jedną z najgłębszych studni krasowych w krajach bałkańskich jest odkryta w 1996 r. Vrtoglavica w Alpach Julijskich w Słowenii, która ma 643 m, znajduje się w niej liczący ponad 400 m podziemny wodospad.

¹⁶ Jaskinie na obszarze dynarskim, które zwiedzać można bez specjalnego przygotowania (wystarczy ciepła odzież), to m.in.: Vilenica (udostępniana za opłatą już w XVII w.), Postojna, Jaskinie Szkocjańskie w Słowenii, Baredine, Modra špilja w Chorwacji, Vjetrenica, Bijambare, Djevojačka pećina, Orlovača w Bośni i Hercegowinie, Stopića pećina, Potpečka pećina w Serbii, Lipska pećina w Czarnogórze.

pokazywane są jaskinie suche (stała temperatura to 12°C) oraz część wodna, w której temperatura jest zmienna, a wahania wód decydują o dostępności obiektu. Ostatnia znacząca powódź była w 1965 r. – woda miała 108 m, zalała więc Cerkvenikov most (wybudowany w 1937 r.), który w normalnych warunkach znajduje się 47 m nad Reką. Martelova dvorana to jedna z największych jaskiniowych komnat na świecie (2,2 mln m³: wysokość 146 m, szerokość 120 m, długość 300 m). Szata naciekowa jest stosunkowo skromna, choć na uwagę zasługuje stalagmit Orjak (15 m) oraz kaskady naciekowe (rysunek 12). Po zwiedzaniu jaskiń turyści mogą zapoznać się ze zbiorami etnologicznymi, historycznymi, dziejami eksplorowania jaskiń, wystawą geologiczną, biologiczną i archeologiczną, ponadto w okolicy jest studnia krasowa Okroglica. Ceny są zmienne – w szczycie sezonu 2023 r. (lipiec, sierpień) wynoszą 24 €. W 2019 r. sprzedano ponad 200 tys. biletów, w czasie pandemii¹⁷, w 2020 r., liczba ta spadła do 46 tys. W 2022 r. do lipca było tu 50 tys. osób, co skłoniło zarządców do ograniczania liczby odwiedzających w celu ochrony ekosystemu oraz zapewnienia komfortowego zwiedzania (Park Škocjan-ske jame. Slovenija, 2022).

Rysunek 12. Kaskady naciekowe w Jaskiniach Szkocjańskich
Źródło: A. Kapusta, 2010

¹⁷ Od 13 marca 2020 r. Postojna i Jaskinie Szkocjańskie były niedostępne dla zwiedzających. Jaskinie Szkocjańskie otwarto 6 maja 2020 r., Postojną zaś 9 czerwca 2020 r. W czasie zamknięcia w obiektach prowadzono prace renaturacji.

Jaskinia Postojna (system jaskiniowy ma 20,57 km długości) słynie z bogatej szaty naciekowej, szczególnie Białej Komnaty, Komnaty Rurek (zwaney też Spaghetti lub Kamiennym Deszczem), imponujących stalagnatów (do 16 m wysokości) oraz stalagmitu Brylant (5 m wysokości) – symboli jaskini. Turystów interesuje też zagospodarowanie – już w 1884 r. wprowadzono stałe oświetlenie, zaś w 1872 r. – tory, po których wózki z gośćmi pchali przewodnicy. Obecnie trasa turystyczna to 5 km, z czego część pokonuje się dwutorową kolejką elektryczną. Cena zwiedzania to 28,5 €, ale oferowane są również bilety promocyjne, obejmujące inne okoliczne atrakcje (wiwarium z odmiancem jaskiniowym, zamek w Predjamie, wystawa interaktywna *Expo jama kras*). Ogólna liczba odwiedzających (od czasu udostępnienia jaskini w 1819 r.) przekroczyła w 2021 r. 40 mln. W 2019 r. sprzedano 874 tys. biletów, w 2020 r. – 129 tys., w 2021 r. – 259 tys. Przed pandemią aż 31% przybyłych stanowili goście z Azji, a tylko 7% ze Słowenii, natomiast w 2021 r. dominowali Europejczycy (97%), a sami Słowacy to 22% odwiedzających (Park Postojnska jama, 2022).

Rysunek 13. Odmieniec jaskiniowy w misie martwicowej w Vjetrenicy
Źródło: A. Kapusta, 2022

Zarządcy jaskini Vjetrenica (uznanej za pomnik przyrody w 1950 r., udostępnionej do zwiedzania w 1964 r., w 1981 r. utworzono na jej terenie rezerwat geomorfologiczny), położonej na zachodnim krańcu Popovego polja w Bośni i Hercegowinie, przygotowali dla turystów trasę o długości 600 m (z ok. 7 km poznanych korytarzy – badania speleologiczne są wciąż

prowadzone). Oprócz bogatej szaty naciekowej zobaczyć można odmieńca jaskiniowego w misie martwicowej (rysunek 13). Płaz po kilku tygodniach przenoszony jest do miejsca, z którego został zabrany, a przynoszony jest kolejny. Atrakcją jaskini, szczególnie przy wejściu, są także silne podmuchy wiatru, którym obiekt zawdzięcza swoją nazwę. Liczba turystów jest celowo ograniczana (do 150 osób dziennie). W 2019 r. jaskinię odwiedziło 14 tys. osób, w 2020 r. – prawie 6 tys. (Vjetrenica, 2022). Jaskinia Vjetrenica stanowi dobry przykład przystosowania obiektu na potrzeby ruchu turystycznego przy jednoczesnej trosce o zachowanie ekosystemu, którego różnorodność zbliżona jest do tego znanego z Postojnej (ok. 100 gatunków zwierząt jaskiniowych). Omówione exempla potwierdzają, że jaskinie są istotnymi walorami turystycznymi, a o ich atrakcyjności świadczą cechy geograficzne, bioróżnorodność, sposób udostępniania i prezentowania, który jest ściśle powiązany z zagospodarowaniem oraz stosunkiem zarządców do ochrony środowiska.

5. Krajobraz kulturowy Dynarskiego Krasu jako turystyczny walor

Budowa geologiczna, rzeźba terenu oraz warunki klimatyczne Dynarskiego Krasu wpłynęły na krajobraz kulturowy regionu. Domy i drogi wznoszone były z miejscowego kamienia (głównie wapienia), co zapewniało chłód w okresie letnich upałów oraz niwelowało utratę ciepła w domostwach zimą. Na wybrzeżu w wielu przypadkach nie stosowano zaprawy (w ten sposób wzniesiono np. katedrę św. Jakuba w Szybeniku w Chorwacji). Kamienne ulice w starych częściach miast są wyszlizgane, przez co niebezpieczne, zwłaszcza po opadach. Zabudowa tworzy harmonijną kompozycję, a podłoga urbanistyczna przypomina posadzki sal balowych. Wiele miast nad Adriatykiem budowano na wyspach (które z czasem łączono z lądem) lub na półwyspach, a półokrągły układ ulic i zabudowy zapewniał ochronę przed borą (Markowska Cerić, 2013). Charakterystycznym elementem miejscowości jest też centralny plac ze studnią, pod którym znajduje się murowana cysterna na wodę deszczową lub do której transportowano wodę akweduktem (rysunek 14, zob. s. 30). Okoliczne domy mają skośne dachy oraz rzygacze odprowadzające deszczówkę do rezerwuarów. Po wybudowaniu wodociągów zrezygnowano z cystern, lecz w czasie wojny w byłej Jugosławii niektóre z nich ponownie użytkowano. Na terenach górskich, w miejscowościach położonych w dolinach rzek, którymi wiodły szlaki handlowe, istotnym elementem

krajobrazu są mosty (np. w Bośni i Hercegowinie w Mostarze, czy wpisany na listę UNESCO most Mehmeda Paszy Sokolovicia w Višegradzie – rysunek 15, opisany w powieści *Most na Drinie* noblisty Ivo Andrića). Krajobraz miejski, wynikający z położenia na krasie i wykorzystania miejscowego budulca, jak również poszczególne obiekty sprawiły, że miasta są atrakcjami turystycznymi, a ich rangę podkreślają uznanie za zabytki oraz wpis na listę UNESCO. Życie w centrach miast ukształtowanych w starożytności i średniowieczu stało się uciążliwe ze względu na wzmożony ruch turystyczny, ograniczony lub niemożliwy z powodu wąskich ulic transport samochodowy, remonty podlegają ocenie konserwatora zabytków, a ceny w sklepach są wysokie (Muszyńska, 2015). Wielu mieszkańców zdecydowało się na budowę nowych domów, przeznaczając mieszkania w historycznym centrum na apartamenty na wynajem dla turystów, przez co współcześnie przypominają one bardziej skanseny niż żywe organizmy miejskie.

Rysunek 14. Plac Pięciu Studni w Zadarze
Źródło: A. Kapusta, 2006

Rysunek 15. Most w Višegradzie
Źródło: A. Kapusta, 2022

Na obszarze wiejskim charakterystyczne są niewielkie budowle kamienne, służące jako schronienie pasterzy w czasie niepogody i upałów, a także do przechowywania prowiantu i narzędzi (rysunek 16). Mają one różne nazwy w zależności od regionu (w Słowenii: *hiška*; w Chorwacji: *kažun* na Istrii, *trim* na Hvarze, *komarda* na Krku, *bunja* w Dalmacji, *ćemer* w Zagorze; powszechnie określa się je także jako *poljarica*, *poljska kućica*). Nie są udostępniane do zwiedzania, lecz pokazywane na trasie wycieczek z okien autokaru. W wielu miejscach ich miniatury sprzedaje się jako pamiątki turystyczne. Domki te, podobnie jak charakterystyczne dla Gór Dynarskich mury oddzielające pola, oraz liczne budowle wzniesiono techniką suchego muru (chroniona przez UNESCO jako

dziedzictwo niematerialne) – kamienne konstrukcje stawiane są bez użycia zaprawy. Powszechne wykorzystanie wapieni w budownictwie sprawiło, że krajobraz krasowy został silnie przekształcony przez eksploatację w kamieniołomach.

Rysunek 16. Kažun na Istrii
Źródło: A. Kapusta, 2010

Jałowe tereny i pustka sprzyjały zadumie i koncentracji. Jaskinie dawały schronienie, umożliwiały też kontemplację. Na Dynarskim Krasie zarówno naturalne pieczary, jak i wykute w skałach przekształcano w eremy, klasztory (np. pustelnia Blaca na Braču w Chorwacji), które są ważnymi centrami pielgrzymkowymi (np. wspomniana już Djevojačka pećina). Jednym z nich jest skalny monastyr Ostrog w Czarnogórze (rysunek 17, zob. s. 32), założony w XVII w. przez świętego prawosławnego Bazylego Ostrogskiego, czy Zavala na skraju Popovego polja w okolicy Vjetrenicy, gdzie Bazyl wstąpił do zakonu. Sauro (2012) zwrócił uwagę na zależność między krasem a objawieniami Maryi – w Lourdes (Francja) i Fatimie (Portugalia) w jaskiniach, zaś w Medziugorju (Bośnia i Hercegowina) w 1981 r. na pokrytym lapiazami wzgórzu – doszukując się analogii z krajobrazem Nazaretu. Bezsprzecznie wejście po lapiazach (w niektórych przypadkach boso – rysunek 18, zob. s. 32) na wzgórze objawień Podbrdo lub leżący w okolicy Križevac jest elementem pielgrzymki i pogłębia doznania duchowe pątników.

Rysunek 17. Ukryty w skale monastyr
Ostrog

Źródło: A. Kapusta, 2017

Rysunek 18. Pielgrzymi na wzgórzu
objawień Podbrdo w Medziugorju

Źródło: A. Kapusta, 2022

Krajobraz kulturowy Dynarskiego Krasu ściśle wiąże się z jego charakterystyką geograficzną. Walorem turystycznym jest sam pejzaż (np. odosobnione świątynie, czy twierdze na wzgórzach), jak również zabudowa synchronizująca z naturą. Przewodnicy turystyczni zwracają uwagę na dziedzictwo kulturowe wynikające z przystosowania do życia na obszarze krasowym na wsiach, w miastach zaś element ten jest pomijany.

6. Podsumowanie

Dynarski Kras jest terenem zróżnicowanym przyrodniczo i dobrze zagospodarowanym turystycznie – dotyczy to zarówno form powierzchniowych, jak i podziemnych. Znaczna część odwiedzających wybiera wypoczynek na wybrzeżu, chociaż różnorodność walorów naturalnych stwarza perspektywę aktywizacji turystycznej całego regionu. Należy zwrócić jednak uwagę na stereotypowe wybieranie atrakcji przez turystów i organizatorów, mających ograniczoną ofertę. Podróżni przybywają w ten region głównie latem, kiedy warunki atmosferyczne, zwłaszcza wysokie temperatury, utrudniają penetrację obszarów górskich. Jednocześnie jest to optymalny czas na zwiedzanie jaskiń, których udostępnianie w okresie opadów może być ograniczone ze względu na zalania. Zniechęcać może ponadto ryzyko związane z tektoniką (trzęsienia ziemi), a przede wszystkim z charakterystyką przyrodniczą samego Dynarskiego Krasu – szczególnym niebezpieczeństwem są pożary suchych zarośli (rysunek 19), wybuchające naturalnie lub wskutek podpaień. Do jednego z nich, podczas którego spłonęło wzgórze w Šušanjju w 2017 r. (rysunek 20), doszło po rozpaleniu ogniska przez

zbląkanego urlopowicza z Polski. Ogień zbliżał się ku domom, spłonęły zarośla, lasy oraz część sadów oliwnych, a utrzymujący się przez kilka dni swąd ograniczył możliwość spacerów i plażowania. Zagrożenie dla turystów na Dynarskim Krasie stanowią też zapadnięcia domów, dróg, kolei – dochodzi do nich jednak rzadko, a przyczyną są zarówno procesy erozyjne¹⁸, jak i bora (np. w 2022 r. zawalił się dom w Kričinie w Chorwacji). Ta zmienność krajobrazu jest jednocześnie jego atrybutem, gdyż pejzaż nie jest statyczny.

Rysunek 19. Spalone wzgórze w Trebinju
Źródło: A. Kapusta, 2022

Rysunek 20. Pożar wzgórza w Šušanj
Źródło: A. Kapusta, 2017

Z walorami naturalnymi ściśle związane są walory kulturowe, które wynikają z przystosowania się do życia na tym obszarze, jak i są efektem zauroczenia krajobrazem – Dynarski Kras był scenerią dla wielu filmów i seriali, np. *Winnetou* z 1963 r. kręcono w Chorwacji – w Paklenicy, Plitwicach, Kanionie Zrmanji. Także harmonia natury i osadnictwa inspirowała filmowców (*Grę o tron* nagrywano m.in. w Chorwacji, np. w Dubrowniku, Lokrum, Klisje). Zagospodarowanie i różnorodność walorów sprzyja zróżnicowanym formom turystyki (krajoznawcza, specjalistyczna, kulturowa – miejska, filmowa i in.) oraz aktywizacji całego regionu. W tym celu należy podjąć działania promocyjne zmierzające do popularyzacji zróżnicowanych miejsc poza wybrzeżem i standardowymi atrakcjami (jak Plitvice, Postojna) oraz zniwelowania sezonowości.

¹⁸ W 2013 r. w Chorwacji w Čupiciach koło Drniša w ziemi pojawiła się znaczna zapadlina – głębokości 100 m, długości 60 m – prawdopodobnie zawalił się strop starej kopalni. W Lovranie do dziury wpadła ławka z siedzącym na niej chłopakiem, do czego mogła przyczynić się abrajza, lej pojawił się też w Bokanjacu.

Bibliografija

- Babij, V., Čelik, T., Zelnik, I., Vreš, B., Pirnat, A., Seliškar, A. (2008). Kali in lokve. W: O. Luthar, H. Dobrovoljc, J. Fridl, J. Mulec, M. Pavšek (red.), *Kras. Trajnostni razvoj kraške pokrajine* (s. 112–114). Ljubljana: Littera picta.
- CKFF.si (2022). Pobrane z: <https://www.ckff.si/Kali/kali.html> (1.12.2022).
- Čelik, T., Zelnik, I., Babij, V., Vreš, B., Pirnat, A., Seliškar, A., Drovenik, B. (2005). Inventarizacija kalov in lokev na Krasu ter njihov pomen za biotsko raznovrstnost / Inventory of karstic ponds (kal and lokev) and their importance for biotic diversity. W: A. Mihevc (red.), *Kras: voda in življenje v kamniti pokrajini / Water and life in a rocky landscape. Projekt Aquadapt* (s. 72–82). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- DIKTAS (2022). Pobrane z: <https://ggis.un-igrac.org/view/diktas/#/> (1.12.2022).
- Državni zavod za statistiku (2022). Pobrane z: <https://podaci.dzs.hr/hr/podaci/turizam/> (1.12.2022).
- Gams, I. (1994). Spremenljivi pomen Krasa za krasoslovje med razvojem pojma kras. *Annales. Series historia naturalis*, 4(4), 135–142.
- Glavaš, V., Stepišnik, U. (2018). Splošne geografske in zgodovinske značilnosti Severnega Velebita. W: U. Stepišnik (red.), *Dinarski kras: Severni Velebit* (s. 11–20). Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo.
- Gunn, J. (red.) (2006). *Encyclopedia of caves and karst science*. New York: Fitzroy Dearborn. An imprint of the Taylor and Francis Group.
- Hrobat Virloget, K. (2018). Kmečka „gospodarska prizadevnost“ v slovenski etnologiji (19.–20. stoletje). W: A. Panjek, Ž. Lazarevič (red.), *Preživetje in podjetnost: Integrirana kmečka ekonomija na Slovenskem od srednjega veka do danes* (s. 75–90). Koper: Založba Univerze na Primorskem. <http://dx.doi.org/10.26493/978-961-7023-81-7.75-90>
- Jurić, T. (2019). Prekogranično zagađenje okoliša između Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine: Tri studije slučaja. *Socijalna ekologija*, 28(2), 87–116. <https://doi.org/10.17234/SocEkol.28.2.2>
- Kapusta, A., Wiluś, R. (2017). Geography of tourism in Croatia. W: K. Widawski, J. Wyrzykowski (red.), *The geography of tourism of Central and Eastern European countries* (s. 109–147). Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-42205-3_4
- Kovačević, T. (red.) (2019). *Plan upravljanja Nacionalnim parkom Plitvička jezera 2019–2028*. Plitvička jezera: Stega.
- Kranjc, A. (2004). Dinaric karst. W: J. Gunn (red.), *Encyclopedia of caves and karst science* (s. 591–594). New York: Fitzroy Dearborn. An imprint of the Taylor and Francis Group.
- Kranjc, A. (2012). Dinaric Karst – an example of deforestation and desertification of limestone terrain. W: P. Moutinho (red.), *Deforestation around the world* (s. 73–94). Rijeka: InTech.
- Makłowicz, R. (2021). *Moja Hercegowina*. Pobrane z: <https://www.youtube.com/watch?v=FhOXmmcqiKQ> (1.12.2022).
- Markowska Cerić, J. (2013). Życie wśród skał. *Geografia w Szkole*, 3, 23–27.
- Muszyńska, A. (2015). Turystyka w przestrzeni miast istryjskich na przykładzie Poreča – między dziedzictwem kulturowym a komercją. W: M. Durydiwka, K. Duda-Gromada (red.), *Przestrzeń w turystyce – znaczenie i wykorzystanie* (s. 435–450). Warszawa: Wydział Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego.
- Park Postojnska jama (2022). Pobrane z: <https://www.postojnska-jama.eu/sl/> (1.12.2022).
- Park Škocjanske jame. Slovenija (2022). Pobrane z: <https://www.park-skocjanske-jame.si/> (1.12.2022).

- Poročilo o delu Zavoda Republike Slovenije za varstvo narave (2006). Pobrane z: https://zrsvn-varstvonarave.si/wp-content/uploads/2019/08/Porocilo_2005_44.pdf (1.12.2022).
- Sauro, U. (2012). Karst elements and contexts of the most known Apparitions of The Holy Virgin Mary. W: I. Lučić, J. Mulaomerović (red.), *Čovjek i krš 2011* (s. 275–283). Bijakovići–Sarajevo: Suton.
- Sket, B. (2007). Kaj vemo in kaj si mislimo o človeški ribici. *Proteus*, 70(1), s. 14–27.
- Stevanović, Z., Krešić, N., Kukurić, N. (red.) (2016). *Karst without boundaries*. Boca Raton: CRC Press. <https://doi.org/10.1201/b21380>
- Stevanović, Z., Kukurić, N., Pekaš, Ž., Jolović, B., Pambuku, A., Radojević, D. (2016). Dinaric Karst aquifer – one of the world’s largest transboundary systems and an ideal location for applying innovative and integrated water management. W: Z. Stevanović, N. Krešić, N. Kukurić (red.), *Karst without boundaries* (s. 3–26). Boca Raton: CRC Press.
- Šušteršič, F. (1994). *Reka sedmerih imen: s poti po notranjskem krasu*. Naklo: Logatec.
- UNESCO (2022). Pobrane z: <https://www.unesco.org/en> (1.12.2022).
- Vjetrenica (2022). Pobrane z: <https://www.vjetrenica.ba/hr/> (1.12.2022).
- Waškowska, A., Golonka, J., Bębenek, S. (2008). Jezioro Szkoderskie – osobliwość Półwyspu Bałkańskiego. *Geoturystyka*, 1(12), 49–62.

ZRÓŻNICOWANIE ZAGOSPODAROWANIA ORAZ WYKORZYSTANIA WALORÓW PRZYRODNICZYCH I KULTUROWYCH DYNARSKIEGO KRASU

Abstrakt: Dynarski Kras to region geograficzny o znaczących walorach naturalnych, które są kluczowym czynnikiem decydującym o rozwoju turystyki na tym obszarze. Uwarunkowania przyrodnicze wpłynęły na konieczność przystosowania się ludności do lokalnych warunków, czego konsekwencją był ich specyficzny sposób życia i zagospodarowania terenu, które stają się walorami kulturowymi. Celem artykułu jest przybliżenie walorów turystycznych regionu wraz z omówieniem wybranych atrakcji, ich zagospodarowania, wykorzystania oraz możliwości udostępniania turystom przy jednoczesnej trosce o zachowanie autentyczności krajobrazu naturalnego i kulturowego.

Słowa kluczowe: Dynarski Kras, jaskinia Postojna, Jeziora Plitwickie, Jaskinie Szkocjańskie, Vjetrenica

DIVERSIFICATION OF DEVELOPMENT AND THE USE OF THE NATURAL AND CULTURAL ATTRACTIONS OF THE DINARIC KARST

Abstract: The Dinaric Karst is a geographic region with significant natural value, a key factor in the development of tourism in this area. Natural conditions influence the need to adapt to local conditions, resulting in a specific way of life and land development which have become cultural values. The aim of this paper is to present the tourist attractions of the region together with a discussion of selected attractions, their development, and the possibility of making them available to tourists, while taking care to the authenticity of the natural and cultural landscape.

Keywords: Dinaric Karst, Postojna Cave, Plitvice Lakes, Škocjan Caves, Vjetrenica

Zygmunt KRUCZEK

 <https://orcid.org/0000-0003-3015-2139>

Akademia Wychowania Fizycznego w Krakowie
e-mail: zygmunt.kruczek@awf.krakow.pl

Karolina NOWAK

 <https://orcid.org/0000-0002-7251-0638>

Akademia Wychowania Fizycznego w Krakowie
e-mail: karolina.nowak@doctoral.awf.krakow.pl

WPŁYW PANDEMII COVID-19 NA FUNKCJONOWANIE WYBRANYCH ATRAKCJI TURYSTYCZNYCH W POLSCE

1. Wprowadzenie

Pojęcie atrakcji turystycznej wprowadził do literatury Cohen (1972), który stwierdził w rozprawie socjologicznej *Towards a sociology of international tourism*, że głównym celem masowej turystyki zagranicznej jest odwiedzanie atrakcji turystycznych. Dzieli je na rzeczywiste, przyciągające turystów ze względu na swoje szczególne cechy, oraz sztuczne, wymyślane na użytek turystów.

Początkowo określano atrakcje turystyczne jako „cokolwiek, co zacieka wia turystów” (Lundberg, 1985, s. 33) albo jako „miejsce charakterystyczne, często unikalne, np. naturalne środowisko, zabytek historyczny, takie wydarzenia jak festiwale i imprezy sportowe” (Goodall, 1990, s. 266). Według Davidsona (1996, s. 91) „każdy walor (obiekt) przyrodniczy, dzieło człowieka, urządzenie lub impreza, które przyciągają gości w określone miejsce może być atrakcją turystyczną”.

Socjologiczną wykładnię rozumienia atrakcji zaproponował McCannell (1996), uznając, że nowoczesne społeczeństwo samo kreuje odpowiednio dla swoich potrzeb atrakcje, w których osadzone są inne atrakcje. Podobnie sugerował Nowacki (2012), a także Urry (2007, s. 17), który stwierdził, że „atrakcjami są miejsca i osoby, które są przedmiotem uwagi turystów”.

Na podstawie dokonanego przeglądu terminologicznego autorzy uważają, że atrakcje pełnią funkcję rdzenia produktu turystycznego. Można więc za atrakcje turystyczne uważać:

wszystkie elementy składowe produktu turystycznego (walory miejsca i wydarzenia, obiekty i autentyczne wytwory kultury wyższej) oznaczone jako szczególne, mające zdolność przyciągania turystów i decydujące o tym, że wybierają oni dany obszar, a nie inny. Połączone z usługami turystycznymi tworzą produkt turystyczny (Kruczek, 2017, s. 12).

Atrakcje turystyczne są kluczowym elementem gospodarki turystycznej, stymulują bowiem zainteresowanie odbyciem podróży do miejsca docelowego, są magnesem przyciągającym turystów do regionu, a zarazem pobudzają popyt na inne usługi turystyczne. Atrakcje turystyczne odgrywają ogromną rolę w kształtowaniu geografii ruchu turystycznego, umożliwiają identyfikację miejscowości i regionów, określają ich tożsamość i wizerunek (Kruczek, 2011).

Dla wielu badaczy turystyki i analityków branżowych pandemia COVID-19 była impulsem do podjęcia tematu jej wpływu na turystykę. Opisywano zmiany, które COVID-19 spowodował w gospodarce turystycznej (Goodgrer, Ferran, 2020), kreślono scenariusze wychodzenia z kryzysu oraz proponowano działania naprawcze. Warto odnotować specjalny numer *Tourism Geographies*, vol. 22, no. 3, w którym zawarto aż 25 artykułów na tematy związane z COVID-19 – m.in. prognozowano w nich wizję turystyki po zakończeniu epidemii (Haywood, 2020), wskazywano na niezbędną transformację (Hall, Scott, Gössling, 2020) z naciskiem na rozwój zrównoważony i odpowiedzialną turystykę (Niewiadomski, 2020).

Stosunkowo mało prac natomiast ukazało się w odniesieniu do funkcjonowania atrakcji turystycznych w czasie pandemii. Skutki pandemii w parkach narodowych są przedmiotem analizy, w której Niezgoda i Markiewicz (2021) wykazały, że miejsca te zaspokajały potrzeby rekreacji i wypoczynku w czasie wprowadzania ograniczeń wyjazdów zagranicznych, a liczba odwiedzających górskie parki nawet wzrosła. Zmiany frekwencji w parkach rozrywki oraz muzeach w skali świata prezentuje *The global attractions attendance report* przygotowany przez Themed Entertainment Association (TEA/AECOM, 2021), a reinterpretację doświadczeń we włoskich muzeach opisują Magliacani i Sorrentino (2021).

Celem niniejszego opracowania jest ocena wpływu pandemii COVID-19 na funkcjonowanie wybranych atrakcji. Analizie poddano formy działania atrakcji w czasie pandemii, czasowe zamykanie lub przeniesienie ich działalności do Internetu, zmiany frekwencji i podejmowane działania na rzecz jej pobudzenia.

2. Źródła informacji o frekwencji w atrakcjach turystycznych

Uzyskanie informacji o frekwencji w atrakcjach turystycznych stanowi poważny problem. Wiąże się to zarówno z naturą samych atrakcji, jak i obowiązującym stanem prawnym. Tylko część atrakcji jest udostępniana odpłatnie, co pociąga za sobą biletowanie odwiedzających i stwarza tym samym możliwość tworzenia baz statystycznych.

Dane o frekwencji w atrakcjach zdobywano różnymi sposobami. Wśród atrakcji, dla których liczbę odwiedzających można określić na podstawie biletów, największy udział mają muzea. Dane o frekwencji w muzeach i ogrodach zoologicznych w 2021 r. otrzymano z GUS w formie arkuszy xls. Zawierają one informacje o liczbie odwiedzających i ich strukturze (indywidualni, grupowi, młodzież). Natomiast informacje o frekwencji w parkach narodowych i przyrodniczych placówkach edukacyjnych uzyskano z tablic opublikowanych na oficjalnej stronie GUS jako suplement do *Rocznika Statystycznego „Ochrona środowiska w 2021 roku”* (GUS, 2020, 2021, 2022b). Informacje o liczbie odwiedzin w pozostałych atrakcjach zbierano poprzez wywiady mailowe, telefoniczne, kwerendy informacji zamieszczonych w mediach. Wykaz atrakcji przypisanych do poszczególnych województw (traktowanych jako regiony turystyczne) rozesłano do regionalnych organizacji turystycznych z prośbą o przekazanie danych o frekwencji i weryfikację listy atrakcji. Wykorzystano również wiedzę i doświadczenie lokalnych ekspertów.

Źródłem informacji były także regionalne katalogi atrakcji turystycznych i katalogi produktów turystycznych, dzięki którym zweryfikowano i uzupełniono wykaz atrakcji. W tym samym celu przeprowadzono również kwerendę ich stron internetowych.

Największą trudność stanowi uzyskanie danych o frekwencji od gestorów prywatnych obiektów, którzy odmawiają udzielania informacji, podając jako powód względy marketingowe. W odniesieniu do imprez plenerowych dane otrzymane od organizatorów są szacunkowe.

Autorzy artykułu od 2014 r. prowadzą dla Polskiej Organizacji Turystycznej (POT) badanie frekwencji w atrakcjach, do tej pory przeanalizowano ok. 1200 z nich. Sprawozdania dostępne są na stronach POT. Dane zamieszczone w dalszej części niniejszego opracowania zostały zaczerpnięte z ostatnich raportów (Kruczek, 2021; Kruczek, Nowak, 2022).

3. Funkcjonowanie wybranych atrakcji w czasie pandemii COVID-19

Pandemia COVID-19 spowodowała, podobnie jak w innych sektorach turystyki, ogromny kryzys w funkcjonowaniu atrakcji. Zamknięcie granic i obostrzenia dotyczące podróżowania wprowadzone w marcu spowodowały całkowite zamrożenie turystyki. Zamknięte zostały nie tylko restauracje i hotele, ale także atrakcje turystyczne, np. muzea, odwołano imprezy i wydarzenia kulturalne (Nieżgoda, Markiewicz, 2022; Walas, Kruczek, 2020).

Według raportów UNWTO w 2020 r. nastąpił bezprecedensowy spadek liczby przyjazdów odnotowanych w turystyce międzynarodowej (o 72%), co cofnęło dynamicznie rozwijający się sektor do poziomu z lat 90. ubiegłego wieku (UNWTO, 2020). W 2021 r. w relacji do 2020 r. nastąpiło niewielkie ożywienie turystyki międzynarodowej. Powrót do dawnych trendów w turystyce zależy od wielu czynników i przypuszczalnie nastąpi nie wcześniej niż w 2024 r.

W Polsce rok 2021 był kolejnym, który upłynął pod znakiem walki z epidemią COVID-19. Następujące po sobie lockdowny mocno wpłynęły na działalność sektora turystycznego w naszym kraju i ją ograniczyły. Według danych GUS (2022c) w 2021 r. mieszkańcy Polski odbyli łącznie 62,6 mln podróży turystycznych (jedna osoba mogła odbyć kilka podróży w ciągu roku), było to o 18,1% więcej niż w 2020 r. Podobnie jak w latach ubiegłych przeważały podróże krajowe – 55,1 mln takich podróży, z czego 30,9 mln stanowiły podróże krótkookresowe (2–4 dni), a 24,2 mln to podróże trwające 5 dni lub dłużej. Liczba odnotowanych wyjazdów nie wróciła jednak do stanu sprzed pandemii, kiedy to w 2019 r. Polacy odbyli łącznie 75,1 mln podróży.

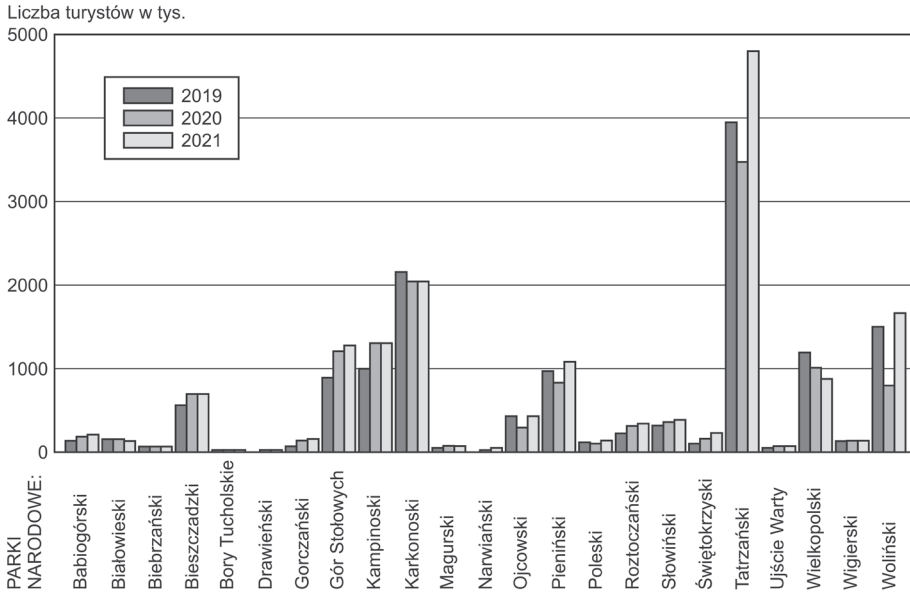
W 2020 r. i 2021 r. preferowane były wyjazdy krajowe, szczególnie do mniejszych i mniej popularnych miejscowości turystycznych, a wyjazdy wypoczynkowe rozłożyły się bardziej równomiernie niż zwykle: między miejscowości nadmorskie i górskie oraz obszary pojezierne i wiejskie. Turyści częściej podróżowali własnymi samochodami, zatrzymując się u rodziny lub znajomych, wynajmując mieszkania lub domki turystyczne, a także korzystając z namiotów czy kamperów. Dużą popularnością cieszyły się indywidualne lub rodzinne formy turystyki, w tym formy aktywnego spędzania czasu, takie jak turystyka rowerowa i piesza. Preferowane były produkty turystyczne o wysokim poziomie bezpieczeństwa sanitarnego, wprowadzano także dodatkowe ubezpieczenia.

Paradoksalnie spadek wyjazdów zagranicznych wpłynął dodatnio na frekwencję w krajowych atrakcjach turystycznych. W wielu atrakcjach

plenerowych, takich jak parki narodowe, zaobserwowano tylko niewielki spadek, a czasem nawet wzrost liczby odwiedzin, choć okres zamknięcia tych miejsc był stosunkowo długi. Może to świadczyć o dużym zainteresowaniu mieszkańców atrakcjami pomimo pandemii COVID-19. W większości atrakcji zlokalizowanych w miastach, np. w Warszawie, Krakowie czy Poznaniu, spadła głównie frekwencja zagranicznych turystów, którzy ze względu na restrykcje związane z przekraczaniem granic nie mogli przyjechać do Polski.

Największą popularnością w czasie pandemii cieszyły się atrakcje przyrodnicze, zapewniające w okresach luzowania obostrzeń bezpieczny wypoczynek w plenerze i aktywność ruchową (Nieżgoda, Markiewicz, 2022). Dlatego też zapęłniły się nie tylko parki miejskie i podmiejskie – rekordy popularności były parki narodowe. Turystyczne użytkowanie parków narodowych systematycznie wzrasta, co jest podyktowane nie tylko chęcią kontaktu z przyrodą czy poszukiwaniem wrażeń estetycznych, ale też potrzebą wypoczynku oraz uprawiania sportów plenerowych. Polskie parki narodowe rocznie odwiedza kilkanaście milionów turystów. Wielkość ruchu turystycznego w tych miejscach w 2019 r. wyniosła 14,14 mln odwiedzających, zaś w 2020 r. było to 13,41 mln, czyli odnotowano jedynie niewielki spadek liczby odwiedzających (5,2%). Natomiast 2021 r. okazał się rekordowy, bo frekwencja w parkach narodowych wzrosła w stosunku do 2019 r. do poziomu 16,01 mln (o 12%). Największą frekwencję w 2021 r. zanotowano w Tatrzańskim Parku Narodowym, który odwiedziło 4,78 mln turystów (rekord wszech czasów), następnie w Karkonoskim Parku Narodowym – ponad 2 mln turystów, a Park Narodowy Gór Stołowych zwiedziło 1,27 mln turystów (rysunek 1, zob. s. 42). Na te trzy parki przypada 50% wszystkich zwiedzających.

Obok parków narodowych do atrakcji turystycznych cieszących się największą popularnością na świecie należą muzea. W 2019 r. frekwencja w 20 największych muzeach na świecie wyniosła ponad 105 mln osób (TEA/AECOM, 2021). W 2020 r. frekwencja w 20 największych muzeach świata wykazała spadek o 78% w porównaniu z 2019 r. Muzea to atrakcje turystyczne, które zostały najbardziej dotknięte pandemią COVID-19, były bowiem zamknięte na bardzo długo, musiały wprowadzić limity odwiedzających i dostosować się do rygorów sanitarnych. Zamknięcie muzeów rozpoczęło się już w marcu 2020 r., a niektórych obiektów nie można było zwiedzać przez rok lub dłużej, podczas gdy inne były otwierane, a następnie ponownie zamykane. W 2021 r., w miarę łagodzenia restrykcji, muzea ponownie udostępniały swoje ekspozycje. Przegrywały jednak konkurencję jako atrakcje „pod dachem” z atrakcjami plenerowymi typu parki rozrywki, parki narodowe, atrakcje przyrodnicze, które były bardziej bezpieczne i pożądane po okresach lockdownu.

Rysunek 1. Frekwencja w polskich parkach narodowych w latach 2019–2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS (2020, 2021, 2022b)

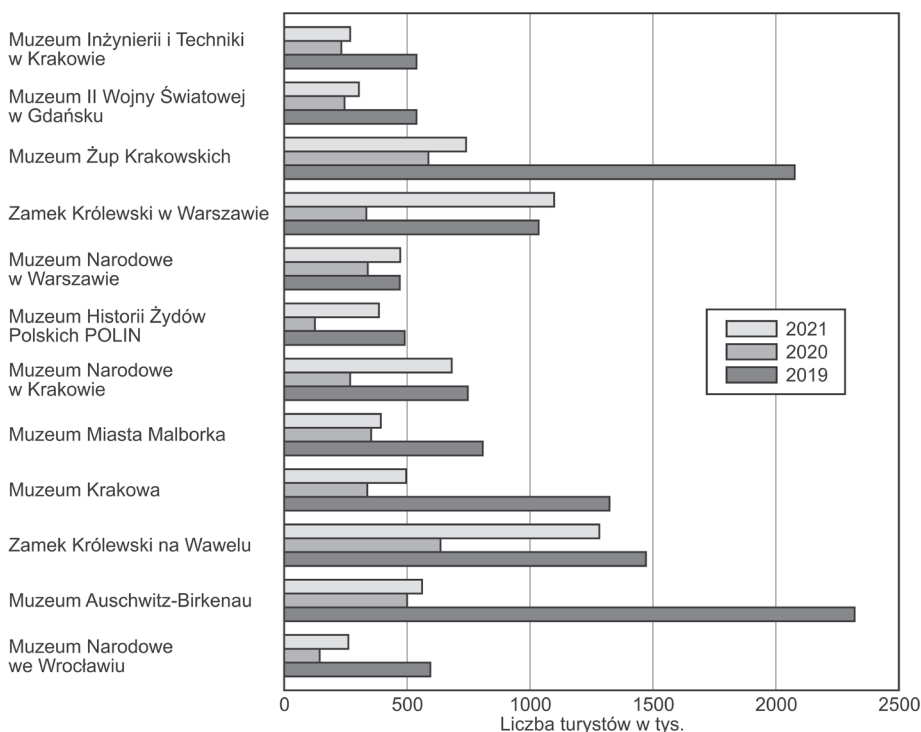
W polskich muzeach w 2021 r. nastąpił spadek liczby odwiedzających o 37,3% w stosunku do 2019 r. (w 2020 osiągnął on aż 58,7%). Kryzys w największym stopniu dotknął placówki muzealne w woj. opolskim, małopolskim i śląskim, a w najmniejszym w woj. zachodniopomorskim, warmińsko-mazurskim i lubuskim (GUS, 2022a).

Jeżeli z kategorii muzeów wyłączymy warszawskie pałace ogrody (pałac w Wilanowie i Łazienki¹), to liderem frekwencji w 2021 r. w tej kategorii są: Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki wraz z oddziałem – Zamkiem w Pieskowej Skale (1 281 900 odwiedzających) oraz Zamek Królewski w Warszawie (1 168 800 turystów). Na trzecim miejscu znajduje się Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka (736 tys.

¹ Gestorzy warszawskich pałaców doliczają do osób zwiedzających ekspozycje muzealną osoby korzystające bezpłatnie jedynie z parków. Absolutnym liderem jest tutaj pałac w Łazienkach – według danych GUS (otrzymanych w celu przygotowania raportu: Kruczek, 2022) w 2021 r. wykazał on 4 845 120 odwiedzających, z których 4 785 237 korzystało bezpłatnie. Zatem frekwencja we wnętrzach pałacu turystów zabiletowanych to tylko 59 800 osoby. Podobna sytuacja występuje w przypadku Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie i gości odwiedzających pałacowe ogrody – na prawie 1,66 mln odnotowanych osób muzeum to zarejestrowało jedynie 668 tys. zabiletowanych.

odwiedzających). Czwarte miejsce zajmuje Miejsce Pamięci i Muzeum Auschwitz-Birkenau, które w 2021 r. odwiedziło tylko 563 tys. turystów. Trzeba dodać, że w porównaniu z rokiem 2019 jest to ogromny spadek ($-77,2\%$) spowodowany brakiem turystów zagranicznych. Piąte miejsce zajmuje Muzeum Krakowa ze swoimi oddziałami, które w 2021 r. odwiedziło 491,5 tys. turystów. Na kolejnym miejscu znajduje się Muzeum Narodowe w Warszawie (420,6 tys.), a na siódmym Muzeum Zamkowe w Malborku (390,1 tys.). Pierwszą ósemkę najczęściej odwiedzanych muzeów w Polsce zamyka Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN (382,9 tys.), a dziewiąte miejsce zajmuje Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku (300,8 tys. odwiedzających). Wysoko w rankingu znajdują się również: Muzeum Inżynierii i Techniki w Krakowie wraz z oddziałem – Ogrodem Doświadczeń im. Stanisława Lema (264,8 tys. odwiedzających), Muzeum Narodowe we Wrocławiu z oddziałami (256,3 tys.) i Muzeum Powstania Warszawskiego (251,8 tys.) (rysunek 2).

Rysunek 2. Ranking 12 najczęściej odwiedzanych muzeów w Polsce w latach 2019–2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych otrzymanych z GUS w celu opracowania raportu (Kruczek, 2022)

Specyficzną formą obiektów muzealnych są skanseny – muzea na wolnym powietrzu. Aktualnie jest ich w Polsce ponad 50, dzielą się na skanseny kolejnictwa, archeologiczne oraz etnograficzne. W czasie badań uzyskano dane o frekwencji z kilku obiektów skansenowskich. Wśród nich największą liczbę odwiedzających wykazało Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku (136 tys.), które wyprzedziło Park Etnograficzny w Olsztynku (77,5 tys.).

W porównaniu z 2019 r. w 2020 r. zmalała frekwencja w ogrodach zoologicznych, np. ogród we Wrocławiu, który w 2019 r. odwiedziło prawie 1,65 mln odwiedzających, odnotował w 2020 r. spadek frekwencji o 43%. Spadek zaobserwowano także w odniesieniu do najczęściej odwiedzanych w 2019 r. ogrodów zoologicznych: w Warszawie (41%), Krakowie (30%), Poznaniu (37%) i Gdańsku (24%), a także w Śląskim Ogrodzie Zoologicznym (20%) i Akwarium w Gdyni (44%). Wśród ogrodów botanicznych duży spadek (aż o 48%) odnotował Ogród Japoński w Parku Szczytnickim we Wrocławiu, zmniejszyła się także frekwencja w Ogrodzie Botanicznym w Łodzi (o 38%) oraz w palmiarniach w Gliwicach (47%) i Poznaniu (54%).

Największym zainteresowaniem w 2021 r. cieszyły się ogrody zoologiczne dostępne do zwiedzania w okresie luzowania obostrzeń pandemicznych, wyróżnia się wśród nich ogród zoologiczny we Wrocławiu (z frekwencją 1,562 mln osób), obydwa ogrody w Poznaniu – Stare Zoo i Nowe Zoo (razem 668 tys.), ogród w Gdańsku (582 tys.) oraz ogrody w Warszawie, Krakowie i Chorzowie (około 0,5 mln). Wśród ogrodów botanicznych wyróżnia się Ogród Botaniczny PAN w Warszawie (260 tys. osób), Ogród Botaniczny UAM w Poznaniu (250 tys.), Ogród Botaniczny w Łodzi (189 tys.), Palmiarnia w Poznaniu (144 tys.), ogród we Wrocławiu (139 tys.) i Arboretum w Wojsławicach (132 tys.). Arboretum Instytutu Dendrologii PAN w Kórniku miało w 2021 r. frekwencję wyższą o 10% w stosunku do 2019 r.

Parki rozrywki, parki tematyczne i aquaparki na całym świecie walczyły w 2020 r. o przetrwanie. Z powodu pandemii COVID-19 obiekty te były zamknięte w tzw. sezonach operacyjnych przez dłuższy czas. W regionie EMEA (Europa, Middle East i Afryka) całkowita frekwencja spadła w 2020 r. o 66% dla 20 najlepszych parków rozrywki i o 61% dla 10 najlepszych parków wodnych. W Polsce na portalu Parkmania.pl (2022) znajduje się lista 94 parków rozrywki, 227 parków linowych i 110 parków wodnych. Największym parkiem rozrywki, wykazującym również największą frekwencję, jest Energylandia w Zatorze, który wraz z parkiem dinozaurów, Parkiem Miniatur w Inwałdzie oraz innymi tematycznymi parkami zarządzanymi przez prywatnego gestora wykazał

w 2019 r. frekwencję 1,6 mln turystów. W 2020 r. ze względu na czasowe zamknięcie obiektu z powodu pandemii frekwencja w Energylandii spadła do 800 000 odwiedzających. Natomiast w 2021 r. park ten wykazał 1,85 mln gości, czyli więcej niż przed pandemią. Największą frekwencją wśród parków z dinozaurami wyróżnia się JuraPark Bałtów, będący złożonym kompleksem turystycznym, z frekwencją 452 tys. odwiedzających w 2019 r. Rok 2020 przyniósł spadek liczby gości o 70%, ale już w 2021 r. osiągnięto frekwencję 505 tys. osób, to więcej niż przed pandemią. Podobną tendencję wykazano w zlokalizowanym w regionie świętokrzyskim Parku Rozrywki i Miniatur „Sabat Krajno”. W 2019 r. zanotowano tu 300 tys. odwiedzających, w 2020 r. w czasie pandemii ich liczba spadła do 160 tys., natomiast już w 2021 r. park ten uzyskał podobny wynik jak przed pandemią. Zlokalizowany w Kielcach park Kadzielnia, z amfiteatrem, podziemną trasą turystyczną i tyrolką, cieszył się dużym powodzeniem, bo w 2019 r. zarejestrowano tu 318 tys. gości, w 2020 r. frekwencja spadła o 50%, ale w 2021 r. park ten odwiedziło już 301 tys. osób, czyli niewiele mniej niż przed pandemią.

Również Park Nauki i Rozrywki w Krasiejowie, który w 2020 r. odnotował spadek liczby turystów na poziomie 30%, w 2021 r. wykazał 140 tys. odwiedzających, tj. niewiele mniej niż w 2019 r. Rośnie popularność parku rozrywki „Świętokrzyska Polana”, dynamicznie rozwijającego swoją działalność. W 2019 r. skorzystało z niego 71 tys. osób, w czasie pandemii odnotowano niewielki spadek liczby odwiedzających, ale już w 2021 r. wykazano 174 tys. osób, czyli wzrost o 250%. Wyższą frekwencję niż w 2019 r. wykazał też Leśny Park Kultury i Wypoczynku „Myślęcinek” w Bydgoszczy (wzrost z 116 tys. do 121 tys. w 2021 r.). Na uwagę zasługuje znaczny wzrost frekwencji w Ogrodzie Doświadczeń im. Stanisława Lema w Krakowie (ze 114 tys. w 2019 r. do 251 tys. w 2021 r.).

Podobne wahania frekwencji zaobserwowano w odniesieniu do kąpielisk termalnych, wśród których do najczęściej odwiedzanych należą: Termy Maltańskie w Poznaniu, Termy Bania w Białce Tatrzańskiej oraz Chochołowskie Termy. Po spadku liczby odwiedzin w okresie największego nasilenia ograniczeń pandemicznych w 2020 r. obiekty te wracają do poziomu frekwencji z 2019, np. baseny mineralne w Solcu-Zdroju w 2021 r. odwiedziło 204 tys. osób – więcej niż w 2019 r.

Wśród parków wodnych wyróżniają się te zlokalizowane w dużych miastach, rekordy popularności bije Wrocławski Park Wodny, który w 2021 r. odwiedziło 2 mln gości (w 2019 r. 1,75 mln). Podobnie Park Wodny w Krakowie w 2021 r. z frekwencją 500 tys. odwiedzających wykazał większą frekwencję niż w 2019 r.

Ogromną popularnością cieszyło się Centrum Nauki Kopernik w Warszawie, które w 2019 r. odwiedziło 1,1 mln osób, ale spadek spowodowany pandemią jest trwały w tym obiekcie, albowiem w 2021 r. zarejestrowano tylko 597 tys. turystów, czyli o połowę mniej niż przed pandemią. Natomiast Centrum Nauki i Techniki EC1 w Łodzi z frekwencją 115 tys. odnotowało wzrost w porównaniu z rokiem 2019 r. Centrum Edukacji Ekologicznej Hydropolis we Wrocławiu w 2021 r. odwiedziło 400 tys. osób. W kategorii parki i ogrody tematyczne Magiczne Ogrody w Janowcu podały frekwencję na poziomie 200 tys. odwiedzających, a ogrody sensoryczne w Muszynie – 135 tys.

Bieszczadzka Kolejka Leśna odnotowała w 2020 r. spadek turystów o 10%, ale Bieszczadzkie Drezyny Rowerowe wykazały w tym czasie wzrost o 18% i w 2021 r. cieszyły się dużą popularnością (75 tys. pasażerów). Ciuchcia Expres Poniemiecie zawiesiła w 2020 r. funkcjonowanie. Popularny spływ tratwami na Dunajcu w 2020 r. odbyło 206 tys. gości, co oznacza spadek o 36% w stosunku do 2019 r. W 2021 r. w tymże spływie wzięła udział rekordowa liczba turystów – 340 tys., tj. więcej niż w 2019 r.

4. Wirtualne zwiedzanie atrakcji turystycznych

Pandemia COVID-19 oraz wprowadzenie krajowego lockdownu znacząco wpłynęły na działanie miejsc kultury, a także atrakcji turystycznych cieszących się do tej pory dużą popularnością. Wiele z nich zostało zamkniętych na kilka miesięcy, a dochody z dotychczasowej sprzedaży biletów spadły do zera. Dlatego też najpopularniejsze atrakcje turystyczne w naszym kraju wyszły naprzeciw oczekiwaniom klientów i udostępniły im swoje zbiory w formie wirtualnego spaceru filmu czy prezentacji multimedialnej. Wiele atrakcji turystycznych na czas największego lockdownu postanowiło przenieść swoją działalność do sieci. Na stronach internetowych obiektów utworzone zostały specjalne zakładki z odnośnikami do wirtualnego spaceru, który każdy chętny mógł odbyć bez wychodzenia z domu. Dla odwiedzających przygotowano wirtualne mapy ukazujące cały obiekt, dzięki którym gość „przenoszony” był najczęściej na początek obiektu i mógł go „zwiedzać” za pomocą ruchów myszki na ekranie swojego komputera. Taki spacer zazwyczaj był darmowy i miał na celu zachęcenie do odwiedzenia konkretnego miejsca tuż po zniesieniu obostrzeń.

Kolejną propozycją, z jaką gestorzy cieszących się popularnością atrakcji turystycznych wyszli do odwiedzających, były filmy udostępniane w serwisie YouTube, nagrywane z udziałem pracowników danego obiektu,

którzy przekazywali informacje w ciekawy i merytoryczny sposób. Możliwość takiego „zwiedzania” atrakcji turystycznych była dobrym pomysłem dla osób, które podczas wykonywania codziennych obowiązków mogły posłuchać interesujących opowieści i poszerzyć swoją wiedzę.

Nie tylko wirtualne zwiedzanie za pomocą stron internetowych czy serwisu YouTube cieszyło się sporą popularnością, bardzo duże zainteresowanie wzbudzały także zamknięte grupy na portalu Facebook, dzięki którym odwiedzający, po wykazaniu chęci dołączenia, opłacie za uczestniczenie w wirtualnym spacerze zazwyczaj w cenie jednego biletu wstępu, dostawali pełen pakiet zawierający link do zwiedzania atrakcji turystycznej, prezentację multimedialną oraz film z udziałem pracownika.

5. Rola bonu turystycznego w stymulowaniu frekwencji w atrakcjach

Jedną z form zwiększenia frekwencji w atrakcjach, jaka pojawiła się w 2020 r., było wprowadzenie bonu turystycznego – nowy sposób wsparcia polskich rodzin w sytuacji osłabienia gospodarki przez pandemię COVID-19. Bon wynosi jednorazowo 500 zł na każde dziecko do 18. roku życia oraz jedno dodatkowe świadczenie w formie uzupełnienia bonu w wysokości 500 zł dla dzieci z orzeczeniem o niepełnosprawności. Od sierpnia 2020 r. do końca wakacji 2022 r. aktywowano ponad 3,8 mln bonów. Do tego czasu zrealizowane zostały świadczenia o wartości 2,8 mld zł (tyle trafiło do przedsiębiorców turystycznych). W pierwszej wersji programu oferującego bon turystyczny udział mogli wziąć przedsiębiorcy proponujący noclegi w obiektach turystycznych oraz imprezy turystyczne z minimum jednym noclegiem. W styczniu 2021 r. znowelizowano *Ustawę z dnia 15 lipca 2020 r. o Polskim Bonie Turystycznym*, rozszerzając katalog usług (zlikwidowany został wymóg zapewnienia noclegu w ramach imprezy turystycznej).

Największym beneficjentem programu w Polsce okazał się Park Rozrywki Energylandia w Zatorze, który pozyskał 115 mln zł. Daleko za nim, na kolejnych miejscach, znaleźli się hotelowi giganci Holiday Park & Resort (24,3 mln zł) oraz Hotel Gołębiowski (24,3 mln zł). Wśród atrakcji turystycznych na drugim miejscu po Energylandii są termy w Chochołowie (17,3 mln zł), a dalej JuraPark w Krasiejowie wraz z Bałtowskim Kompleksem Rekreacyjnym (ponad 15 mln zł) oraz inne parki tematyczne, takie jak: Mandoria, Zatorland, Inwałd i Rabkoland i Magiczne Ogrody w Janowcu.

W czołowej dwudziestce beneficjentów znalazły się także kąpieliska termalne: Termy Bania w Białce Tatrzańskiej (ponad 11,1 mln zł), Termy BUKOVINA w Bukowinie Tatrzańskiej, Termy Uniejów, oraz parki wodne – park w Krakowie i Suntago Park of Poland.

6. Podsumowanie

Pandemia COVID-19 oraz wprowadzenie krajowego lockdownu znacząco wpłynęły na frekwencję w popularnych atrakcjach turystycznych. Wiele atrakcji zostało zamkniętych albo ograniczało swoją działalność do okresów luzowania obostrzeń sanitarnych. Dotyczy to szczególnie atrakcji „pod dachem”, do których zaliczamy muzea, zamki i pałace czy podziemne trasy turystyczne. Ze względu na bezpieczeństwo sanitarne odwołano większość imprez plenerowych, np. Pol'and'Rock Festival i Festiwal Kultury Żydowskiej w Krakowie. W zdecydowanie lepszej sytuacji były atrakcje plenerowe (parki narodowe, ogrody zoologiczne i botaniczne, parki wodne i parki rozrywki), które odnotowały większą liczbę odwiedzin w okresach między kolejnymi falami pandemii. Ograniczenia w turystyce międzynarodowej spowodowały z jednej strony zwiększoną frekwencję turystów krajowych w polskich atrakcjach turystycznych, a z drugiej – brak turystów zagranicznych odczuwalny był we flagowych atrakcjach turystycznych, takich jak Muzeum Auschwitz-Birkenau czy kopalnia soli w Wieliczce.

W okresach zamknięcia atrakcje turystyczne (głównie muzea, zamki i pałace) przenieśli swoją działalność do Internetu, proponując substytut wizyty w muzeum w formie wirtualnego zwiedzania, mogącego w przyszłości zachęcić do obejrzenia ekspozycji na żywo.

Atrakcje turystyczne wykorzystały również szansę na przyciągnięcie odwiedzających poprzez możliwość zapłaty bonem turystycznym. Liderami w pozyskiwaniu środków z bonów turystycznych są parki rozrywki z Energylandią na czele oraz kąpieliska termalne i parki wodne.

W porównaniu z 2019 r. prawie wszystkie atrakcje odnotowały drastyczny spadek frekwencji w 2020. Rok 2021 był już stosunkowo lepszy od poprzedniego i większość analizowanych obiektów wykazała relatywny wzrost frekwencji, ale poza kilkoma parkami narodowymi i parkami rozrywki nie osiągnięto jeszcze poziomu z 2019 r.

Bibliografia

- Cohen, E. (1972). Towards a sociology of international tourism. *Social Research*, 39, 164–182.
- Davidson, R. (1996). *Turystyka*. Warszawa: Polska Agencja Promocji Turystyki.
- Edelheim, J.R. (2015). *Tourist attractions: From object to narrative*. Bristol: Channel View Publications.
- Goodall, B. (1990). The dynamics of tourism place marketing. W: G. Ashworth, B. Goodall (red.), *Marketing tourism places* (s. 259–280). London: Routledge.
- Goodger, D., Ferran, K. (2020). *City tourism outlook and ranking: Coronavirus impacts and recovery*. Pobrane z: <https://resources.oxfordeconomics.com/hubfs/City-Tourism-Outlook-and-Ranking.pdf> (2.06.2020).
- GUS (2020). *Ochrona Środowiska 2020 / Environment 2020*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny / Statistics Poland.
- GUS (2021). *Ochrona Środowiska 2021 / Environment 2021*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny / Statistics Poland.
- GUS (2022a). *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2021 r. / Culture and national heritage in 2021*. Warszawa–Kraków: Główny Urząd Statystyczny / Statistics Poland; Urząd Statystyczny w Krakowie / Statistical Office in Kraków.
- GUS (2022b). *Ochrona Środowiska 2022 / Environment 2022*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny / Statistics Poland.
- GUS (2022c). *Turystyka w 2021 r. / Tourism in 2021*. Warszawa–Rzeszów: Główny Urząd Statystyczny / Statistics Poland; Urząd Statystyczny w Rzeszowie / Statistical Office in Rzeszów.
- Hall, M., Scott, D., Gössling, S. (2020). Pandemics, transformations and tourism: Be careful what you wish for. *Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, 22(3), 577–598. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1759131>
- Haywood, K.M. (2020). A post COVID-19 future – tourism re-imagined and re-enabled. *Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, 22(3), 599–609. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1762120>
- Kruczek, Z. (2011). *Atrakcje turystyczne. Fenomen. Typologia. Metody badań*. Kraków: Proksenia.
- Kruczek, Z. (2017). *Frekwencja w atrakcjach turystycznych. Dynamika, trendy, studia przypadku*. Kraków: Proksenia.
- Kruczek, Z. (oprac.) (2021). *Frekwencja w atrakcjach turystycznych w roku 2020*. Pobrane z: https://zarabiajnaturystyce.pl/fileadmin/user_upload/obserwatorium_turystyki/Frekwencja_w_atrakcjach_turystycznych_w_roku_2020.pdf (6.02.2023).
- Kruczek, Z., Nowak, K. (oprac.) (2022). *Frekwencja w atrakcjach turystycznych w roku 2021. Opracowanie*. Pobrane z: <https://www.pot.gov.pl/attachments/article/1804/Publikacja%20Frekwencja%20atrakcjach%20turystycznych%20w%202021.pdf> (6.02.2023).
- Lundberg, D. (1985). *The tourist business*. New York: Van Nostrand Reinhold.
- Magliacani, M., Sorrentino, D. (2021). Reinterpreting museums' intended experience during the COVID-19 pandemic: Insights from Italian University Museums. *Museum Management and Curatorship*, 37(4), 353–367. <https://doi.org/10.1080/09647775.2021.1954984>
- McCannell, D. (2002). *Turysta. Nowa teoria klasy próżniaczej*. Warszawa: Wydawnictwo Literackie Muza S.A.
- Niewiadomski, P. (2020). COVID-19: From temporary de-globalisation to a re-discovery of tourism? *Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, 22(3), 651–656. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1757749>

- Nieżgoda, A., Markiewicz, E. (2021). The effects of the COVID-19 pandemic in national parks – diagnosis and forecast of sustainable tourism. *Studia Periegetica*, 1(33), 9–24. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0014.8727>
- Nieżgoda, A., Markiewicz, E. (2022). Produkt turystyczny w parkach narodowych – skutki pandemii COVID-19. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 36(2), 177–189. <https://doi.org/10.24917/20801653.362.11>
- Nowacki, M. (2012). *Atrakcje turystyczne: koncepcje, stan, determinanty zadowolenia osób zwiedzających*. Poznań: Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego.
- Parkmania.pl (2022). Pobrane z: <https://www.parkmania.pl/parki-rozrywki-w-polsce> (20.03.2023).
- TEA/AECOM (2021). *The global attractions attendance report. Theme Index and Museum Index*. Themed Entertainment Association (TEA). Pobrane z: <https://aecom.com/wp-content/uploads/documents/reports/AECOM-Theme-Index-2021.pdf> (27.12.2021).
- Urry, J. (2007). *Spojrzenie turysty*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Ustawa z dnia 15 lipca 2020 r. o Polskim Bonie Turystycznym. DzU 2020, poz. 1262.
- Walas, B., Kruczek, Z. (2020). The impact of COVID-19 on tourism in Kraków in the eyes of tourism entrepreneurs. *Studia Periegetica*, 2(30), 79–95. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0014.3664>

WPŁYW PANDEMII COVID-19 NA FUNKCJONOWANIE WYBRANYCH ATRAKcji TURYSTYCZNYCH W POLSCE

Abstrakt: W artykule, na podstawie prowadzonego przez autorów monitoringu frekwencji w wybranych atrakcjach turystycznych, zaprezentowano dane dotyczące funkcjonowania atrakcji w czasie pandemii COVID-19 i w okresie wychodzenia z kryzysu pandemicznego. Wskazano na zmiany wielkości i struktury ruchu turystycznego oraz tworzenie internetowych substytutów zwiedzania, a także stymulowanie frekwencji w atrakcjach poprzez bony turystyczne.

Słowa kluczowe: atrakcje turystyczne, pandemia COVID-19, frekwencja

IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON THE FUNCTIONING OF SELECTED TOURIST ATTRACTIONS IN POLAND

Abstract: The article, based on the monitoring of attendance at selected tourist attractions conducted by the authors, presents data on the functioning of attractions during the COVID-19 pandemic and in the period of recovery from the pandemic crisis. Changes in the scale and type of tourist and the creation of online substitutes for sightseeing, as well as stimulating attendance at attractions through tourist vouchers, were pointed out.

Keywords: tourist attractions, COVID-19 pandemic, attendance

Mariusz MIEDZIŃSKI

 <https://orcid.org/0000-0001-7381-2083>

Akademia Pomorska w Słupsku

e-mail: mariusz.miedzinski@apsl.edu.pl

MIASTO KURORT KOŁOBRZEG W DRODZE DO ZMIANY GRANIC, PRZEBUDOWY UKŁADU TRANSPORTOWEGO ORAZ ROZSZERZENIA PROFILU GOSPODARCZEGO

1. Wstęp

Kołobrzeg jest największym polskim uzdrowiskiem, a jednocześnie odgrywa rolę jednego z największych centrów turystycznych kraju. Pandemia COVID-19 spowodowała bardzo znaczące ograniczenia funkcjonowania uzdrowisk i obszarów turystycznych. Ograniczenie działalności obiektów turystycznych i uzdrowiskowych doprowadziło w Kołobrzegu do konieczności większego wykorzystywania alternatywnych wobec turystyki sektorów gospodarki związanych z portem morskim, a także silnie rozwiniętego lokalnego potencjału firm budowlanych i deweloperskich. Zagrożenie funkcjonowania sektora uzdrowiskowo-turystycznego zmotywowało mieszkańców, przedsiębiorców i władze Kołobrzegu do podjęcia zdecydowanych działań zmierzających do zmiany jego dotychczasowego profilu gospodarczego i funkcjonalnego. W latach 2019–2023 opracowywano i wdrażano do realizacji koncepcję zmiany granic administracyjnych Kołobrzegu, opracowywano koncepcję przebudowy wewnętrznej i zewnętrznej infrastruktury komunikacyjnej miasta, a także rozpoczęto działania w kierunku rozwoju portu morskiego i zupełnie nowych, nieturystycznych funkcji miasta. Rozszerzenie jego granic połączone z wprowadzeniem nowych funkcji ma służyć dalszemu wzrostowi znaczenia Kołobrzegu jako największego i najważniejszego obok Gdańska ośrodka turystycznego polskiego wybrzeża.

2. Cele, źródła i metody badań

Kołobrzeg po kilkudziesięciu latach intensywnego rozwoju i trudnych doświadczeniach okresu pandemii COVID-19 znalazł się w sytuacji poszukiwania nowych możliwości funkcjonowania. Celem opracowania jest zatem wskazanie potencjalnych kierunków rozwoju Kołobrzegu jako głównego polskiego uzdrowiska i jednego z najważniejszych centrów turystycznych kraju.

Aby określić kluczowe parametry rozwoju miasta, wykorzystano comiesięczne raporty na temat wpływów z opłaty uzdrowiskowej oraz wyniki prowadzonych od kilkunastu lat badań skali rozbudowy turystycznej bazy noclegowej, a zwłaszcza inwestycji mieszkaniowych¹ i apartamentowych². Jako dane wyjściowe wykorzystano wielkość bazy noclegowej oficjalnie rejestrowaną w sprawozdaniach GUS KT-1 i KT-2, a także wyniki Narodowego Spisu Powszechnego (NSP) z 2021 r. (GUS, 2021) w zakresie liczby mieszkańców oraz liczby zamieszkałych i niezamieszkałych lokali mieszkalnych. Na podstawie oficjalnych danych GUS (2021) możliwe było ustalenie skali rozwoju, a zwłaszcza pojemności bazy noclegowej Kołobrzegu i Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego (MOF) Kołobrzeg na tle innych ośrodków miejskich kraju. Dane te zostały następnie wzbogacone o wyniki wcześniej publikowanych badań własnych bazy noclegowej oraz wykazu inwestycji mieszkaniowych, apartamentowych i hotelowych realizowanych na przełomie 2022 r. i 2023 r. Wiedza uzyskana na temat wielkości bazy noclegowej oraz faktycznej pojemności noclegowej Kołobrzegu oraz MOF Kołobrzeg stanowiła podstawę dla przeglądu przedstawionych w artykule procesów, zmierzających do powiększenia granic miasta, przebudowy jego układu transportowego oraz rozszerzenia profilu gospodarczego. Następstwem tych procesów ma być uzyskanie nowych możliwości rozwoju przez Kołobrzeg, skutkujących podniesieniem jego rangi w kraju i na polskim wybrzeżu. Praca ma charakter przeglądowo-porównawczy z elementami badań podstawowych.

---

¹ Mieszkanie – 'lokal składający się z jednej lub kilku izb i pomieszczeń pomocniczych, przeznaczony na stały pobyt osób, wybudowany lub przebudowany do celów mieszkalnych; konstrukcyjnie wydzielony trwałymi ścianami w obrębie budynku, do którego to lokalu prowadzi niezależne wejście z klatki schodowej, ogólnego korytarza, wspólnej sieni bądź z ulicy, podwórza lub ogrodu' (GUS, 2022).

² Apartament – 'mieszkanie o podwyższonym standardzie, zwykle w apartamentowcu' (Kaczor i in., 2009) lub 'luksusowo urządzone, wielopokojowe mieszkanie lub podobne pomieszczenie w hotelu' (*Słownik Języka Polskiego*, 2022).

3. Miejsce Kołobrzegu i Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego (MOF) Kołobrzeg na tle innych miast i centrów turystycznych kraju

Miasto Kołobrzeg po kilkudziesięciu latach intensywnego wzrostu zbliża się coraz bardziej do bariery rozwoju w obecnych granicach administracyjnych oraz możliwości dalszej koncentracji zabudowy. Zgodnie z najnowszymi wynikami NSP (GUS, 2021) Kołobrzeg, a zwłaszcza opierający się na nim Miejski Obszar Funkcjonalny Kołobrzeg, okazuje się być ponad dwukrotnie większym obszarem miejskim niż dotąd zakładano – po uwzględnieniu wszystkich oficjalnie dostępnych zasobów mieszkaniowych miasta oraz pojemności całorocznej bazy noclegowej rejestrowanej przez GUS (tabela 1, zob. s. 54).

W świetle ogólnodostępnych danych NSP (GUS, 2021) dotyczących liczby mieszkańców, liczby mieszkań zamieszkałych³ i niezamieszkałych⁴, pojemności rejestrowanej całorocznej bazy noclegowej, a także najnowszych danych GUS za lata 2021 i 2022 (Bank Danych Lokalnych, 2023) Kołobrzeg w 2022 r. stanowił 48. pod względem wielkości ośrodek miejski kraju, zaś MOF Kołobrzeg zajmuje w tym rankingu miejsce 39., zbliżając się do Koszalina i wyprzedzając pod tym względem Słupsk w skali całego Pomorza Środkowego. W ramach szacowania wielkości miast ujęto także liczbę całorocznych miejsc noclegowych w rejestrowanej przez GUS ogólnodostępnej bazie noclegowej (tabela 1).

Należy przy tym podkreślić, że oficjalne dane statystyczne GUS (2023a, 2023b) nie uwzględniają bardzo dużej części tzw. drobnej bazy noclegowej, a w szczególności pokoi gościnnych, pensjonatów, domów gościnnych itp., z powodu niepełnych informacji zgłaszanych do ewidencji.

---

³ Mieszkanie zamieszkałe – ‘mieszkanie, w którym przebywa przynajmniej 1 osoba, niezależnie od tego, czy zameldowana jest ona w tym mieszkaniu na pobyt stały lub czasowy, czy też zamieszkuje w tym mieszkaniu czasowo bez zameldowania’ (GUS, 2022).

⁴ Mieszkanie niezamieszkałe – ‘mieszkanie, w którym w momencie badania statystycznego nie była zameldowana (na pobyt stały lub czasowy) żadna osoba ani też nie mieszkała, nawet czasowo, żadna osoba bez zameldowania’. Dotyczy to mieszkań nierozdysponowanych znajdujących się w budynkach nowo zbudowanych, oddanych do użytku, mieszkań będących w remoncie bądź wykwaterowanych do remontu, mieszkań niezamieszkałych z powodu toczącego się postępowania sądowego lub egzekucyjnego, mieszkań nieprzyjętych do zasiedlenia z powodu ich złego stanu technicznego, mieszkań pozostających w rezerwie jednostki sprawozdawczej a także niezamieszkałych z innych przyczyn (GUS, 2022).

Tabela 1. Zasoby mieszkaniowe wybranych miast o rozwiniętych funkcjach turystycznych z uwzględnieniem danych NSP z 2021 r. i pojemności bazy noclegowej w 2022 r.

Pozycja w skali kraju	Miasto	Łączna pojemność zasobów mieszkaniowych razem z bazą noclegową według GUS	Pojemność bazy noclegowej całkowitej w 2022 r.	Pojemność nowych zasobów mieszkaniowych zbudowanych w 2021 r. i 2022 r.	Pojemność zasobów niezamieszkałych	Liczba osób na mieszkanie zamieszkałe	Liczba mieszkańców niezamieszkałych według NSP z 2021 r.	Liczba mieszkańców według NSP z 2021 r.	Liczba mieszkańców zamieszkałych według NSP z 2021 r.	Liczba mieszkań ogółem według NSP z 2021 r.
1	Warszawa	2 418 916	36 449	58 148	464 037	2,24	206 896	1 860 281	829 426	1 036 322
2	Kraków	1 002 349	28 928	34 318	138 450	2,17	63 928	800 653	369 693	433 621
3	Wrocław	807 797	13 038	32 707	89 123	2,19	42 497	672 929	320 878	363 375
4	Łódź	801 392	6 839	18 384	105 527	2,11	49 986	670 642	317 670	367 656
5	Poznań	661 419	9 255	19 417	85 888	2,19	39 156	546 859	249 310	288 466
6	Gdańsk	625 936	15 262	29 426	95 226	2,38	40 063	486 022	204 477	244 540
7	Szczecin	448 531	5 320	9 617	37 426	2,30	16 263	396 168	172 149	188 412
12	Gdynia	299 887	2 787	5 969	45 908	2,46	18 642	245 222	99 577	118 219
34	Koszalin	121 762	745	2 499	12 635	2,47	5 111	105 883	42 832	47 943
39	MOF Kołobrzeg	110 827	21 248	4 609	25 587	2,56	9 992	59 382	23 189	33 181
42	Słupsk	100 692	439	1 480	11 113	2,42	4 588	87 660	36 191	40 779
48	Kołobrzeg	84 381	16 681	3 171	20 289	2,41	8 407	44 340	18 373	26 780
51	Inowrocław	79 736	2 221	629	7 310	2,46	2 973	69 576	28 298	31 271
78	Świnoujście	61 365	8 893	1 109	11 159	2,30	4 862	40 204	17 517	22 379
103	Zakopane	48 857	13 347	270	9 470	2,76	3 433	25 770	9 342	12 775
106	Sopot	47 487	4 874	310	9 342	2,18	4 282	32 962	15 109	19 391

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych GUS (w tym wyniki NSP z 2021 r.); ludność w miejscowościach statystycznych – wyniki NSP (Bank Danych Lokalnych, 2023; GUS, 2021); mieszkania ogółem i według statusu zamieszkania – wyniki NSP (Bank Danych Lokalnych, 2023; GUS, 2021); turystyczne obiekty noclegowe w lipcu 2022 r. (Bank Danych Lokalnych, 2023; GUS, 2021); zasoby mieszkaniowe ogółem, liczba mieszkań (Bank Danych Lokalnych, 2023; GUS, 2021); mieszkania oddane do użytkowania (dane miesięczne), liczba mieszkań (Bank Danych Lokalnych, 2023); pozwolenia wydane na budowę i zgłoszenia budowy z projektem budowlanym, mieszkania (Bank Danych Lokalnych, 2023).

W świetle badań prowadzonych od wielu lat przez autora na obszarze Kołobrzegu, zamieszkiwanym przez 43 884 mieszkańców⁵, w mieście w sezonie letnim 2022 r. funkcjonowała turystyczna baza noclegowa licząca nieco ponad 110 000 miejsc noclegowych. Jednocześnie pod koniec 2022 r. na różnych etapach budowy znajdowało się kolejne 12 000 mieszkań, apartamentów i jednostek mieszkalnych przeznaczonych dla ok. 35 000 osób. Z tego wynika, że na terenie miasta o powierzchni 25,67 km² możliwa jest koncentracja zabudowy turystycznej i mieszkaniowej przeznaczonej łącznie dla ok. 190 000 osób. Tym samym Kołobrzeg już w obecnych swoich granicach administracyjnych może za kilka lat nieformalnie zajmować pozycję 20., 21. czy 22. ośrodka miejskiego w Polsce pod względem wielkości dostępnej pojemności noclegowej.

To nieomal 200-tysięczne miasto rozpoczęło w 2022 r. skomplikowany proces zmiany granic administracyjnych w celu dyspersji funkcji oraz rozszerzenia swojego dotychczasowego profilu gospodarczego. Aktualnie dominująca funkcja uzdrowiskowo-turystyczna ma być uzupełniona poprzez znaczący rozwój funkcji portowych, logistycznych oraz usług przemysłowych i zaawansowanych technologii (np. przemysł 4.0). Rozwój portu morskiego połączony z funkcjami usług przemysłowych oraz logistycznych ma być silnie skorelowany z projektowaną przebudową systemu transportu kolejowego oraz budową bezkolizyjnych przejazdów kolejowo-drogowych. Działania te mogą zauważalnie poprawić funkcjonalność społeczno-gospodarczą miasta oraz zmienić układ przestrzenny i funkcjonalny największego nadmorskiego kurortu. Przestrzeń turystyczna Kołobrzegu powinna więc uzyskać nowe możliwości zdwersyfikowania rozwoju przy bezwzględnym zachowaniu istniejących walorów i zasobów uzdrowiskowych.

4. Turystyka w Kołobrzegu w okresie pandemii COVID-19

Lata 2019–2022 okazały się być najbardziej niestabilnym czasem dla polskiej i europejskiej turystyki po II wojnie światowej. Szeroko rozumiana gospodarka turystyczna od końca 2019 r. do 2022 r. musiała funkcjonować w warunkach bardzo dużych ograniczeń związanych z pandemią. W ogromnej większości kurortów i centrów turystycznych odnotowano załamanie ruchu turystycznego, czego następstwem było bardzo duże

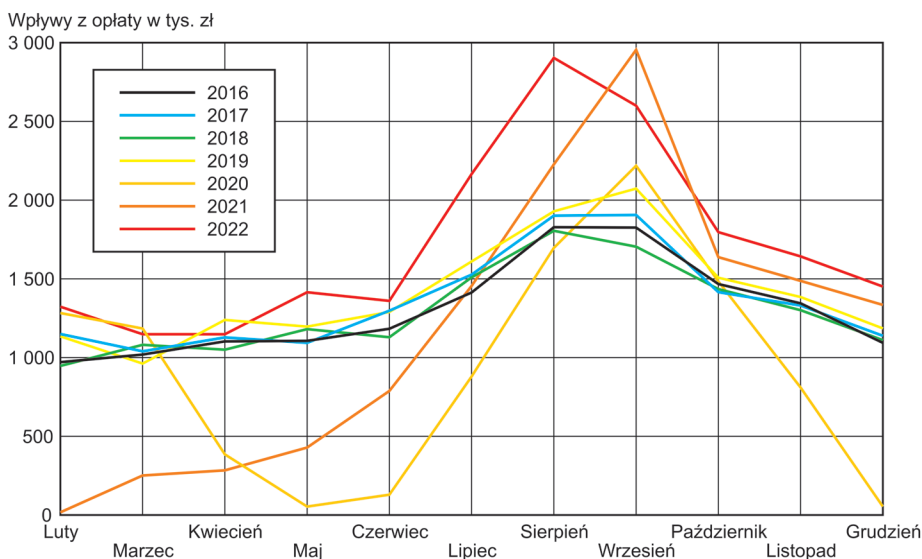
⁵ Przy bardzo rozbieżnych danych GUS, USC w Kołobrzegu oraz Wydziału Księgo-wości i Sprawozdawczości Urzędu Miasta Kołobrzegu przyjęto oficjalną wielkość według danych GUS – stan na dzień 30 czerwca 2022 r. (Bank Danych Lokalnych, 2023).

ograniczenie dochodów ludności, firm i lokalnych gospodarek. Obszary o funkcjach turystycznych bardzo mocno odczuły spadek wielkości ruchu turystycznego w latach 2020–2021. Analiza wysokości wpływów z opłaty uzdrowskiej w okresie 2020–2022 pokazała, że w Kołobrzegu dwukrotnie doszło do prawie zupełnego zaniku rejestrowanego ruchu turystycznego i dwukrotnej odbudowy wielkości tego ruchu. Należy podkreślić, że po pandemii COVID-19 polską turystykę dotknęły problemy związane z wybuchem wojny w Ukrainie 24 lutego 2022 r. Branża ta już trzeci rok funkcjonuje w warunkach istotnych zagrożeń zewnętrznych i niepewności społeczno-gospodarczej i politycznej. Zgodnie z cyklem życia przestrzeni turystycznej według Butlera (Butler, 1980, 2011a, 2011b) można stwierdzić, że Kołobrzeg zaczął się zbliżać do etapu konsolidacji swojego rozwoju oznaczającego stabilizację, a nawet stagnację. Tym samym podjęte zostały pilnie działania zaradcze, mające na celu podtrzymanie dalszego rozwoju miasta.

Krótko po wybuchu pandemii COVID-19, na przełomie 2019 r. i 2020 r., w Kołobrzegu jako największym polskim uzdrowskiem w pełni dostrzeżono ryzyko wynikające z dotychczasowego funkcjonowania jednoimiennej gospodarki turystycznej miasta i regionu kołobrzieskiego, opartej na głównej i całkowicie dominującej funkcji turystyczno-uzdrowskiej, uzupełnianej funkcjami portu morskiego i gospodarki morskiej. Z tej przyczyny rozpoczęto bardzo stanowcze działania zmierzające do korekty dotychczasowego profilu gospodarczego miasta i szukania sposobów rozwoju nieturystycznych sektorów gospodarki, takich jak: wielofunkcyjny port handlowy, lokalizacja portu serwisowego i instalacyjnego, a także możliwości lokalizacji w Kołobrzegu stref usług przemysłowych i stref nowych technologii.

Tymczasem największe polskie uzdrowskie podczas pandemii w latach 2020–2021 w letnich sezonach utrzymało wielkość ruchu turystycznego na poziomach porównywalnych z 2019 r., a w sezonie letnim 2022 r. skala ruchu turystycznego była nawet większa niż w roku 2019. Rejestrowane wpływy z tytułu opłaty uzdrowskiej za miesiące styczeń–grudzień 2022 r. były wyższe niż w 2019 r. i stanowiły ok. 120% wielkości wpływów odnotowanych w tym roku (na podstawie danych Wydziału Księgowości i Sprawozdawczości Urzędu Miasta w Kołobrzegu). Kwota pobieranej opłaty uzdrowskiej wzrosła o 10%. Zatem najważniejszy i dominujący sektor kołobrzieskiej gospodarki, mimo pewnych ograniczeń związanych z trwającą w Ukrainie wojną z Federacją Rosyjską, powrócił do pełnej skali działalności sprzed wybuchu pandemii COVID-19. Należy przy tym zauważyć, że w 2022 r. nastąpiło przesunięcie szczytu sezonu letniego o jeden miesiąc (na sierpień) w porównaniu z wrześniowym szczytem w roku 2021. W 2022 r. ponownie

nastąpiło zjawisko podtrzymania długości sezonu aż do września. Rejestrowane wpływy z opłaty uzdrowskiej za 2022 r. pokazały także dość znaczne wydłużenie początku sezonu, który zaczął się już w maju, bardzo mocno wzrastając w lipcu i sierpniu (rysunek 1).

Rysunek 1. Wpływy miesięczne z opłaty uzdrowskiej w Kołobrzegu w latach 2016–2022

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wydziału Księgowości i Sprawozdawczości UM Kołobrzegu

Autor pisał w opracowaniach wcześniejszych (Miedziński, 2021c, 2022), że pandemia COVID-19 w latach 2020–2021 była przyczyną bardzo silnego spadku wpływów z tytułu opłaty uzdrowskiej i dwukrotnego, niemal zupełnego spadku wielkości ruchu turystycznego⁶. W Kołobrzegu po wprowadzeniu dwóch lockdownów, w nieco późniejszym terminie nastąpiło prawie całkowite załamanie wielkości ruchu turystycznego (–99% w maju 2020 r. i ponownie w grudniu 2020 r. i w styczniu i lutym 2021 r. – tabela 2, zob. s. 58). W czasie trwania tych lockdownów wpływy miesięczne z tytułu opłaty uzdrowskiej w Kołobrzegu spadły do wartości minimalnych (rysunek 1).

⁶ Odnotowany spadek obłożenia obiektów noclegowych podczas trwania lockdownów, np. w ciągu tygodnia – w dniach 21–28 marca 2020 r., w porównaniu z 2019 r. wyniósł we Włoszech 97–98%, w Grecji 96–97%, Izraelu 95–96% (Laskowicz, 2021).

Tabela 2. Wpływy z opłaty uzdrowiskowej w latach 2016–2022

Miesiąc	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Różnica między 2020 r. a 2019 r.	W %	Różnica między 2021 r. a 2020 r.	W %	Różnica między 2022 r. a 2021 r.	W %	
Styczeń	434 146,67	702 346,03	675 122,34	702 355,97	733 687,49	37 806,89	596 863,07	31 331,52	104,46	-695 880,60	5,15	559 056,18	1 578,72	
Luty	965 498,06	946 640,27	1 138 308,08	1 133 779,98	1 278 661,54	14 378,80	1 321 157,92	144 901,56	112,78	-1 264 302,74	1,12	1 306 779,12	9 188,23	
Marzec	1 036 402,49	1 079 645,02	1 041 433,32	961 912,35	1 185 199,60	241 506,49	1 142 289,41	223 287,25	123,21	-943 693,11	20,38	900 782,92	472,98	
Kwiecień	1 108 971,90	1 053 691,16	1 145 605,78	1 237 627,87	379 213,68	270 931,00	1 156 210,10	-858 414,19	30,64	-108 282,68	71,45	885 279,10	426,75	
Maj	1 100 316,52	1 184 628,35	1 089 889,10	1 196 655,05	48 296,07	416 755,20	1 410 599,58	-1 148 358,98	4,04	368 459,13	862,92	993 844,38	338,47	
Czerwiec	1 188 837,64	1 128 837,23	1 295 149,47	1 288 235,73	124 358,93	780 584,56	1 362 745,97	-1 163 876,80	9,65	656 225,63	627,69	582 161,41	174,58	
Lipiec	1 417 459,00	1 509 779,00	1 519 845,44	1 604 186,42	873 651,86	1 457 124,31	2 162 117,95	-730 534,56	54,46	583 472,45	166,79	704 993,64	148,38	
Sierpień	1 831 992,10	1 811 441,38	1 906 998,42	1 922 973,39	1 693 244,36	2 216 806,40	2 920 572,02	-229 729,03	88,05	523 562,04	130,92	703 765,62	131,75	
Wrzesień	1 840 061,67	1 713 849,50	1 911 414,74	2 080 120,34	2 227 960,18	2 967 897,62	2 614 367,79	147 839,84	107,11	739 937,44	133,21	-353 529,83	88,09	
Październik	1 467 222,53	1 448 751,71	1 416 562,58	1 507 638,37	1 496 018,87	1 647 948,00	1 814 190,78	-11 619,50	99,23	151 929,13	110,16	166 242,78	110,09	
Listopad	1 370 080,32	1 313 267,56	1 332 271,36	1 383 498,45	818 859,82	1 492 513,80	1 652 507,01	-564 638,63	59,19	673 653,98	182,27	159 993,21	110,72	
Grudzień	1 103 941,10	1 129 973,36	1 151 223,34	1 185 811,96	59 525,45	1 334 437,86	1 463 589,06	-1 126 286,51	5,02	1 274 912,41	2 241,79	129 151,20	109,68	
Razem	14 864 930,00	15 022 850,57	15 623 823,97	16 204 795,88	10 918 697,85	12 878 690,93	19 617 210,66	-5 286 098,03	67,38	1 959 993,08	117,95	6 738 519,73	152,32	
													3 412 414,78	121,06

Objaśnienie. Pogrubione zostały wartości łączne, dodatkowo podkreślenie dotyczy lat i miesięcy o skrajnie niskich wartościach.
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wydziału Księgowości i Sprawozdawczości Urzędu Miasta w Kołobrzegu.

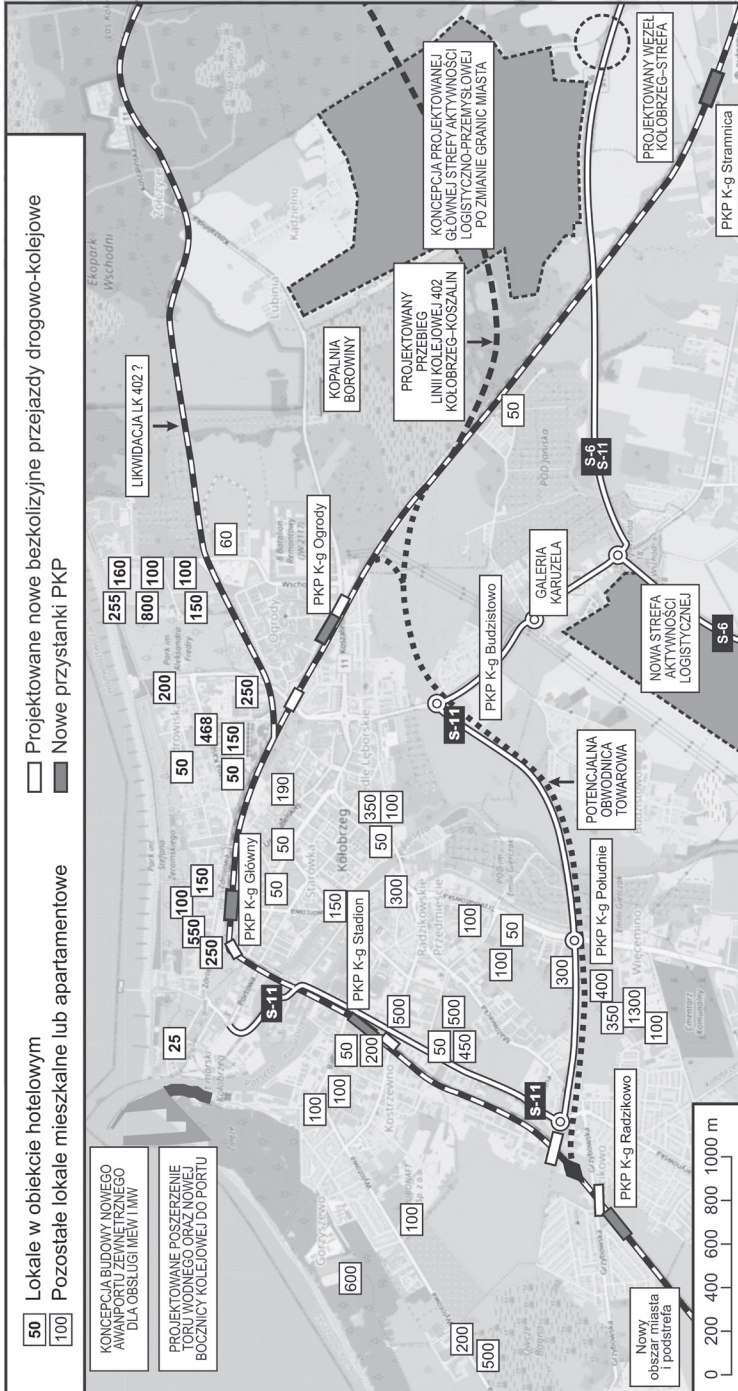
Z kolei oba okresy wakacyjnego otwarcia turystycznej bazy noclegowej w przypadku Kołobrzegu oznaczały bardzo duży wzrost wpływów z opłaty uzdrowskiej. Według danych Wydziału Księgowości i Sprawozdawczości Urzędu Miasta w Kołobrzegu sezony 2020 i 2021 należały pod tym względem do rekordowych – to najlepsze wyniki odnotowane w okresie 2016–2021, z kolei sezon 2022 r. mimo zagrożeń związanych z wojną w Ukrainie był najlepszy w historii miasta, a jego gospodarka turystyczna okazała się bardzo odporna na sytuacje kryzysowe.

5. Kołobrzeg po pandemii COVID-19

Pandemia COVID-19 z perspektywy lat 2020–2021 okazała się kluczowym czynnikiem zagrażającym życiu ludzi i funkcjonowaniu gospodarki. Skutki tej epidemii bardzo mocno odczuły miasta i regiony turystyczne (Kowalczyk-Anioł, Pawlusiński, 2021), a ich tzw. jednoimienne gospodarki, oparte w dużym stopniu na funkcjach turystycznych, wypoczynkowych czy turystyce biznesowej, znalazły się w warunkach poszukiwania nowych kierunków rozwoju.

Kołobrzeg jako ważne miasto średniej wielkości, zamieszkiwane przez 45 000 osób, tworzące miejski obszar funkcjonalny (MOF) zamieszkały przez 55 000 osób, w świetle prowadzonych badań w 2022 r. koncentrował ponad 110 000 miejsc noclegowych. Dodatkowo w nadmorskich miejscowościach wokół Kołobrzegu funkcjonowała baza noclegowa licząca ponad 60 000 łóżek. MOF Kołobrzeg, osiągający zaludnienie sezonowe zbliżające się już do ok. 250 000 osób (Miedziński, 2013, 2015b), rozwija funkcje, bazując na turystyce i lecznictwie uzdrowskim z uzupełniającą rolę sektora deweloperskiego, gospodarki morskiej i usług powszechnych (Miedziński, 2020, 2021b, 2022).

Podczas pandemii COVID-19 w Kołobrzegu jako największym polskim uzdrowskiem dostrzeżono ryzyko wynikające z dotychczasowego funkcjonowania jednoimiennej gospodarki turystycznej. Z tego powodu podjęto stanowcze działania zmierzające docelowo do istotnej korekty obecnego profilu gospodarczego i szukania możliwości rozwoju miasta w pozaturystycznych sektorach gospodarki.

Rysunek 2. Rozmieszczenie realizowanych inwestycji mieszkaniowych (6450 lokali), apartamentowych i hotelowych (5750 pokoi) dla ok. 35 000 osób według stanu na dzień 1 stycznia 2023 r. oraz główne projekty strategiczne miasta (trzy podstrefy ekonomiczne, rozbudowa portu morskiego, przebudowa kolei)

Objaśnienie. Wartości wskazane na rycinie określają liczbę tzw. jednostek zamieszkania w poszczególnych projektach deweloperskich i inwestycyjnych

Źródło: opracowanie własne

Wysoka atrakcyjność turystyczna i inwestycyjna sprawiły, że powiaty kamieński i kołobrzeski w 2022 r. były jedynymi powiatami ziemskimi w kraju poza wielkimi aglomeracjami miejskimi, gdzie po okresie pandemii COVID-19 i zaznaczającego się w 2022 r. kryzysu na rynku kredytów mieszkaniowych zarejestrowano największą liczbę oddanych do użytku mieszkań na sprzedaż lub wynajem (Miedziński, 2022). Badania rynku mieszkaniowego powiatu kołobrzeskiego pozwalały na szacowanie, że w roku 2022 w tym powiecie oddane zostanie do użytku 1000–1100 mieszkań zaliczanych do grupy drugich domów lub na potrzeby wynajmu turystycznego (ostatecznie według GUS oddano ich 1029). Tylko w 2022 r. turystyczna baza noclegowa o charakterze mieszkaniowym powiększyła się zatem o kolejne 3000–4000 miejsc noclegowych. Oprócz zasobów mieszkaniowych i apartamentowych wciąż budowane są nowe obiekty hotelowe, wczasowe i wypoczynkowe (Miedziński, 2013, 2015a, 2015b, 2016, 2017, 2020, 2021) (rysunek 2).

Efektem szybkiej rozbudowy bazy noclegowej w Kołobrzegu jest zauważalny wzrost liczby mieszkań wykazanych w NSP z 2021 r. (GUS, 2021). Zasoby mieszkaniowe powiatu kołobrzeskiego w okresie pomiędzy spisem przeprowadzonym w 2011 r. (GUS, 2011) a spisem z 2021 r. zwiększyły się aż o 23,4%, osiągając wielkość 39 030 lokali mieszkalnych (tabela 3), w tym 33 181 na obszarze MOF Kołobrzeg.

Tabela 3. Zmiana wielkości zasobów mieszkaniowych w powiatach woj. zachodniopomorskiego

Jednostka administracyjna	Liczba mieszkań według NSP z 2011 r.	Liczba mieszkań według NSP z 2021 r.	Przyrosty liczby mieszkań w okresie 2011–2021	Przyrost liczby mieszkań w %
Województwo zachodniopomorskie	614 409	691 476	77 067	12,5
Powiat białogardzki	16 342	17 269	927	5,7
Powiat choszczeński	16 105	17 110	1 005	6,2
Powiat drawski	19 443	20 519	1 076	5,5
Powiat goleniowski	26 104	29 753	3 649	14,0
Powiat gryficki	20 325	21 816	1 491	7,3
Powiat gryfiński	26 284	28 340	2 056	7,8
Powiat kamieński	18 878	22 904	4 026	21,3
Powiat kołobrzeski	31 623	39 030	7 407	23,4

Tabela 3 (cd.)

Jednostka administracyjna	Liczba mieszkań według NSP z 2011 r.	Liczba mieszkań według NSP z 2021 r.	Przyrosty liczby mieszkań w okresie 2011–2021	Przyrost liczby mieszkań w %
Powiat koszaliński	19 858	24 968	5 110	25,7
Powiat łobeski	12 586	12 979	393	3,1
Powiat m. Koszalin	42 895	47 943	5 048	11,8
Powiat m. Szczecin	165 630	188 412	22 782	13,8
Powiat m. Świnoujście	19 846	22 379	2 533	12,8
Powiat myśliborski	21 562	23 292	1 730	8,0
Powiat policki	24 905	30 496	5 591	22,4
Powiat pyrzycki	12 388	13 186	798	6,4
Powiat sławieński	17 671	19 858	2 187	12,4
Powiat stargardzki	39 891	45 442	5 551	13,9
Powiat szczecinecki	27 508	29 381	1 873	6,8
Powiat świdwiński	16 213	16 851	638	3,9
Powiat wałecki	18 352	19 548	1 196	6,5

Źródło: Warunki mieszkaniowe w województwie zachodniopomorskim na podstawie wyników NSP (GUS, 2011, 2021) i danych Urzędu Statystycznego w Szczecinie (2022).

Zidentyfikowane w ramach NSP z 2021 r. zasoby mieszkaniowe MOF Kołobrzeg, liczące 33 000 mieszkań, w ciągu najbliższych lat, do 2030 r., mogą zwiększyć się nawet do ok. 45 000 lokali za sprawą bardzo intensywnego rozwoju budownictwa mieszkaniowego i apartamentowego (GUS, 2021; Miedziński, 2020, 2021b, 2022; *Studium poszerzenia profilu gospodarczego miasta Kołobrzeg*, 2022; Urząd Statystyczny w Szczecinie, 2022).

MOF Kołobrzeg, obejmujący pas wybrzeża, który rozciąga się od Dźwierzyna do Ustronia Morskiego, w 2025 r. może zbliżyć się do zaludnienia sezonowego szacowanego na ok. 280 000 osób, a w perspektywie do 2030 r. zaludnienie to może w okresie sezonu letniego osiągać szczytowo ponad 300 000 osób. Są to wartości dochodzące do dopuszczalnych maksymalnych parametrów zagęszczenia obszarów miejskich o zwartej gęstej zabudowie i jest to sytuacja stwarzająca okresowe zagrożenia dla utrzymania jakości środowiska i parametrów zdrowotnych na obszarach uzdrowiskowych (Szwichtenberg, 2019).

6. Kierunki i perspektywy przekształceń funkcjonalno-przestrzennych i społeczno-gospodarczych Kołobrzegu

W celu zapewnienia dalszego funkcjonowania i nowych perspektyw rozwoju MOF Kołobrzeg niezbędne staje się podjęcie kroków zmierzających do realizacji trzech kluczowych programów rozwojowych i inwestycyjnych miasta:

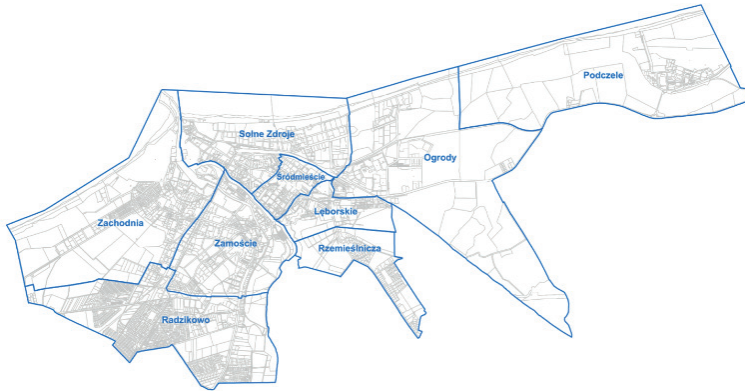
1. Powiększenie granic miasta umożliwiające znaczące poszerzenie profilu gospodarczego Kołobrzegu przy zachowaniu dotychczasowych granic stref uzdrowiskowych, statutu i operatu uzdrowiskowego.
2. Przebudowa układu systemu transportowego miasta w zakresie transportu drogowego i kolejowego z przejazdami bezkolizyjnymi w połączeniu z rozwojem systemu komunikacji zbiorowej (komunikacja autobusowa, nowy system tzw. lekkiej kolei nadmorskiej).
3. Przebudowa i rozbudowa portu morskiego w Kołobrzegu umożliwiająca rozwój gospodarki morskiej będącej docelowo drugą podporą gospodarki miasta obok dominującej funkcji turystyczno-uzdrowiskowej.

Pierwszy klucz programowy

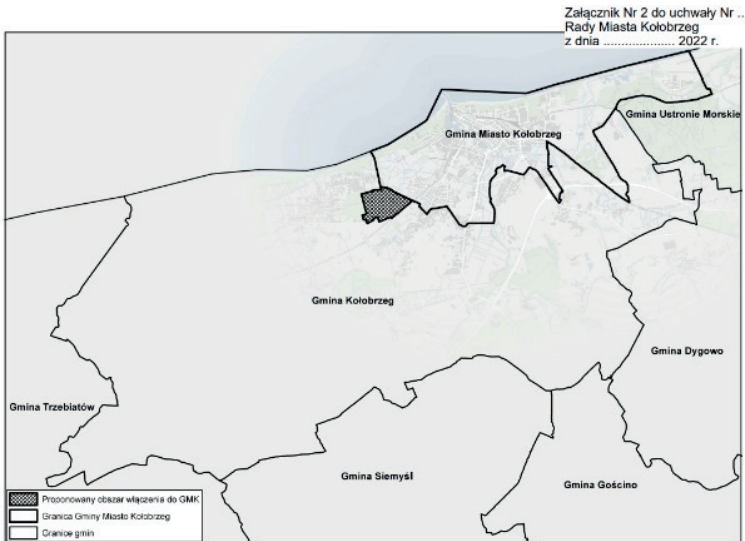
Miasto Kołobrzeg nie zmieniało swoich granic administracyjnych od 1973 r. (Dziemba, 2023), a jego bardzo intensywny rozwój funkcjonalno-przestrzenny w ciągu kolejnych 50 lat sprawił, że zmiana ta stała się koniecznością. W dniu 30 listopada 2022 r. podjęte zostały *Uchwała Nr LVI/808/22 Rady Miasta Kołobrzeg w sprawie utworzenia na terenie miasta Kołobrzeg dzielnic – dziewięciu dzielnic jako jednostek pomocniczych miasta* (rysunek 3, zob. s. 64) oraz *Uchwała Nr LVI/818/22 Rady Miasta Kołobrzeg w sprawie przystąpienia do procedury zmiany granic administracyjnych Gminy Miasto Kołobrzeg, dotycząca włączenia w granice administracyjne miasta części sołectwa Korzystno z gminy Kołobrzeg* (rysunek 4, zob. s. 64). Działania te mają umożliwić rozszerzenie granic Kołobrzegu poza dotychczasowy zasięg terytorialny stref uzdrowiskowych „A”, „B” i „C”. Nowo włączone tereny miasta byłyby tym samym wyłączone z ograniczeń wynikających z przepisów *Ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o lecznictwie uzdrowiskowym, uzdrowiskach i obszarach ochrony uzdrowiskowej oraz o gminach uzdrowiskowych*.

W art. 33. pkt. 1. *Ustawy (2005)* jest napisane: „Granice obszaru, któremu został nadany status uzdrowiska albo status obszaru ochrony uzdrowiskowej, pokrywają się z granicami administracyjnymi gmin, miast lub jednostek pomocniczych gmin”.

Rysunek 3. Załącznik do uchwały Rady Miasta Kołobrzeg w sprawie podziału miasta na jednostki pomocnicze (dziewięć dzielnic)
Źródło: Uchwała Nr LVI/808/22 (2022)

Rysunek 4. Załącznik do uchwały w sprawie zmiany granic gminy miasta Kołobrzeg
Źródło: Uchwała Nr LVI/818/22 (2022)

Z kolei w art. 2. stwierdzono, że: „Granica obszaru, któremu został nadany status uzdrowiska albo status obszaru ochrony uzdrowiskowej, pokrywa się z granicą strefy «C» ochrony uzdrowiskowej” (*Ustawa, 2005*). Powyższe zapisy wymusiły zatem najpierw formalne wprowadzenie na obszarze miasta jednostek pomocniczych (dziewięć dzielnic), a następnie

przystąpiono do procedury zmiany jego granic (rysunek 3 i 4). Gmina Miasto Kołobrzeg do 31 marca 2023 r. planuje złożyć wniosek o przyłączenie części sołectwa Korzystno (obręb Korzyścienko) zajmującej powierzchnię 123 ha. Działania te poprzedzi referendum na przełomie stycznia i lutego 2023 r., a procedura ma być zakończona do końca 2023 r.

W *Uchwale Nr LVI/818/22 (2022)* zapisano:

Niniejsza uchwała ma rozpocząć formalnie procedurę skutkującą poszerzeniem granic Gminy Miasto Kołobrzeg o część pozostającego w bezpośrednim sąsiedztwie sołectwa Korzystno. Zmiany granic administracyjnych są jednym z narzędzi wspierających rozwój miasta. Kołobrzeg ma swoje mocne strony, aspiracje, potencjał i możliwości. Z drugiej strony musi wychodzić naprzeciw licznym wyzwaniom. Wśród takich wyzwań dla postępującego rozwoju miasta jest niewystarczający zasób przestrzeni, którym dysponuje. Ww. problem został zdiagnozowany i zaakcentowany w Strategii Rozwoju Miasta Kołobrzeg do 2030 roku, przyjętej Uchwałą Nr LIV/778/22 Rady Miasta Kołobrzeg z dnia 29 września 2022 roku. Włączenie proponowanego obszaru pozwoli na planowanie zrównoważonego rozwoju miasta m.in. ze względu na znajdujące się tam kluczowe działki inwestycyjne, których właścicielem jest Gmina Miasto Kołobrzeg. Jednak ich położenie poza granicami miasta sprawia, że Kołobrzeg nie dysponuje władztwem planistycznym nad tym terenem, pozwalającym w sposób zintegrowany nim zarządzać.

Uchwała zawiera dalej następujące treści:

Proponowany do włączenia w strukturę miasta obszar może stać się lokalizacją dla potencjalnych inwestycji dywersyfikujących gospodarkę miasta, takich jak: powstanie lokalnej strefy ekonomicznej, lokalizacje dla usług przemysłowych, logistyki, transportu, handlu czy innych niezwiązanych bezpośrednio z turystyką. Zagospodarowanie tego terenu da szansę na wykorzystanie potencjału istniejącej rezerwy terenów wokół linii kolejowej, stwarzając realne możliwości ich zagospodarowania dla nowych funkcji (*Uchwała Nr LVI/818/22, 2022*).

Ponadto zapisano w niej, że:

Bezpośrednie sąsiedztwo proponowanego do włączenia obszaru zapewni spójność urbanistyczną, a istniejący potencjał gospodarczy uatrakcyjni ofertę inwestycyjną miasta. Wskazany teren w dużej części użytkowany jest przez spółki miejskie spełniające kluczową rolę w gospodarce komunalnej w regionie powiatu kołobrzesckiego. Włączenie funkcjonującej dziś poza granicami miasta infrastruktury komunalnej w zasób gruntów miejskich wzmocni potencjał gospodarczy tego obszaru, otwierając spółkom komunalnym nowe możliwości rozwojowe. Wykorzystanie potencjału

terenów podmiejskich powiązanych z miastem – stanowiących funkcjonalnie i przestrzennie spójną tkanę, stanowi przełamanie monokultury gospodarczej, służąc realizacji celów strategicznych wskazanych w ww. Strategii (*Uchwała Nr LVI/818/22, 2022*).

W podsumowaniu stwierdzono, że:

Podejmowane działania w ramach zmiany granic mają kluczowe znaczenie dla modyfikacji profilu gospodarczego miasta i przyczynią się do powstania miejsc pracy w nowych gałęziach gospodarczych. Korzyści w postaci możliwości kreowania nowych funkcji, kompleksowego planowania rozwoju przestrzennego i społeczno-gospodarczego będą miały pozytywne skutki nie tylko dla mieszkańców miasta, ale i gminy (*Uchwała Nr LVI/818/22, 2022*).

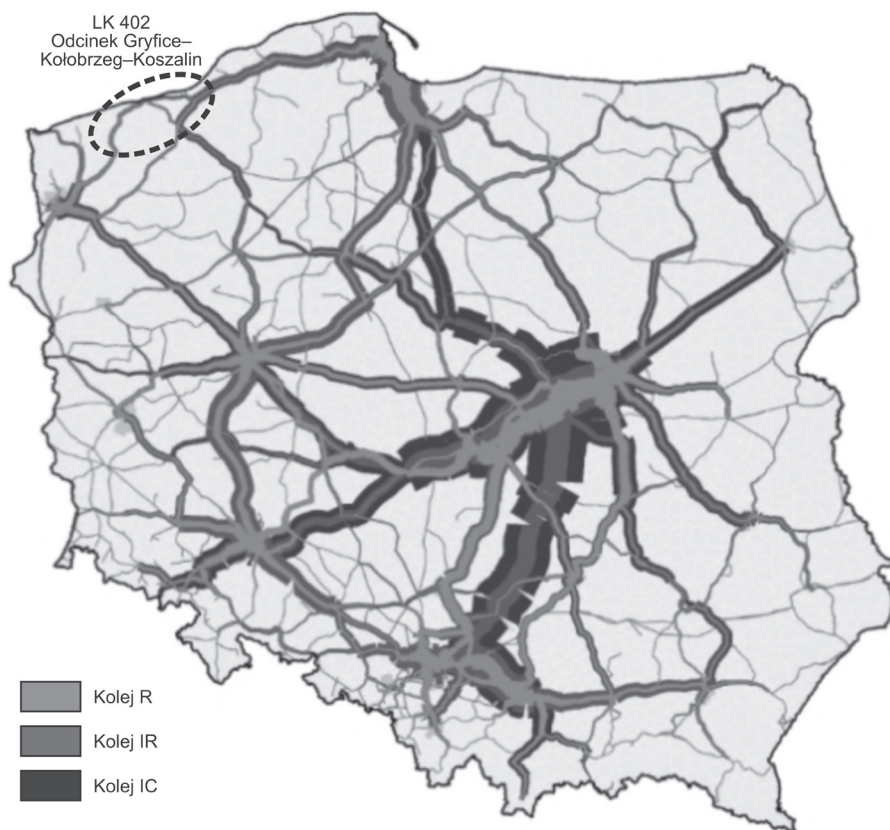
Powyższe zapisy treści cytowanej uchwały bardzo szczegółowo uzasadniają przyczyny oraz zakładane skutki dążenia do rozpoczęcia procesu zmian administracyjnych miasta. Ma to fundamentalne znaczenie dla dalszego rozwoju Kołobrzegu jako docelowo najważniejszego wielofunkcyjnego ośrodka miejskiego zachodniego wybrzeża.

Drugi klucz programowy

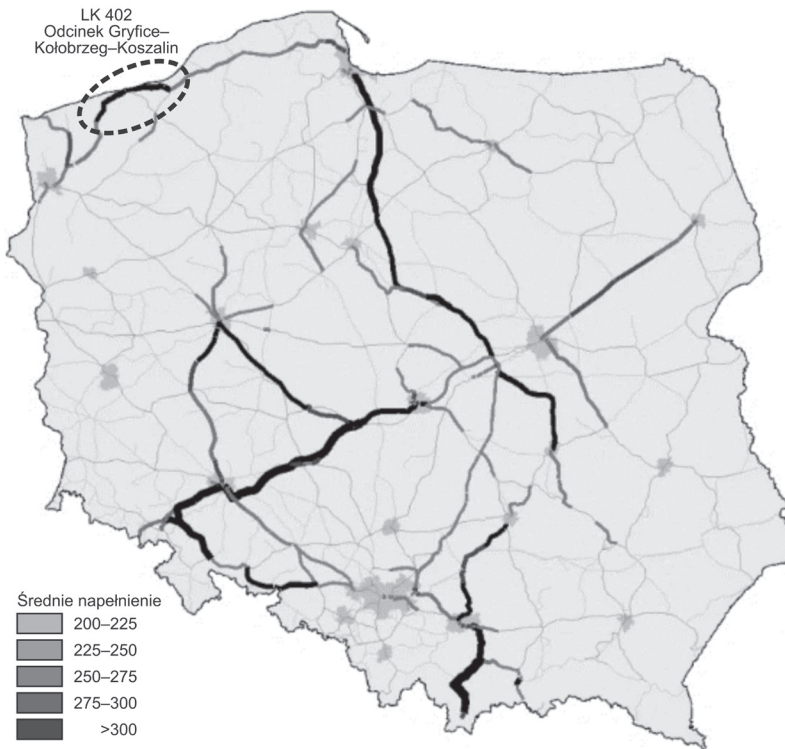
W ramach projektu realizowanego w latach 2019–2023 pt. „Opracowanie dokumentacji przedprojektowej dla projektu: «Prace na ciągu transportowym Trójmiasto–Szczecin na odc. Słupsk–Koszalin–Stargard/Kołobrzeg–Goleniów obejmującym linie kolejowe nr 202 i 402 wraz z elektryfikacją brakujących odcinków»” przygotowywana jest kompleksowa przebudowa linii kolejowej nr 402 Koszalin–Goleniów, trasowanej przez Kołobrzeg, o wysokich parametrach technicznych i eksploatacyjnych⁷ oraz modernizacja linii kolejowej nr 404 w relacji Kołobrzeg–Szczecinek do prędkości konstrukcyjnej i eksploatacyjnej 160 km/h dla pociągów pasażerskich i 120 km/h dla pociągów towarowych. Najnowsze ustalenia przedprojektowe przewidują tym samym kompleksową rozbudowę infrastruktury kolejowej Kołobrzegu do układu trzech dwutorowych linii kolejowych, przy czym odcinek linii kolejowej 402 od Ustronia Morskiego do Kołobrzegu może uzyskać nowy przebieg i zostać włączony w linię kolejową 404 w odległości kilku kilometrów przed obecną stacją

⁷ Prędkość konstrukcyjna i eksploatacyjna 200 km/h dla pociągów pasażerskich i 120 km/h dla pociągów towarowych (Koszalin–Kołobrzeg) oraz prędkość konstrukcyjna i eksploatacyjna 160 km/h dla pociągów pasażerskich i 120 km/h dla pociągów towarowych (Kołobrzeg–Goleniów).

kolejową Kołobrzeg. Jednocześnie w ramach opracowywanych koncepcji przewiduje się rozdzielenie ruchu drogowego i kolejowego na obszarze miasta poprzez budowę pięciu bezkolizyjnych przejazdów drogowo-kolejowych (4 wiadukty kolejowe, 1 wiadukt drogowy), co pozwoli na znaczące poprawienie efektywności funkcjonowania systemu transportu kolejowego i udroźnienie systemu transportu drogowego (rysunek 2). W ramach przebudowy węzła kolejowego w Kołobrzegu przewiduje się budowę kilku (3–5) nowych przystanków kolejowych i przygotowanie koncepcji uruchomienia systemu lekkiej kolei nadmorskiej. System taki może być rozpatrywany w kontekście wyników uzyskanych w ramach sieciowej prognozy ruchu pociągów oraz bazowego rozkładu jazdy w horyzoncie do 2040 r. (rysunek 5 i 6 – zob. s. 68).

Rysunek 5. Potoki pasażerskie w transporcie kolejowym w horyzoncie 2040 r.
Źródło: Centralny Port Komunikacyjny (2022, s. 187–189)

Rysunek 6. Średnie napelnienie pociągów (pow. 200 pasażerów) w horyzoncie 2040 r.
Źródło: Centralny Port Komunikacyjny (2022, s. 187–189)

Projektowana rozbudowa wszystkich trzech linii kolejowych do rangi magistral wysokich parametrów stwarza zupełnie nowe możliwości rozwoju miasta i opartego na nim MOF Kołobrzeg. Pas nadmorski od Gryfic przez Kołobrzeg do Koszalina może dodatkowo wykształcić tzw. potencjał przewozów aglomeracyjnych i stąd koncepcja budowy systemu lekkiej kolei nadmorskiej w pasie nadmorskim wokół miasta. Opracowany w 2022 r. przez PKP PLK pasażerski model transportowy wskazuje na możliwość wystąpienia znacznego obciążenia pociągów w regionie Kołobrzegu w ramach przewidywanej siatki połączeń w 2040 r. (rysunek 5 i 6).

Trzeci klucz programowy

Port morski w Kołobrzegu jest zarządzany przez Zarząd Portu Morskiego w Kołobrzegu i stanowi spółkę prawa handlowego, której właścicielem jest Gmina Miasto Kołobrzeg. Jest to praktycznie jedyny w kraju ważny „komunalny” port morski, dysponujący certyfikowaną boczną koleją

oraz bezpośrednim dostępem do dróg ekspresowych S-6 i S-11. Jest to port, na którego terenie funkcjonują: morski port handlowy, port rybacki, port jachtowy, nabrzeże pasażerskie, nabrzeże straży granicznej, punkt bazowania marynarki wojennej, dwie stocznie. Na terenie portu morskiego i w jego otoczeniu działają setki podmiotów gospodarczych tworzących łącznie ok. 4000 miejsc pracy w szeroko rozumianej gospodarce morskiej miasta. Obecnie do portu morskiego mogą zawijać statki o długości do 100 m, szerokości 18 m, zanurzeniu ok. 5,5 m i nośności do 4500 DWT. Największym problemem jest przewężenie toru wodnego przy wejściu do portu oraz bardzo zły stan techniczny Nabrzeża Żelbetowego oraz Nadbrzeża Bunkrowego. Opracowana w 2022 r. analiza hydrotechniczna i nawigacyjna zakłada zwiększenie głębokości toru wodnego w porcie morskim do 8,3 m na odcinku od wejścia do portu i obrotnicy portowej, co umożliwi obsługę statków o parametrach: L = 130 m, B = 20 m, T = 7,5 m i nośności maks. od 10 do 12 000 DWT.

Poprawa parametrów technicznych powinna umożliwić kilkukrotne zwiększenie dotychczasowych zdolności przeładunkowych portu handlowego w Kołobrzegu nawet do 2,5 mln t rocznie (maks. 50 000 t tygodniowo). Może to być także impuls do budowy bazy promowej oraz rozwoju sektora offshore. Rozwój funkcji przeładunkowych, serwisowych, transportowych, logistycznych i turystycznych portu może stanowić impuls do utworzenia setek nowych miejsc pracy w gospodarce morskiej i sektorach gospodarki współpracujących z portem morskim i jego otoczeniem społeczno-gospodarczym.

W dalszej perspektywie rozpatrywana jest również koncepcja budowy nowego awanportu zewnętrznego po zachodniej stronie obecnego falochronu zachodniego z przeznaczeniem na potrzeby docelowej obsługi morskich elektrowni wiatrowych, budowy terminala zbożowego oraz obsługi bazy marynarki wojennej (rysunek 2).

7. Sytuacja demograficzna i przestrzenna Kołobrzegu na tle jego głównej funkcji turystycznej

Rozwój Kołobrzegu jest determinowany nie tylko przez zmianę granic miasta i nowe inwestycje infrastrukturalne, ale także przez bardzo zróżnicowane procesy społeczno-demograficzne. Jak wynika z udostępnionych przez USC w Kołobrzegu pierwotnych danych ludnościowych o liczbie urodzeń i zgonów za rok 2022, miasto odznaczało się ujemnym przyrostem naturalnym i dodatnim saldem migracji, co w rezultacie

dało przyrost rzeczywisty ludności. Według udostępnionych danych w Kołobrzegu w 2022 r. urodziło się 667 osób, a zmarło 877. W tym samym czasie w mieście zameldowało się na stałe 1247 osób, a wymeldowało 831 osób, co oznacza dodatnie saldo migracji wynoszące 416 osób. Rzeczywisty przyrost liczby ludności Kołobrzegu za rok 2022 wyniósł zatem 206 mieszkańców. Dość znaczny przyrost liczby mieszkańców miasta w 2022 r. wydaje się potwierdzać atrakcyjność osiedleńczą, głównie dzięki dużej nadwyżce migracyjnej (+416 osób). Dodatkowo saldu migracyjnemu towarzyszy ciągły przyrost zasobów mieszkaniowych i apartamentowych, z kolei największym problemem Kołobrzegu stała się jego turystyczno-uzdrowiskowa monokultura gospodarcza. Włączenie w granice miasta postulowanych sześciu miejscowości podmiejskich umożliwi osiągnięcie liczby 51 000 mieszkańców, co przy dodatnim bilansie migracyjnym powinno pozwolić Kołobrzegowi uzyskać status FUA (z ang. *Functional Urban Areas* – ‘samodzielny funkcjonalny obszar miejski’) i formalny awans do grona miast liczących ponad 50 000 mieszkańców.

Okres pandemii COVID-19 był dla władz miasta, podmiotów gospodarczych oraz jego mieszkańców bardzo silnym impulsem do wdrożenia trzech przełomowych działań o znaczeniu strategiczno-rozwojowym (rozszerzenie granic miasta, przebudowa kolei, rozbudowa portu). Powinny one umożliwić Kołobrzegowi dość płynne odejście od rozwoju dominującej jednoimiennej gospodarki turystyczno-uzdrowiskowej w kierunku rozwoju wielofunkcyjnej zrównoważonej gospodarki z przeważającą funkcją turystyczno-uzdrowiskową.

Zmiana granic miasta stworzy także warunki do rozwoju nowych funkcji, np. usług przemysłowych i szczególnie pożądanego przemysłu 4.0⁸, który dzięki zaawansowaniu produkcji oraz jej czystości będzie mógł zaistnieć w mieście uzdrowiskowym.

Wskazane w opracowaniu kierunki rozwoju przestrzenno-funkcjonalnego, demograficzno-ludnościowego, możliwości zmiany granic, poprawy dostępności komunikacyjnej i wprowadzenia zupełnie nowych funkcji w ciągu najbliższej dekady mogą mieć fundamentalne znaczenie dla rozwoju i funkcjonowania miasta uzdrowiska Kołobrzegu. Wyznaczone co najmniej 2–3 ważne strefy dla nieturystycznej aktywności gospodarczej w połączeniu z przebudową infrastruktury drogowej i kolejowej i z rozbudową wielofunkcyjnego portu morskiego powinny dać silny impuls

---

⁸ Przemysł charakteryzujący się elastycznością i szybkością produkcji, indywidualizacją produkcji, wielowariantowością, zintegrowaniem procesów produkcji, optymalizacją kosztów i możliwości produkcyjnych, innowacyjnością w połączeniu z otoczeniem IT oraz skalowalnością produkcji (Piątek, 2017).

do wzrostu miasta (rysunek 2). Pewnym potwierdzeniem jest tu także wskazanie lokalizacji realizowanych i przygotowanych do budowy inwestycji mieszkaniowych, apartamentowych i hotelowych. Jest to łącznie ok. 12 200 jednostek mieszkalnych (w tym 6450 mieszkań i 5750 apartamentów i pokoi hotelowych) dla ok. 35 000 osób (rysunek 2). Należy przy tym zaznaczyć, że inwestycje lokalowe (w tym apartamentowe) są usytuowane niemal wyłącznie w obiektach hotelowych na terenie obu dzielnic uzdrowskich Kołobrzegu. Jednocześnie lokale mieszkalne i apartamentowe (w tym w apartamentowcach) rozmieszczone są poza dwoma dzielnicami uzdrowskimi w nieco większej odległości od morza (dzielnic: Śródmieście, Zachodnia, Zamoście, Podczele). Realizacja wskazanych w opracowaniu projektów deweloperskich sprawi, że zasoby mieszkaniowe i apartamentowe miasta ok. 2030 r. mogą zbliżyć się łącznie do liczby ok. 50 000 lokali. Pojemność noclegowa Kołobrzegu razem z pozostałą bazą noclegową może wówczas osiągnąć wielkość ok. 200 000 osób, a MOF Kołobrzeg (pas nadmorski od Mrzeżyna do Ustronia Morskiego o łącznej długości ok. 35 km) przekroczy 300 000 osób. Rosnąca koncentracja zabudowy oraz rozbudowa bazy noclegowej miasta uzasadnia więc w pełni potrzebę kompleksowej przebudowy i rozbudowy układu drogowego i kolejowego Kołobrzegu oraz opartego na nim MOF Kołobrzeg (rysunek 2).

8. Podsumowanie i wnioski końcowe

Kołobrzeg jako największe polskie uzdrowisko i jedno z największych centrów turystycznych kraju za sprawą swojego niezwykle intensywnego rozwoju znalazł się w pułapce własnych barier przestrzenno-funkcjonalnych i społeczno-gospodarczych. Jednocześnie jest on jednym z bardzo niewielu polskich miast średnich mogących pokonać ograniczenia własnego rozwoju. Wysoka jakość walorów przyrodniczych, atrakcyjne nadmorskie położenie, poprawiająca się dostępność komunikacyjna w połączeniu z wysoką atrakcyjnością inwestycyjną sprawiają, że Kołobrzeg może dokonać dużego skoku rozwojowego. Działania zmierzające do zmiany granic administracyjnych, przebudowy kolei i systemu transportowego oraz dalszy rozwój portu morskiego stanowią impuls do rozwoju miasta i pozwolą mu na osiągnięcie wyższej rangi w systemie osadniczym i gospodarczym kraju.

Kluczowe zatem jest dążenie do bezwzględnego zachowania walorów i zasobów uzdrowskich (solanki, borowiny, mikroklimat nadmorski), poprawa wewnętrznej i zewnętrznej dostępności komunikacyjnej (kolej,

drogi, port, lotnisko) i rozszerzenie granic miasta (włączenie co najmniej sześciu podmiejskich miejscowości). Bardzo ważny jest rozwój i wprowadzenie nowych nieuciążliwych i szeroko zdywersyfikowanych funkcji gospodarczych (wielofunkcyjny port morski, logistyka, przemysł 4.0, usługi), a także dążenie do dalszego wzrostu kapitału ludzkiego i gospodarczego (zwiększenie liczby mieszkańców, podmiotów gospodarczych) w połączeniu z rozwojem usług wyższego rzędu (usługi biznesu, handel wielkopowierzchniowy, lokalizacja szkolnictwa wyższego – Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, a nawet obiektów administracji publicznej wyższego rzędu, np. Oddział Urzędu Morskiego w Szczecinie).

Po pandemii COVID-19 władze Gminy Miasta Kołobrzeg podjęły kroki zmierzające nie tylko do podtrzymania i szybkiego rozwoju dotychczasowych funkcji turystyczno-uzdrowiskowych, ale również aktywnie dąży w kierunku podniesienia swojego statusu gospodarczego i administracyjnego (z gminy miejskiej na miasto na prawach powiatu), a docelowo rangi w systemie osadniczym kraju (z ośrodka subregionalnego na ośrodek o znaczeniu regionalnym).

Bibliografia

- Bank Danych Lokalnych GUS (2023). Pobrane z: <https://bdl.stat.gov.pl/bdl/dane/podgrup/tablica> (20–21.01.2023).
- Butler, R.W. (1980). The concept of a tourist area cycle of evolution: Implications for management of resources. *The Canadian Geographer*, 24(1), 5–12. <https://doi.org/10.1111/j.1541-0064.1980.tb00970.x>
- Butler, R.W. (2011a). Źródła teorii ewolucji obszaru turystycznego. *Folia Turistica*, 25(2), 47–70.
- Butler, R.W. (2011b). *Tourist Area Life Cycle*. Pobrane z: https://www.goodfellowpublishers.com/free_files/fileTALC.pdf (3.01.2023).
- Centralny Port Komunikacyjny (2022). *Analiza oferty przewozowej operatorów realizujących przewozy na zasadzie „otwartego dostępu” w wybranych krajach europejskich wraz z oszacowaniem ich potencjalnej oferty w Polsce*. Pobrane z: <https://www.cpk.pl/pl/inwestycja/analiza-oferty-przewozowej-operatorow-realizujacych-przewozy-na-zasadzie-otwartego-dostepu-w-wybranych-krajach-europejskich-wraz-z-oszacowaniem-ich-potencjalnej-oferty-w-polsce> (20.01.2023).
- Dziemba, R. (2023). *Kołobrzeg i gmina Kołobrzeg w podziale administracyjnym po 1945 roku*. Pobrane z: <https://miastokolobrzeg.pl/historia/29201-kolobrzeg-i-gmina-kolobrzeg-w-podziale-administracyjnym-po-1945-roku.html> (10.01.2023).
- GUS (2011). *NSP 2011 – wyniki*. Pobrane z: <https://stat.gov.pl/spisy-powszechn/nsp-2011/> (10.01.2023).
- GUS (2022a). *NSP 2021 – wyniki ostateczne*. Pobrane z: <https://stat.gov.pl/spisy-powszechn/nsp-2021/nsp-2021-wyniki-ostateczne/> (10.01.2023).
- GUS (2022b). *Pojęcia stosowane w statystyce publicznej*. Pobrane z: <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/206,pojcie.html> (10.01.2023).

- GUS (2023a). *Turystyka w 2021 roku*. Pobrane z: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/turystyka/turystyka-w-2021-roku,1,19.html> (3.01.2023).
- GUS (2023b). *Turystyczne obiekty noclegowe na obszarach nadmorskich w lipcu i sierpniu 2022 r.* Pobrane z: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/turystyka/turystyczne-obiekty-noclegowe-na-obszarach-nadmorskich-w-lipcu-i-sierpniu-2022-roku,12,6.html> (3.01.2023).
- Kaczor, A., Klimczyk, A., Pucher, P., Skowron, R.T., Wypiór, R., Zawada, G. (red.) (2009). *Leksykon nieruchomości*. Warszawa: Wolters Kluwers Polska.
- Kowalczyk-Anioł, J., Pawlusiński, R. (2021). Miasto turystyczne wobec pandemii COVID-19. Pierwsze doświadczenia w świetle literatury przedmiotu. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Lublin – Polonia. Sectio B: Geographia, Geologia, Mineralogia et Petrographia*, 76, 208. <http://dx.doi.org/10.17951/b.2021.76.0.203-222>
- Laskowicz, P. (2021). Sektor turystyczny w obliczu kryzysu spowodowanego wybuchem pandemii COVID-19. *Progress. Journal of Young Researchers*, 9–10, 174–183.
- Miedziński, M. (2013). Baza noclegowa polskiego wybrzeża od Dźwirzyna po Jarosławiec w latach 1986–2012 oraz perspektywy jej rozwoju do 2025 roku. W: *Warsztaty z Geografii Turyzmu*. T. 3: R. Wiluś, J. Wojciechowska (red.), *Nowe-stare formy turystyki w przestrzeni* (s. 271–286). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. <https://doi.org/10.18778/7525-925-4.19>
- Miedziński, M. (2015a). Niedoskonałości GUS w zakresie turystyki na przykładzie bazy noclegowej polskich powiatów nadmorskich. W: *Warsztaty z Geografii Turyzmu*. T. 6: M. Makowska-Iskierka (red.), *Badania nad turystyką. Jeden cel, różne podejścia* (s. 101–116). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. <https://doi.org/10.18778/7969-831-8.08>
- Miedziński, M. (2015b). The creation of the model Threshold Tourist Area Life Cycle of the Functional Urban Area of Kołobrzeg. *Ekonomiczne Problemy Turystyki*, 4(32), 45–62. <https://doi.org/10.18276/ept.2015.4.32-04>
- Miedziński, M. (2015c). Rozwój przestrzeni turystycznej i układu komunikacyjnego Nadmorskiego Obszaru Funkcjonalnego Kołobrzeg – zarys historyczny – stan obecny – perspektywy. *Słupskie Prace Geograficzne*, 12, 105–121.
- Miedziński, M. (2016). Kolonizacja i urbanizacja turystyczna polskiego wybrzeża na przykładzie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Kołobrzeg. *Konwersatorium Wiedzy o Mieście*, 29(1), 51–56. <https://doi.org/10.18778/2543-9421.01.06>
- Miedziński, M. (2017). Progi rozwojowe w cyklu życia obszaru turystycznego na przykładzie Wschodniej Dzielnicy Uzdrawiskowej Kołobrzegu. *Ekonomiczne Problemy Turystyki*, 1(37), 223–235. <https://doi.org/10.18276/ept.2017.1.37-17>
- Miedziński, M. (2020). Rozwój zasobów mieszkaniowych Kołobrzegu i powiatu kołobrzegskiego oraz szacowanie łącznej pojemności noclegowej i turystycznej miasta Kołobrzeg i powiatu kołobrzegskiego. W: R. Dziemba, M. Miedziński, A. Wasiewski, E. Stępień (red.), *Rocznik Kołobrzegi* (s. 161–172). Kołobrzeg: Fundacja Historia Kołobrzegu.
- Miedziński, M. (2021a). Zastosowanie koncepcji cyklu życia obszaru turystycznego Butlera (1980) i teorii progowej Malisza (1971) dla wybranego uzdrowiska na przykładzie Kołobrzegu. W: B. Płonka-Syroka, P. Brzegowy, S. Dorocki, A. Syroka (red.), *Uzdrowiska nadmorskie w Europie (XIX–XXI w.) w kontekście porównawczym* (s. 133–153). Wrocław: Oficyna Wydawnicza Arboretum.
- Miedziński, M. (2021b). Rozwój zasobów mieszkaniowych gminy Kołobrzeg i gminy Ustronie Morskie oraz szacowanie łącznej pojemności mieszkaniowej i turystycznej strefy podmiejskiej Kołobrzegu. W: R. Dziemba, M. Miedziński, A. Wasilewski, E. Stępień (red.), *Rocznik Kołobrzegi* (s. 242–253). Kołobrzeg: Fundacja Historia Kołobrzegu.

- Miedziński, M. (2021c). Miasto-kurort Kołobrzeg po pierwszym roku pandemii COVID-19. W: *Warsztaty z Geografii Turyzmu*. T. 11: M. Makowska-Iskierka, J. Wojciechowska (red.), *Turystyka i krajoznawstwo* (s. 35–59). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. <https://doi.org/10.18778/8220-576-3.02>
- Miedziński, M. (2022). Rozwój bazy noclegowej Kołobrzegu i jego zaplecza w pierwszych dwóch latach trwania pandemii COVID-19. W: *Warsztaty z Geografii Turyzmu*. T. 12: M. Makowska-Iskierka, J. Wojciechowska (red.), *Percepcja turystyki w przestrzeni i w czasie pandemii COVID-19* (s. 33–55). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. <https://doi.org/10.18778/8220-907-5.02>
- Piątek, Z. (2017). *Czym jest Przemysł 4.0? – część 1*. Pobrane z: <https://przemysl-40.pl/index.php/2017/03/22/czym-jest-przemysl-4-0/> (16.01.2023).
- Słownik Języka Polskiego* (2022). Apartament [hasło]. Pobrane z: <https://sjp.pwn.pl/sjp/apartament;2550452.html> (10.01.2023).
- Studium poszerzenia profilu gospodarczego miasta Kołobrzeg* (2022). Pobrane z: https://i-kolobrzeg.pl/aktualnosc-1423-studium_mozliwosci_poszerzenia_profilu.html (5.02.2023).
- Szwichtenberg, A. (2019). Gospodarka turystyczna na polskim wybrzeżu w drugiej połowie XX w. i na początku XXI w. W: A. Cedro (red.), *Polska geografia morza. Przyrodnicze i społeczno-ekonomiczne badania morza i obszarów nadmorskich* (s. 7–28). Szczecin: Uniwersytet Szczeciński.
- Uchwała nr LVII/808/22 Rady Miasta Kołobrzeg z dnia 30 listopada 2022 r. w sprawie utworzenia na terenie miasta Kołobrzeg dzielnic*. Pobrane z: http://umkolobrzeg.esp.parseta.pl/uploads/media/Uchwała_Nr_LVI.808.22_ws._utworzenia_dzielnic_02.pdf (11.01.2023).
- Uchwała nr LVI/818/22 Rady Miasta Kołobrzeg z dnia 30 listopada 2022 r. w sprawie przystąpienia do procedury zmiany granic administracyjnych Gminy Miasto Kołobrzeg*. Pobrane z: http://umkolobrzeg.esp.parseta.pl/uploads/media/Uchwała_Nr_LVI.818.22_ws._przystapienia_do_procedury_zmiany_granic_adm._GMK_02.pdf (11.01.2023).
- Uchwała nr LVI/819/22 Rady Miasta Kołobrzeg z dnia 30 listopada 2022 r. w sprawie przeprowadzenia konsultacji w przedmiocie zmiany granic administracyjnych Gminy Miasto Kołobrzeg*. Pobrane z: http://umkolobrzeg.esp.parseta.pl/uploads/media/Uchwała_Nr_LVI.819.22_ws._przeprowadzenia_konsultacji_w_przedmiocie_zmiany_granic_adm._GMK_02.pdf (11.01.2023).
- Urząd Statystyczny w Szczecinie (2022). *Warunki mieszkaniowe w województwie zachodniopomorskim – wyniki wstępne NSP 2021*. Pobrane z: <https://szczecin.stat.gov.pl/opracowania-biezace/opracowania-sygnalne/ludnosc/warunki-mieszkaniowe-w-wojewodztwie-zachodniopomorskim-wyniki-wstepne-nsp-2021,8,1.html> (10.01.2023).
- Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o lecznictwie uzdrowiskowym, uzdrowiskach i obszarach ochrony uzdrowiskowej oraz o gminach uzdrowiskowych*. DzU 2025, nr 167, poz. 1399.

MIASTO KURORT KOŁOBRZEG W DRODZE DO ZMIANY GRANIC,
PRZEBUDOWY UKŁADU TRANSPORTOWEGO ORAZ ROZSZERZENIA
PROFILU GOSPODARCZEGO

Abstrakt: Pandemia COVID-19 bardzo mocno odbiła się na funkcjonowaniu miast i obszarów o silnie rozwiniętych i dominujących funkcjach turystycznych i uzdrowiskowych. Największe polskie uzdrowisko i jedno z największych w kraju centrów turystycznych podczas trwania pandemii wykorzystało szansę, jaką dały działalność portu morskiego oraz bardzo silnego lokalnego sektora deweloperskiego. Doświadczenie kryzysowe, jakim

była pandemia COVID-19, zmotywowało mieszkańców, przedsiębiorców i władze do podjęcia zdecydowanych czynności zmierzających do zmiany dotychczasowego profilu gospodarczego i funkcjonalnego Kołobrzegu. Lata 2019–2022 upłynęły zatem na opracowywaniu i wdrażaniu do realizacji koncepcji zmiany granic administracyjnych, przebudowy i poprawy wewnętrznej i zewnętrznej dostępności komunikacyjnej, a także rozpoczęciu starań o rozwój portu morskiego i nowych nieturystycznych funkcji miasta. Kołobrzeg ma szansę stać się po pandemii znaczącym wielofunkcyjnym miastem średniej wielkości o silnej i zdywersyfikowanej gospodarce z wciąż dominującą funkcją turystyczno-uzdrowiskową. Rozszerzenie granic miasta, wprowadzenie nowych funkcji, przebudowa kolei i portu z dalszą poprawą dostępności komunikacyjnej to najbardziej przełomowe działania służące podtrzymaniu i dalszemu wzrostowi znaczenia Kołobrzegu jako największego i najważniejszego obok Gdańska ośrodka turystycznego na polskim wybrzeżu.

Słowa kluczowe: Kołobrzeg, uzdrowisko, baza noclegowa, inwestycje turystyczne, rozwój przestrzenno-funkcjonalny

THE RESORT CITY OF KOŁOBRZEG: HOW IT IS EXTENDING ITS BORDERS, REBUILDING ITS TRANSPORT SYSTEM AND EXPANDING ITS ECONOMIC PROFILE

Abstract: The COVID-19 pandemic has had a very significant impact on the functioning of cities and areas with strongly developed and dominant tourist and spa functions. During the pandemic, the largest Polish health resort and one of the largest tourist centers in the country took advantage of the opportunities offered by the seaport as well as the functioning of a very strong local development sector. The crisis experience of the COVID-19 pandemic motivated residents, entrepreneurs and authorities to take decisive action to change the current economic and functional profile of the city. The years 2019–2022 were therefore spent on developing and implementing changed administrative borders, rebuilding and improving internal and external transport accessibility, as well as starting efforts to develop the seaport and new non-tourist functions of the city. After the pandemic, Kołobrzeg has a chance to become a significant, multifunctional, medium-sized city with a strong and diversified economy and still a leading tourist and health resort. The extension of the city limits, the introduction of new functions, the reconstruction of the railway and the port with further improvement of transport accessibility are the most groundbreaking activities aimed at maintaining and further increasing the importance of Kołobrzeg as the largest and most important tourist center next to Gdańsk on the Polish coast.

Keywords: Kołobrzeg, health resort, accommodation base, tourist investments, spatial and functional development

Paweł STELMACH

 <https://orcid.org/0000-0003-3460-6732>

Akademia Wychowania Fizycznego w Krakowie
e-mail: pawel.stelmach@awf.krakow.pl

Paweł RAȘAŁA

 <https://orcid.org/0009-0008-1773-3610>

Akademia Wychowania Fizycznego w Krakowie
e-mail: pawelrapala3112@gmail.com

Monika KUKLA

 <https://orcid.org/0009-0001-8238-5957>

Akademia Wychowania Fizycznego w Krakowie
e-mail: kuklamonika9@gmail.com

Paulina KOŁODZIEJ

 <https://orcid.org/0009-0001-5401-1106>

Akademia Wychowania Fizycznego w Krakowie
e-mail: kolodziejpaulina2003@gmail.com

Maria KUSIAK

 <https://orcid.org/0009-0009-5579-522X>

Akademia Wychowania Fizycznego w Krakowie
e-mail: mariakusiak7@gmail.com

Klaudia CHWAJA

 <https://orcid.org/0000-0001-7716-1695>

Akademia Wychowania Fizycznego w Krakowie
e-mail: klaudia.chwaja.99@wp.pl

Kamila CAMONA

 <https://orcid.org/0000-0001-7317-5117>

Akademia Wychowania Fizycznego w Krakowie
e-mail: kamilacamona@vp.pl

Natalia STRAWCZYŃSKA

 <https://orcid.org/0009-0004-8060-7538>

Akademia Wychowania Fizycznego w Krakowie
e-mail: natalia.strawczynska02@gmail.com

POPULARNOŚĆ APLIKACJI MOBILNYCH GMIN TURYSTYCZNYCH I UZDROWISKOWYCH

1. Wprowadzenie

Technologia przenika i nasycza różne sfery kultury, a zarazem politykę gminną, również w tej jej części, która nakłada się na zjawiska turystyki i lecznictwa uzdrowiskowego. Tym samym aplikacje mobilne stają się jedną z popularniejszych form promocji i dostępu do wartości publicznej oferowanej przez gminy, dlatego też władarze gmin turystycznych i uzdrowiskowych stają w obliczu wyzwań dostarczania nowych udogodnień wykorzystujących technologie mobilne. Powstaje więc pytanie, jaki jest stopień popularności aplikacji mobilnych gmin turystycznych i uzdrowiskowych.

Uwzględniając powyższe uwagi stanowiące przesłanki wyboru tematu badań, za cel niniejszego opracowania przyjęto określenie zakresu zróżnicowania popularności aplikacji mobilnych najchętniej odwiedzanych gmin turystycznych i uzdrowiskowych w Polsce oraz jej ocenę porównawczą opartą na analizie liczby pobrań.

W artykule postawiono zatem następujące pytania badawcze:

1. Jaki jest zakres zróżnicowania popularności aplikacji mobilnych polskich gmin turystycznych i uzdrowiskowych?
2. Jakie jest znaczenie tego zróżnicowania dla poszczególnych grup odbiorców (interesariuszy) aplikacji?

Artykuł składa się z przeglądu literatury poświęconej aplikacjom mobilnym gmin turystycznych, charakterystyki zastosowanej metodyki badań, przedstawienia ich wyników, dyskusji z wcześniejszymi pracami oraz podsumowania.

2. Przegląd literatury – aplikacje mobilne gmin turystycznych

Dynamiczny rozwój technologii przekłada się na wiele dziedzin naszego życia, w tym także związanych z obszarem turystyki (Stelmach, Chwaja, Camona, 2023). Turyści aktywnie korzystają z aplikacji mobilnych pomagających w organizacji wyjazdu (Pawłowska-Legwand, 2019a). Technologie informacyjno-komunikacyjne mają więc istotny wpływ na kształtowanie doświadczenia turystycznego. Zastosowanie tych technologii jest

zarazem przykładem orientacji innowacyjnej w informacji i promocji turystycznej (Pawłowska-Legwand, 2019b). Szeroko rozumiana informacja turystyczna wychodzi poza przekazywanie wiadomości o poszczególnych miejscach, obejmuje także realizowanie działań ułatwiających turystom przemieszczanie się i zapewniających im lepszą orientację w terenie (Kruczek, Walas, 2004, za: Zawadzki, 2018).

Wraz z rozwojem technologii i Internetu zwiększył się dostęp do informacji i usług turystycznych. Zmienione oczekiwania turystów wymuszają na podmiotach podaży zastosowanie nowoczesnych narzędzi, wśród których wyróżniamy m.in. właśnie aplikacje mobilne. Uzupełniają one tradycyjne metody przekazywania informacji turystycznej, a biorąc pod uwagę dynamikę rozwoju aplikacji, w niedalekiej przyszłości mogą zdominować tę sferę (Zawadzki, 2018). Aplikacje mobilne stały się zatem elementem systemu informacji turystycznej, który umożliwia użytkownikom docenienie walorów turystyczno-krajoznawczych miejsca i ułatwia zarządzającym danym obszarem podejmowanie działań mających wpływ na ukierunkowywanie strumieni ruchu turystycznego (Kruczek, Walas, 2004, za: Zawadzki, 2018). Wzrost zainteresowania aplikacjami mobilnymi wśród turystów wynika w dużej mierze z dostępności urządzeń pozwalających na korzystanie z tego typu aplikacji oraz łatwego dostępu do Internetu. Rosnące zainteresowanie aplikacjami powoduje większe zapotrzebowanie na nie.

Atrakcyjna aplikacja mobilna służy nie tylko do prezentacji określonych treści słownych i wizualnych (zdjęć), mogących przykuwać uwagę turystów, ale wpływa również na wizerunek danej miejscowości, zwłaszcza gdy funkcja turystyczna ma niebagatelny udział w jej gospodarce. Jak zaznacza Zawadzki (2018), współpraca w zakresie przygotowania i utrzymania aplikacji mobilnej ma charakter formalny i przebiega zgodnie z umowami zawartymi pomiędzy określonymi gminami a dostawcami tych technologii. Takie aplikacje nie tylko mogą pomóc turystom w dotarciu do celu, ale także udostępnić trasy i lokalizację innym odwiedzającym, którzy obrali podobny kierunek – jest to ważna funkcja społecznościowa (García-Herrera, García-Meneses, 2020). To z kolei gwarantuje większe bezpieczeństwo, pomoc w sytuacjach losowych, a także daje szansę zawarcia nowej znajomości. Łatwość i szybkość komunikowania się możliwa dzięki aplikacjom sprawiają, że idealnie spełniają one potrzeby turystów, których pobyt jest krótki, a którzy chcą pozyskać w jak najszybszy sposób jak najwięcej informacji i cieszyć się eksploracją destynacji (Zawadzki, 2018).

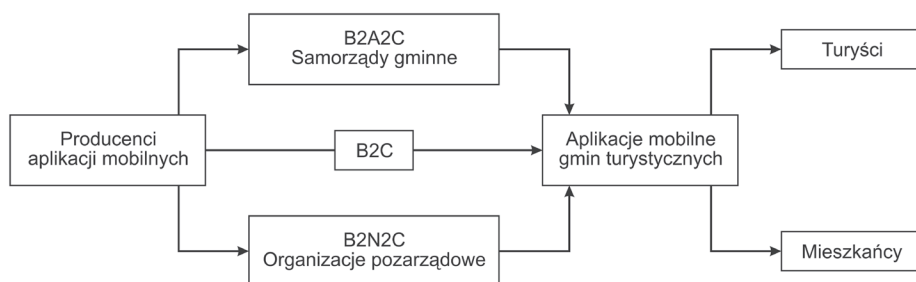
Pawłowska-Legwand (2019b) w swoich badaniach zwróciła uwagę na zróżnicowanie aplikacji mobilnych udostępniających informację

turystyczną o gminach, wyróżniając aplikacje ponadlokalne (dla więcej niż jednej gminy) i tematyczne (dla jednej lub więcej niż jednej gminy), które mogą być używane podczas poznawania walorów turystycznych obszaru recepcji. Autorka ta stwierdza, że „aplikacje mobilne, podobnie jak tematyczne serwisy internetowe, były nierzadko częścią regionalnego lub lokalnego systemu informacji turystycznej utworzonego przez samorząd gminny lub wojewódzki w ramach szerszej współpracy na rzecz rozwoju turystyki, jak np. ponadlokalny produkt turystyczny” (Pawłowska-Legwand, 2019b, s. 61).

Aplikacje mobilne wymagają jednak stałych poprawek i modyfikacji, aby spełniać wymagania użytkowników. Do najczęściej wymienianych wad aplikacji należą: zbyt wolne działanie (zawieszanie się), za duży rozmiar, błędy informacyjne, brak dostępnych aktualizacji. Problem ten wymaga uwzględnienia w polityce turystycznej jednostek terytorialnych w powiązaniu z dostosowaniem do zmieniających się potrzeb turystów (Zawadzki, 2018).

Aplikacje mobilne pozwalają w pełni wykorzystać potencjał promocyjny destynacji turystycznych. Dzięki nowoczesnym funkcjom pomagają obrać trasę zwiedzania lub szlak dostosowany do indywidualnych potrzeb i możliwości fizycznych, a także dbać o zdrowie podczas podróży poprzez ostrzeżenia o miejscach niebezpiecznych na trasie (Wasik i in., 2018). Umożliwiają także gromadzenie informacji o potrzebach turystów, co usprawnia waloryzację i modernizację destynacji.

Uwzględniając sformułowane uwagi, na rysunku 1 przedstawiono podstawowy teoretyczny model koncepcyjny niniejszej pracy. Model pokazuje producentów aplikacji mobilnych gmin turystycznych, którzy docierają do użytkowników końcowych bezpośrednio (dystrybucja typu B2C – *Business to Customer*) lub pośrednio (przez samorządy gminne: wariant typu B2A2C – *Business to Administration to Customer* lub organizacje pozarządowe: wariant typu B2N2C – *Business to Non-governmental Organization to Customer*). Użytkownikami końcowymi tych aplikacji mobilnych są turyści (odbiorcy zewnętrzni) oraz mieszkańcy (odbiorcy wewnętrzni). Tworzy to zasadnicze uwarunkowania dla zapotrzebowania na aplikacje mobilne gmin turystycznych, dostarczane odbiorcom indywidualnym bezpośrednio lub przez nabywców instytucjonalnych. Na etapie użytkowania wpływają one w pewnym stopniu na zmianę sposobu korzystania z wartości publicznej danej gminy. W niniejszym opracowaniu skoncentrowano się na aplikacjach mobilnych dostarczanych pośrednio gminom turystycznym, gdzie nabywca instytucjonalny mediuje między deweloperem oprogramowania a użytkownikiem końcowym.

Rysunek 1. Model koncepcyjny aplikacji mobilnych gmin turystycznych
 Źródło: opracowanie własne na podstawie: Stelmach, Chwaja, Camona (2023)

Aplikacje mobilne gmin turystycznych dla osób, które z nich korzystają, są narzędziem udostępnienia informacji o danej gminie. Dla władz gminnych stanowią część oferowanej wartości publicznej (Kozuch i in., 2021, s. 10; Wiśniewska, 2018, 2020) zawartej w usługach gminy, dla dostawców aplikacji natomiast są one generatorem dochodów opartych o model biznesu ekonomii współdzielenia (współpracy). Użytkownicy tego typu aplikacji posługują się nimi, aby rozeznaczyć się w kompozycji usług i atrakcji oferowanych przez gminę, a dzięki temu skorzystają z poszczególnych elementów infrastruktury gminy oraz oferty działających w niej firm. Aplikacje mobilne gmin turystycznych powodują więc zmianę sposobów eksploracji przestrzeni i użytkowania produktów gminy przez ich mieszkańców, turystów i inwestorów.

W dotychczasowych badaniach zidentyfikowano dwa typy mieszanych modeli przychodów turystycznych aplikacji mobilnych, mogących także odnosić się do aplikacji mobilnych gmin turystycznych, co przedstawiono w tabeli 1.

Modele przychodów turystycznych aplikacji mobilnych możemy podzielić na dwa mieszane typy. Pierwszy, stanowiący kombinację modelu *freemium*, reklam i zakupów w aplikacji, oraz drugi, będący połączeniem umowy ze stroną trzecią i promocji. Tym samym struktura rynku aplikacji mobilnych gmin turystycznych ma charakter dualny: B2C, gdzie finansującym aplikację – subsydiującym krzyżowo (Śledziewska, Włoch, 2020, s. 118) – są reklamodawcy, część użytkowników końcowych opłacających subskrypcje lub dokonujących zakupów w aplikacji, oraz B2A2C, w których przypadku finansującymi mogą być nie tylko samorządy gminne, lecz również organizacje pozarządowe (stowarzyszenia).

Tabela 1. Typy modeli przychodów aplikacji mobilnych

Przykłady aplikacji mobilnych	Typ modelu przychodów				
	Umowy ze stroną trzecią – aplikacje, których istnienie jest warunkowane wkładem innych partnerów biznesowych (w przypadku aplikacji firmy Amistad – zamawiającego)	Promocja – coś jest dawane za niską cenę lub za darmo w celu promowania różnych innych produktów lub usług	Reklamy	Freemium – usługa jest udostępniana za darmo, lecz by korzystać z niej w pełni (w wersji premium), konieczna jest odpłatność (w formie subskrypcji)	Zakupy w aplikacji (<i>in-app purchase</i>) – aplikacja jest darmowa, lecz zawiera rozszerzenia lub dodatkową treść, która może być zakupiona bezpośrednio przez aplikację
Traseo	brak	nie	tak		
Polskie Trasy	pięć lokalnych grup działania	tak	nie		
Kołobrzeg Re:Generacja	samorząd gminny				

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Cristofaro (2020, s. 89–90, 94), Stelmach, Chwaja, Camona (2023).

Aplikacje mobilne to szybkie interfejsy umożliwiające dostęp do elementów infrastruktury gminy, są tworzone na wyższym poziomie zaawansowania rozwoju kompetencji cyfrowych jej wóldarzy (Stelmach, Chwaja, Camona, 2023). W związku z tym można wyróżnić funkcje pełnione przez aplikacje mobilne w odniesieniu do dostarczanej przez nie wartości publicznej, co przedstawiono w tabeli 2.

Aplikacje mobilne pełnią funkcję interfejsu komunikującego informacje i promującego wartość publiczną mieszkańcom i nierezydentom, a także potencjalnie funkcję interfejsu współpracy. Ujawnia się zatem ich rola integrująca w systemie dostarczania wartości publicznej.

Aplikacje mobilne gmin turystycznych dostarczają informacji i nawigują użytkowników, umożliwiając im docenienie walorów turystyczno-krajoznawczych miejsc, wielowariantową zindywidualizowaną i bezpieczniejszą eksplorację przestrzeni, generowanie treści o trasach, dzielenie się z innymi, tworzenie grup i zespołów (funkcje społecznościowe), przyspieszając komunikację i integrując turystów oraz partnerów aplikacji. Mają także częstokroć funkcje grywalizacyjne – wciągają do zabawy i rywalizowania z innymi użytkownikami, m.in. poprzez śledzenie i porównywanie tras.

Samorządom terytorialnym i organizacjom pozarządowym aplikacje mobilne ułatwiają kierowanie ruchem turystycznym, współpracę w sieciowym tworzeniu produktu dla turystów i systemu informacji o nim. Pozwalają również na gromadzenie danych o potrzebach turystów, co usprawnia waloryzację i modernizację obszaru. Stanowią tym samym uniwersalne systemy wielostronnego transferu wiedzy o aktywności turystów.

Tabela 2. Funkcje aplikacji mobilnych w kontekście dostarczanej przez nie wartości publicznej

Element trójkąta strategicznego wartości publicznej Moore'a	Funkcja aplikacji mobilnej	Charakterystyka
Wartość publiczna (identyfikacja i właściwe rozpoznanie spraw ważnych i ocenianych jako wartościowe przez społeczeństwo, wartości publicznie zbiorowo pożądane)	Interfejs	Łatwy i szybki dostęp do kompozycji produktów i usług gminy
Legitymacja i wsparcie (uzyskanie w procesie publicznej debaty mandatu społecznego dla zamierzonych działań oraz przyjmowanych metod realizacji i efektów)	Podniesienie jakości życia mieszkańców i turystów (przyjazność, służenie, oferowanie wartości publicznej)	Podniesienie jakości życia dokonuje się w odpowiedzi na propozycje mieszkańców, którzy chcą wprowadzania nowych elementów na wzór występujących gdzie indziej (efekt naśladownictwa)
Wartość publiczna oraz legitymacja i wsparcie	Modernizacja (zwiększenie innowacyjności) i promocja zewnętrzna wartości publicznej	Wprowadzenie nowoczesnego, wyróżniającego się w skali kraju systemu obejmującego aplikację mobilną jest szansą na zwiększenie innowacyjności i ma istotny pozytywny wpływ na wizerunek miasta. Demonstruje się w ten sposób zaangażowanie w korzystanie z najnowszych rozwiązań technologicznych i nadszanie za aktualnymi trendami
	Promocja wewnętrzna wartości publicznej i ułatwienie dostępu do jej kompozycji usług	Skorzystanie z systemu dzięki aplikacji mobilnej przyczynia się do uzyskania świadomości dostępu i ułatwienia skorzystania z innych elementów propozycji wartości publicznej gminy i jej kompleksu usług, tym samym aplikacja staje się swego rodzaju interfejsem, ale także otwiera na możliwości korzystania z kompozycji usług publicznych innych gmin regionu

Tabela 2 (cd.)

Element trójkąta strategicznego wartości publicznej Moore'a	Funkcja aplikacji mobilnej	Charakterystyka
Zdolności operacyjne (zapewnienie zdolności organizacyjnych do osiągnięcia zamierzonych rezultatów)	Współpraca	Zapewnienie powiązania usług poszczególnych partnerów w aplikacji. Współpraca przy projekcie związanym z aplikacją zapewnia jednolitość usług wszystkich partnerów, co pomaga wyrównać poziom jakości usług u wszystkich uczestników danego projektu. Już sam fakt udziału w projekcie i towarzyszenie wielu partnerom wydaje się być dobrym doświadczeniem na przyszłość. Do wprowadzania nowatorskich rozwiązań konieczne są zdolności dynamiczne, tj. zdolności do integracji, tworzenia i rekonfiguracji wewnętrznych i zewnętrznych kompetencji do szybkiego reagowania na zmieniające się otoczenie

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Kwiatkowski (2021a, s. 106), Kwiatkowski (2021b, s. 665–669), Moore (1995, s. 71, za: Wiśniewska, 2020, s. 628–629), Stelmach, Chwaja, Camona (2023), Teece i in. (1997, za: Wiśniewska, 2020, s. 630).

Na podstawie dotychczasowych badań można określić funkcje aplikacji mobilnych gmin turystycznych i ich funkcjonalność (stopień skuteczności) dla poszczególnych grup odbiorców, co zilustrowano w tabeli 3.

Tabela 3. Funkcje aplikacji mobilnych dla poszczególnych grup odbiorców

Rodzaj odbiorcy	Funkcja	Funkcjonalność (skuteczność funkcji)	Przyczyny zróżnicowania funkcjonalności
Producenci aplikacji	biznesowa (generowania przychodów i dochodów) opierająca się na modelu biznesu ekonomii współdzielenia	ograniczona	<ul style="list-style-type: none"> – atrakcyjność kombinacji funkcji – częstotliwość aktualizacji – skuteczność promocji aplikacji
Samorządy terytorialne, organizacje pozarządowe i użytkownicy	<ul style="list-style-type: none"> – interfejsu współpracy w sieciowym współtworzeniu wartości publicznej (w tym gromadzenia informacji od turystów i o turystach, produktu dla nich i systemu informacji o nim) – interfejsu wartości publicznej (w tym transportu multimodalnego i kierowania ruchem turystycznym) – interfejsu promującego wartość publiczną mieszkańcom i nierezydentom 		

Rodzaj odbiorcy	Funkcja	Funkcjonalność (skuteczność funkcji)	Przyczyny zróżnicowania funkcjonalności
Użytkownicy	społecznościowe i grywalizacyjne mechanizmy przyspieszenia interakcji i obiegu informacji	ograniczona	złożoność mechanizmów przyspieszenia interakcji i obiegu informacji

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Stelmach, Chwaja, Camona (2023).

Aplikacje mobilne gmin turystycznych są więc w stanie pełnić funkcje integrujące w systemach transportowych, politycznych i społecznych, umożliwiając tworzenie wartości wspólnej dzięki wielostronnemu transferowi wiedzy o aktywności turystów. Powodują one informacyjne nasylenie aktywności turystycznej oraz zmianę sposobów pokonywania przestrzeni w stronę multimodalności. Umiejętnie wykorzystywane pozwalają turystom na zachowanie równowagi pomiędzy światem realnym a wirtualnym i odpowiednie połączenie tych dwóch obszarów, aby przyniosło ono korzyści.

3. Metodyka badań

Badania empiryczne autorów niniejszego artykułu wykorzystywały wielokrotne studium przypadku stanowiące metodę, która (Yin, 2015, s. 48 i 49):

- zgłębia współczesne zjawisko w kontekście rzeczywistości, zwłaszcza gdy granice między zjawiskiem a kontekstem nie są zupełnie oczywiste;
- dotyczy technicznie rozpoznawalnej sytuacji, w której zmiennych jest znacznie więcej niż punktów danych i dlatego czerpie dowody z wielu źródeł oraz potwierdza zbieżność danych metodą triangulacji, a podczas ich gromadzenia i analizy odwołuje się do sformułowanych wcześniej założeń teoretycznych.

Przypadkami, czyli obiektami badanymi w określonym czasie w celu opisu i wyjaśnienia mechanizmu ich funkcjonowania (por. Sagan, 2016, s. 129), było 110 gmin turystycznych, które w 2014 r. odnotowały największą w Polsce liczbę udzielonych noclegów (w Banku Danych Lokalnych GUS brak nowszych danych ze względu na przepisy ustawy o statystyce

publicznej), oraz 8 pozostałych gmin uzdrowiskowych o mniejszej liczbie noclegów. Ich badanie spełniło wymienione kryteria definicyjne metody studium przypadku, gdyż:

- aplikacje mobilne będące jednostkami analizy stanowią współczesne zjawisko, które charakteryzuje się relatywnie krótkim cyklem życia, a granice między nimi a kontekstem ich funkcjonowania są rozmyte;
- wykorzystano teoretyczny model koncepcyjny aplikacji mobilnych (rysunek 1) będący inwentarzem ich funkcji, czyli zbioru relacji określających różne następstwa danego zjawiska (por. Nowak, 2011, s. 407), co skutkowało przewagą liczby zmiennych zależnych nad zasobem dostępnych danych ich dotyczących.

Zastosowana metoda badawcza składała się z następujących etapów przedstawionych w tabeli 4.

Tabela 4. Procedura własnych badań empirycznych w ramach wielokrotnego studium przypadku obejmującego wiele jednostek analizy

Lp.	Etap badań
1.	Uzasadnienie teoretyczne na podstawie przeglądu literatury
2.	Dobór przypadków i jednostek analizy (wraz z uzasadnieniem): a) selekcja przypadków b) selekcja aplikacji jako jednostek analizy
3.	Opracowanie narzędzi gromadzenia danych i informacji do pozyskania z platformy Google Play
4.	Prowadzenie badań własnych – zebranie danych i informacji z platformy Google Play
5.	Analiza porównawcza aplikacji na podstawie danych dotyczących ich popularności (której miarą jest liczba pobrań) pochodzących z platformy Google Play
6.	Kształtowanie uogólnień: a) identyfikacja znaczenia poszczególnych aplikacji w ramach studium przypadków b) systematyzacja przyczyn atrakcyjności aplikacji
7.	Konfrontacja z wynikami badań innych autorów
8.	Zamknięcie badania – uogólnienie

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Glinka, Czakon (2021, s. 58).

Tabela 4 przedstawia ogólny schemat postępowania badawczego. Jego część stanowią badania empiryczne opierające się na metodzie wielokrotnego studium przypadku gmin turystycznych obejmującego wiele jednostek analizy, którymi są aplikacje mobilne.

Decyzja o wyborze wielokrotnego studium przypadku spowodowana była eksploracyjnym charakterem badań dotyczących zjawiska relatywnie mało znanego, znajdującego się na wstępnym etapie rozpoznania (Ellram, 1996, za: Glinka, Czakon, 2021, s. 56), oraz relatywnie niewielkim poziomem pogłębienia analizy poszczególnych przypadków.

Dobór przypadków do badań miał charakter celowy i opierał się z jednej strony na znaczącej pozycji 110 wybranych gmin turystycznych oraz 8 dodatkowych gmin uzdrowiskowych jako głównych przedstawicieli podaży na polskim rynku turystycznym, z drugiej na rozszerzeniu dotychczasowych badań obejmujących rowerowe aplikacje mobilne firmy Amistad Sp. z o.o. (Stelmach, Chwaja, Camona, 2023) i aplikacje mobilne gmin uzdrowiskowych (Stelmach i in., 2022).

Z kolei dobór aplikacji mobilnych gmin turystycznych jako wielu jednostek analizy w ramach wielokrotnego studium przypadku został przeprowadzony z uwzględnieniem kryterium odniesienia tematycznego do całych gmin, a nie do ich fragmentów, czy też wybranych aspektów ich funkcjonowania, np. transportu. Dobierane były więc aplikacje odnoszące się kompleksowo, a nie wycinkowo do oferty gmin dla mieszkańców, turystów lub inwestorów.

Opracowanie narzędzi gromadzenia danych i informacji (punkt 3. procedury badawczej w tabeli 4) opierało się na zasobach informacji dotyczących popularności aplikacji mobilnych (mierzonej liczbą ich pobrań) dostępnych na jednej z dwóch czołowych platform do ich pobierania, tj. Google Play (w przypadku platformy App Store w okresie realizacji badań, czyli w grudniu 2022 r., nie były dostępne dane dotyczące liczby pobrań aplikacji). Zastosowano przy tym podejście analityczne wykorzystane we wcześniejszych pracach poświęconych aplikacjom mobilnym (Cristofaro, 2020, s. 91; Stelmach, Chwaja, Camona, 2023; Stelmach i in., 2022; Zawadzki, 2018, s. 86).

4. Wyniki badań empirycznych

Zebrane dane i informacje pozwoliły na przeprowadzenie analizy porównawczej aplikacji mobilnych polskich gmin turystycznych. Spośród analizowanych 110 gmin turystycznych o największej liczbie noclegów w Polsce (od 78 tys. do 4849 tys. noclegów rocznie) dla 53% zidentyfikowano odnoszące się do nich aplikacje, natomiast odsetek ten wynosi 42% wśród wszystkich gmin uzdrowiskowych. Oznacza to, że aplikacje mobilne są powszechnym narzędziem stosowanym przez gminy turystyczne,

natomiast używa ich jedynie mniejsza część gmin uzdrowiskowych. Strukturę najpopularniejszych gmin turystycznych i uzdrowiskowych w Polsce ze względu na posiadanie aplikacji mobilnych przedstawiono w tabeli 5.

Tabela 5. Struktura gmin turystycznych i uzdrowiskowych w Polsce według kryterium posiadania aplikacji mobilnej

Kwar- tyl	Gminy posia- dające aplikację (w %)	Gminy niepo- siadające aplikacji (w %)	Zakres liczby udzielonych noclegów w 2014 r. (w tys.)	Gminy nieposiadające aplikacji mobilnej	Udział gmin uzdrowi- skowych (w %)
1.	70	30	472–4849	Ciechocinek, Krynica-Zdrój, Rewal, Międzyzdroje, Inowrocław, Łeba, Ustronie Morskie, Darłowo (gmina wiejska)	50
2.	46	54	220–472	Solina, Bukowina Tatrzańska, Kudowa-Zdrój, Nałęczów, Mikołajki, Szczawnica, Szczyrk, Darłowo (gm. miejska), Muszyna, Polanica-Zdrój, Postomino, Iwonicz-Zdrój, Duszniki-Zdrój, Krynica Morska	57
3.	41	59	115–220	Uście Gorlickie, Rymonów, Ślesin, Poronin, Piwniczna-Zdrój, Kościelisko, Rabka-Zdrój, Inowłódz, Kościerzyna, Mrągowo, Kamień Pomorski, Biała Rawska, Ustrzyki Dolne, Podgórzyn, Horyniec-Zdrój, Giżycko	38
4.	54	46	78–115	Łagów, Gołdap, Zielona Góra, Legnica, Włoszakowice, Sztutowo, Białowieża, Wałbrzych, Bytom, Giżycko, Nieporęt, Włodawa, Witkowo	8

Objaśnienie. Pogrubieniem zaznaczono nazwy gmin uzdrowiskowych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Bank Danych Lokalnych (2022), Google Play (2022).

Aplikacje mobilne ma większość polskich gmin turystycznych, w których w 2014 r. odnotowano liczbę udzielonych noclegów między 472 tys. a 4849 tys. (pierwszy kwartył) oraz między 78 tys. a 115 tys. (czwarty kwartył), natomiast wśród gmin notujących pomiędzy 115 tys. a 472 tys. noclegów dominują gminy nieposiadające aplikacji mobilnej. Wśród gmin turystycznych charakteryzujących się liczbą noclegów pomiędzy 220 tys. a 4849 tys. (pierwszy i drugi kwartył) największą grupę gmin bez aplikacji mobilnej stanowią gminy uzdrowiskowe, natomiast wśród gmin o liczbie noclegów między 78 tys. a 220 tys. (trzeci i czwarty kwartył), które nie posiadają aplikacji mobilnej, dominują gminy turystyczne niemające statusu uzdrowiska.

Badane polskie gminy turystyczne, dla których funkcjonują aplikacje, różnicują się wedle formy ich dystrybucji, co przedstawiono w tabeli 6.

Tabela 6. Struktura gmin turystycznych w Polsce według kryterium rodzaju dystrybucji aplikacji mobilnej

Kwartył	Dystrybucja aplikacji (w %)		Zakres liczby udzielonych noclegów w 2014 r. (w tys.)	Gminy z aplikacjami dystrybuowanymi	
	pośrednia	bezpośrednia		pośrednio	bezpośrednio
1.	43	57	472–4849	Warszawa, Kraków, Koło brzeg, Gdańsk, Zakopane, Poznań, Łódź, Szczecin, Sopot , Dziwnów, Katowice, Ustka , Busko-Zdrój , Wisła	Warszawa, Kraków, Gdańsk, Wrocław, Świnoujście, Zakopane, Poznań, Ustroń , Karpacz, Sopot , Ustka
2.	53	47	220–472	Toruń, Szklarska Poręba, Świeradów-Zdrój , Lublin, Olsztyn, Rzeszów, Bydgoszcz, Gdynia, Serock, Częstochowa	Toruń, Białystok, Lublin, Jelenia Góra , Lublin, Olsztyn, Trzebiatów, Rzeszów, Bydgoszcz, Gdynia, Częstochowa, Stegna
3.	63	37	115–220	Gliwice, Kielce, Bielsko-Biała, Augustów , Solec-Zdrój , Elbląg, Kazimierz Dolny, Ostróda, Iława	Kielce, Bielsko-Biała, Szczawno-Zdrój , Głuchołazy, Iława

Tabela 6 (cd.)

Kwar- tył	Dystrybucja aplikacji (w %)		Zakres liczby udzielonych noclegów w 2014 r. (w tys.)	Gminy z aplikacjami dystrybuowanymi	
	pośred- nia	bezpo- średnia		pośrednio	bezpośrednio
4.	67	33	78–115	Opole, Gorzów Wielkopolski, Bystrzyca Kłodzka, Zabrze, Puławy, Koszalin, Chorzów, Tychy, Płock, Tarnowo Podgórne, Przemysław, Wieliczka	Zamość, Puławy, Radom, Koszalin, Brześć Kujawski , Ruciane-Nida

Objaśnienie. Pogrubieniem zaznaczono nazwy gmin uzdrowiskowych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Bank Danych Lokalnych (2022), Google Play (2022).

Aplikacje mobilne większości badanych gmin turystycznych są dystrybuowane pośrednio, co dotyczy zwłaszcza gmin z drugiego, trzeciego i czwartego kwartyłu. Jedynie w pierwszym kwartyłu dominuje dystrybucja bezpośrednia.

Dopełnieniem analizy gmin turystycznych, które w 2014 r. odnotowały powyżej 78 tys. noclegów, jest analiza gmin uzdrowiskowych cechujących się liczbą noclegów mniejszą niż 78 tys., co przedstawiono w tabeli 7.

Tabela 7. Struktura gmin uzdrowiskowych w Polsce o liczbie noclegów poniżej 78 tys. (w 2014 r.) według kryterium posiadania aplikacji mobilnej i rodzaju jej dystrybucji

Gminy z aplikacjami dystrybuowanymi		Gminy nieposiadające aplikacji
pośrednio	bezpośrednio	
Lądek-Zdrój, Krasnobród, Konstancin-Jeziorna	Jedlina-Zdrój, Dębica (gmina wiejska)	Połczyn-Zdrój, Uniejów, Niemcza, Goczałkowice-Zdrój, Supraśl, Sękowa

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Bank Danych Lokalnych (2022), Google Play (2022).

Najmniej popularne pod względem turystycznym gminy uzdrowiskowe w Polsce przeważnie nie mają aplikacji mobilnej, a jeśli taka funkcjonuje, to zwykle jest dystrybuowana pośrednio. Mniejsza liczba noclegów

odnotowywana w tych gminach częściowo wiąże się z krótszym okresem posiadania statusu uzdrowiska, zwłaszcza w przypadku Latoszyna w gminie Dębica (2022 r.), Uniejowa (2012 r.), Krasnobrodu i Supraśla (2002 r.) oraz Przerzeczyzna-Zdroju w gminie Niemcza (1997 r.).

Zróznicowanie popularności aplikacji mobilnych gmin turystycznych o liczbie noclegów powyżej 78 tys. obrazuje tabela 8.

Tabela 8. Struktura aplikacji mobilnych gmin turystycznych według ich popularności

Liczba pobrań	Deweloperzy, których aplikacje mają średnio powyżej 10 tys. pobrań	Liczba aplikacji dystrybuowanych		Udział dystrybucji (w %)		Udział dominującego użytkownika końcowego (w %)		Udział dystrybucji pośredniej według rodzaju zleceniodawcy (w %)	
		bezpółśrednio	pośrednio	bezpółśredniej	pośredniej	mieszkaniec	turysta	samo-rządzący	NGO
100 tys.+	Qb-mobile	2	1	1	1	1	1	2	0
50 tys.+	21CN Radosław Smilgin, BusLive Paweł Marek, GoPay, Grupa LEW, Qb-mobile	2	6	1	4	4	1	4	0
10 tys.+	Amistad, Applover Software House, Civitatis.com, Nextbike, GoPay, Xentivo, Qb-mobile	2	16	1	12	5	8	12	0
5 tys.+	Qb-mobile	5	4	4	3	2	4	2	1
1 tys.+	Amistad, Qb-mobile	24	23	18	17	16	19	17	1
500+	–	13	7	10	5	6	8	5	0
100+	–	8	8	6	6	7	5	6	0
50+	–	4	0	3	0	1	2	0	0
10+	–	5	4	4	3	4	2	3	0
5+	–	0	1	0	1	1	0	1	0
Razem		65	70	48	52	49	51	50	2
		135		100		100		100	

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Google Play (2022).

Dla 110 gmin turystycznych o największej liczbie noclegów w Polsce zidentyfikowano 135 aplikacji mobilnych, z czego 52% było dystrybuowanych pośrednio (prawie wyłącznie przez samorządy gminne), a 51% stanowiło aplikacje adresowane przede wszystkim do turystów. Popularność badanych aplikacji kształtowała się poniżej 0,5 mln pobrań, przy czym najwięcej aplikacji charakteryzuje się liczbą pobrań pomiędzy 1 a 5 tys., 500 a 1 tys. oraz 10 a 50 tys.

5. Dyskusja

Odniesienie wyników badań własnych do wcześniejszych prac zawarto w tabeli 9. Najpopularniejsze z aplikacji mobilnych posiadanych przez gminy turystyczne nie przekraczają granicy pół miliona pobrań, są tym samym mniej popularne niż krajowe i zagraniczne aplikacje poświęcone nawigacji turystycznej.

Tabela 9. Popularność aplikacji mobilnych polskich gmin turystycznych na tle podobnych aplikacji

Liczba pobrań	Nazwa aplikacji	Deweloper	Zlecniodawca	Dominujący odbiorca	Model przychodów	Kategoria Google Play
1 mln+	Naviki	Beemo	brak	turysta	reklamy i zakupy w aplikacji	podróże i informacje lokalne
500 tys.+	Traseo	Amistad	brak			
100 tys.+	Trójmiasto.pl	b.d.	brak	mieszkaniec	reklamy	wiadomości i czasopisma
	Szlaki turystyczne Małopolska PTTK	Amistad	PTTK	turysta	umowy ze stroną trzecią / promocja	podróże i informacje lokalne
	Karta Łódzianina	Qb-mobile	UM Łodzi	mieszkaniec		społeczności
50 tys.+	Gdańsk Travel Guide	21CN Radosław Smilgin	brak	turysta	reklamy	podróże i informacje lokalne
	Wrocławskie Krasnale	BusLive Paweł Marek			zakupy w aplikacji	

Liczba pobrań	Nazwa aplikacji	Deweloper	Zleceńodawca	Dominujący odbiorca	Model przychodów	Kategoria Google Play
50 tys.+	Mobilna Karta Miejska Szczecin	GoPay	UM Szczecin	mieszkaniec	umowy ze stroną trzecią / promocja	podróże i informacje lokalne
	Katowicka Karta Mieszkańca	Grupa LEW	UM Katowice			styl życia

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Cristofaro (2020), Google Play (2022), Stelmach, Chwaja, Camona (2023).

Powyżej miliona pobrań plasują się niewymienione w tabeli 9 międzynarodowe aplikacje rekreacyjne i sportowe z kategorii Google Play „zdrowie i fitness”, takie jak: Map My Ride, Relive, Komoot, Garmin Connect i Strava, których dominującym modelem przychodów są zakupy w aplikacji. Tworzy to kontekst do przyszłych analiz dotyczących przyczyn popularności aplikacji oraz ich potencjalnych możliwości rozwoju wynikających z porównań z podobnymi do niej bardziej atrakcyjnymi tego typu programami. Przyczynami ograniczonej popularności aplikacji polskich gmin turystycznych jest przypuszczalnie (Stelmach, Chwaja, Camona, 2023) różnicowanie:

- atrakcyjności kombinacji funkcji,
- częstotliwości aktualizacji,
- skuteczności promocji aplikacji.

Uwaga

Po zakończeniu badań zidentyfikowano nieuwzględnioną w tabeli 8 i 9 aplikację Veturilo Warszawskiego Roweru Publicznego o liczbie pobrań powyżej 500 tysięcy.

6. Wnioski

Odpowiadając na pierwsze z postawionych pytań badawczych, jaki jest zakres różnicowania popularności aplikacji mobilnych polskich gmin turystycznych i uzdrowiskowych, należy stwierdzić, że zbadane różnicowanie popularności aplikacji mobilnych najchętniej odwiedzanych gmin turystycznych i uzdrowiskowych w Polsce pozwala wyróżnić

aplikacje cieszące się powodzeniem w skali krajowej (na poziomie tysięcy pobrań), brakuje natomiast aplikacji popularnych na poziomie międzynarodowym (na poziomie milionów pobrań).

W odpowiedzi na drugie z postawionych pytań badawczych, jakie jest znaczenie tego zróżnicowania dla poszczególnych grup odbiorców/interesariuszy tych aplikacji, skonstatowano, że zróżnicowanie popularności aplikacji mobilnych gmin turystycznych i uzdrowskich informuje o jakości tych aplikacji i tym samym powinno być podstawą racjonalności wyborów użytkowników oraz zasadności zamówień publicznych aplikacji. Spośród badanych aplikacji 42% nie osiąga poziomu 1 tys. pobrań, 77% ma poniżej 5 tys., a tylko dwie przekraczają poziom 100 tys.

Aplikacje mobilne, zwłaszcza te zamawiane przez władze gminne, stanowią instrumenty realizacji celów gmin turystycznych i uzdrowskich. Skuteczność funkcji aplikacji mobilnych tych gmin w Polsce jako interfejsu wartości publicznej, interfejsu promocji wartości publicznej oraz interfejsu współpracy w sieciowym współtworzeniu wartości publicznej uznano za ograniczoną. Stąd istotnym problemem jest zasadność wydatków na promocję gmin uzdrowskich z wykorzystaniem aplikacji mobilnych. Wskazana jest zatem analiza porównawcza popularności aplikacji mobilnych w kontekście przeznaczanych na nie środków publicznych.

Precyzując ograniczenia badań i wnioski, należy zauważyć, że badania zawężono do 110 polskich gmin turystycznych z największą liczbą udzielonych noclegów, uzupełnioną o pozostałe gminy uzdrowskie z mniejszą liczbą noclegów.

Implikacje praktyczne badań odnoszą się do potencjalnego zwiększenia racjonalności wydatków społecznych przeznaczanych na zamówienia aplikacji mobilnych.

Trzeba również podkreślić, że badania popularności aplikacji mobilnych polskich gmin turystycznych i uzdrowskich były prowadzone bardzo rzadko, co świadczy o oryginalności niniejszej pracy.

Postulowane są następujące kierunki przyszłych badań, wyrażone w formie pytań badawczych:

1. Dlaczego popularność poszczególnych aplikacji jest tak zróżnicowana?
2. Ile kosztowały poszczególne aplikacje?
3. Kiedy były ostatni raz aktualizowane?
4. Czy wydatki publiczne na aplikacje mające poniżej 1 tys. pobrań można uznać za uzasadnione?
5. W jakim stopniu na zróżnicowanie popularności aplikacji miała wpływ ich funkcjonalność (atrakcyjność kombinacji funkcji)?

6. W jakim stopniu na zróżnicowanie popularności aplikacji miała wpływ częstotliwość ich aktualizacji?
7. W jakim stopniu na zróżnicowanie popularności aplikacji miała wpływ skuteczność ich promocji?
8. Jak kształtuje się popularność aplikacji mobilnych zagranicznych gmin turystycznych w relacji do przeznaczanych na nie środków publicznych?

Bibliografia

- Bank Danych Lokalnych (2022). Pobrane z: <https://bdl.stat.gov.pl/bdl/> (28.12.2022).
- Cristofaro, M. (2020). E-business evolution: An analysis of mobile applications' business models. *Technology Analysis & Strategic Management*, 32(1), 88–103. <https://doi.org/10.1080/09537325.2019.1634804>
- Ellram, L.M. (1996). The use of the case study method in logistics research. *Journal of Business Logistics*, 17(2), 93–138.
- García-Herrera, R., García-Meneses, P.M. (2020). Social Cycling: Critical mass through a mobile app. *Frontiers in Sustainable Cities*, 2, 36. <https://doi.org/10.3389/frsc.2020.00036>
- Glinka, B., Czakon, W. (2021). *Podstawy badań jakościowych*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Google Play (2022). Pobrane z: <https://play.google.com/> (28.12.2022).
- Kożuch, B., Sienkiewicz-Małyjurek, K., Sułkowski, Ł. (2021). *Zarządzanie publiczne oparte na wartościach*. Łódź: Wydawnictwo Społecznej Akademii Nauk.
- Kruczek, Z., Walas, B. (2004). *Promocja i informacja turystyczna*. Kraków: Proksenia.
- Kwiatkowski, M.A. (2021a). Metropolitan bicycle-sharing system in the context of various needs of cities, towns, and villages. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*, 54, 97–111. <https://doi.org/10.2478/bog-2021-0036>
- Kwiatkowski, M.A. (2021b). Regional bicycle-sharing system in the context of the expectations of small and medium-sized towns. *Case Studies on Transport Policy*, 9(2), 663–673. <https://doi.org/10.1016/j.cstp.2021.03.004>
- Nowak, S. (2011). *Metodologia badań społecznych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Pawłowska-Legwand, A. (2019a). Wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych w dostępie do informacji i usług turystycznych w świetle wyników badań przeprowadzonych wśród polskich turystów w województwie małopolskim. *Turyzm/ Tourism*, 29(2), 109–117. <https://doi.org/10.18778/0867-5856.29.2.22>
- Pawłowska-Legwand, A. (2019b). Zastosowanie technologii informacyjno-komunikacyjnych w promocji i informacji turystycznej na przykładzie gmin województwa małopolskiego. *Prace Geograficzne*, 158, 45–64. <https://doi.org/10.4467/20833113PG.19.015.10919>
- Sagan, A. (2016). *Metodologia badań ekonomicznych*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie.
- Stelmach, P., Chwaja, K., Camona, K. (2023). Cycle mobile applications functions – Amistad case study [w druku]. *Folia Turistica*, 60.
- Stelmach, P., Chwaja, K., Camona, K., Rapała, P. (2022). *Popularność aplikacji mobilnych gmin uzdrowiskowych* [prezentacja]. VIII Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Cyber+Media”. Fundacja na Rzecz Promocji Nauki i Rozwoju Tygiel, online, 16.12.2022.

- Śledziewska, K., Włoch, R. (2020). *Gospodarka cyfrowa. Jak nowe technologie zmieniają świat*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego. <https://doi.org/10.31338/uw.9788323541943>
- Teece, D.J., Pisano, G., Shuen, A. (1997). Dynamic capabilities and strategic management. *Strategic Management Journal*, 18(7), 509–533. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1097-0266\(199708\)18:7<509::AID-SMJ882>3.0.CO;2-Z](https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-0266(199708)18:7<509::AID-SMJ882>3.0.CO;2-Z)
- Wasik, E., Turoń, K., Czech, P., Sierpiński, G. (2018). Przegląd turystyki rowerowej w województwie pomorskim. *AUTOBUSY – Technika, Eksploatacja, Systemy Transportowe*, 19(6), 1278–1283. <https://doi.org/10.24136/atest.2018.266>
- Wiśniewska, M. (2018). Wartość publiczna aglomeracyjnego transportu kolejowego na przykładzie Łódzkiej Kolei Aglomeracyjnej. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu / Research Papers of Wrocław University of Economics*, 517, 110–120. <https://doi.org/10.15611/pn.2018.517.11>
- Wiśniewska, M. (2020). Wartość publiczna a trwałość przewaga konkurencyjna miasta – perspektywa teorii organizacji. W: S. Gregorczyk, G. Urbanek (red.), *Zarządzanie strategiczne w dobie cyfrowej gospodarki sieciowej* (s. 625–637). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. <https://doi.org/10.18778/8220-335-6.39>
- Yin, R. (2015). *Studium przypadku w badaniach naukowych. Projektowanie i metody*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Zawadzki, P. (2018). Aplikacje mobilne jako element systemu informacji turystycznej. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie*, 4(976), 85–101. <https://doi.org/10.15678/ZNUEK.2018.0976.0406>

POPULARNOŚĆ APLIKACJI MOBILNYCH GMIN TURYSTYCZNYCH I UZDROWISKOWYCH

Abstrakt: Celem pracy jest określenie zakresu zróżnicowania popularności aplikacji mobilnych najbardziej odwiedzanych gmin turystycznych i uzdrowiskowych w Polsce oraz jej ocena porównawcza oparta na analizie liczby pobrań. Metoda opiera się na: analizie literatury naukowej przedmiotu uzupełnionej o źródła internetowe, wielokrotnym studium przypadku i analizie porównawczej aplikacji mobilnych polskich gmin turystycznych i uzdrowiskowych o największej liczbie noclegów, przeprowadzonej na podstawie danych z platformy Google Play. Zidentyfikowane zróżnicowanie popularności aplikacji mobilnych najchętniej odwiedzanych gmin turystycznych i uzdrowiskowych w Polsce mierzone liczbą ich pobrań pozwala wyróżnić aplikacje popularne w skali krajowej (na poziomie tysięcy pobrań), natomiast nie ma podobnych aplikacji popularnych na poziomie międzynarodowym (na poziomie milionów pobrań). Zróżnicowanie popularności aplikacji mobilnych gmin turystycznych informuje o jakości tych aplikacji i tym samym powinno być podstawą zasadności udzielanych zamówień publicznych aplikacji.

Słowa kluczowe: aplikacje mobilne, popularność, zamówienia publiczne, turystyka, uzdrowiska

POPULARITY OF TOURIST AND SPA COMMUNE MOBILE
APPLICATIONS

Abstract: The aim of the study is to identify the differences in the popularity of mobile applications in the most frequented tourist and spa communes in Poland and its comparative assessment based on download number analysis. The method is based on the analysis of the academic literature of the subject enriched with internet sources, multiple case studies and a comparative analysis of mobile applications of Polish tourist and spa communes with the largest number of overnight stays, based on data from the Google Play platform. The identified differences in the popularity of mobile applications in the most frequently visited tourist and health resort communes in Poland make it possible to distinguish applications popular on a national scale (at the level of thousands of downloads), from the lack of applications popular at the international level (at the level of millions of downloads). The differentiation of the popularity of mobile applications of tourist communes informs us about their quality and thus should be the basis for the legitimacy of public procurement of applications.

Keywords: mobile applications, popularity, public procurement, tourism, health resorts

AKTYWNOŚĆ TURYSTYCZNA I ZAWODOWA W BADANIACH PODSTAWOWYCH

Julia GRZELAK

Uniwersytet Łódzki

e-mail: julia.grzelak@edu.uni.lodz.pl

AKTYWNOŚĆ TURYSTYCZNA TRENERÓW I UCZESTNIKÓW ZAJĘĆ GRUPOWYCH NA PRZYKŁADZIE ŁÓDZKICH KLUBÓW FITNESS

1. Wstęp

Fitness (ang. 'dobra forma / dobra kondycja') to pewien rodzaj aktywności rekreacyjnej (wolnoczasowej), do której turystyka również jest zaliczana. Autorce, hobbystycznie i zawodowo związanej z obiema formami, zależało na sprawdzeniu, czy istnieją zależności między podejmowaną aktywnością z zakresu fitness a aktywnością turystyczną wybranych podmiotów, a jeśli tak, to jakie. Niniejszy tekst opracowano na podstawie pracy licencjackiej¹. Głównym celem artykułu jest zaprezentowanie wyników badań przeprowadzonych wśród trenerów oraz uczestników zajęć grupowych fitness w wybranych sześciu łódzkich klubach. Badania miały przybliżyć aktywność turystyczną podejmowaną przez ankietowane osoby podczas wypoczynku wakacyjno-urlopowego, świątecznego i weekendowego w latach 2019–2020. Ponadto w opracowaniu przedstawiono przegląd łódzkich klubów fitness oraz przybliżono sylwetki trenerów i uczestników zajęć grupowych.

2. Przegląd literatury

Większość definicji pojęć z zakresu turystyki oraz metodologii ogólnej zaczerpnięto z opracowań naukowych: książek, podręczników bądź artykułów. Wśród wielu definicji turystyki podejście Kurka (2007), który odnosi ją do zagadnień czasu wolnego i rekreacji, było dla niniejszej pracy

¹ Praca napisana w Instytucie Geografii Miast, Turyzmu i Geoinformacji Uniwersytetu Łódzkiego na seminarium dr Jolanty Latosińskiej (Grzelak, 2022).

szczególnie istotne. Czas wolny to czas dobrowolnie poświęcony przez człowieka (jednostkę) na wypoczynek i rozrywkę lub rozwój osobisty, stanowiący przeciwieństwo czasu pracy i wykonywania obowiązków życia codziennego. Rekreacja natomiast to wszelkie czynności mające na celu regenerację sił fizycznych i psychicznych po godzinach zajęć służbowych bądź szkolnych, poza codziennymi obowiązkami (społecznymi i domowymi).

Za wyjątkowo ważne uznano zdefiniowanie aktywności turystycznej. Jak podał Alejski (2011, s. 7), stanowi ona „[...] ogół czynności i działań ludzi związanych z ich uczestnictwem w turystyce. W odniesieniu do konkretnych wyjazdów jest to proces, który zaczyna się na długo zanim nastąpi dany wyjazd oraz trwa zwykle jeszcze pewien czas po powrocie”. Autor podkreślił w tej definicji, że proces nie obejmuje jedynie czasu spędzonego w wybranej destynacji turystycznej, ale również odnosi się do przygotowań do podróży oraz odczuć po powrocie. Z kolei Winiarski i Zdebski (2008, s. 71) zwrócili uwagę na to, że: „Aktywność turystyczna to nie tylko dobrowolne opuszczanie na jakiś czas miejsca stałego pobytu, ale również wejście w styczność osobistą ze środowiskiem odwiedzanym [...]”. To ujęcie uświadamia czytelnikowi, że ważne jest spojrzenie jakościowe oraz charakterystyka wyjazdów, a nie jedynie to, czy i ile razy turysta wyjechał.

Niezwykle cenną pozycją literatury okazał się podręcznik Warszzyńskiej i Jackowskiego *Podstawy geografii turystyki* (1979), zarówno dla definiowania podstawowej terminologii, jak i przygotowania narzędzia badawczego, czyli kwestionariusza ankiety. Z aktywnością turystyczną ściśle wiąże się pojęcie ruchu turystycznego. Jak podają autorzy podręcznika: „Jego istotą jest dobrowolna zmiana miejsca pobytu, natomiast podmiotem – człowiek, który wykazuje różnorodne upodobania w zakresie organizacji wypoczynku oraz posiada niejednakowe możliwości ich realizacji [...], co znajduje swój wyraz w uprawianych przez niego formach ruchu turystycznego” (Warszzyńska, Jackowski, 1979, s. 24). Świadczy to o odmienności podejmowanych wyjazdów względem różnych grup społecznych. Różnorodne są także czynniki tkwiące u podstaw podziału ruchu turystycznego. Za nadrzędne kryterium w niniejszej pracy oraz kwestionariuszu ankiety wybrano długość okresu przebywania turysty poza miejscem zamieszkania, wyróżniając:

- turystykę długookresową, dotyczącą okresów urlopów czy wakacji;
- turystykę krótkookresową, odnoszącą się do czasu wolnego poza okresami urlopów czy wakacji.

W przypadku turystyki krótkookresowej Warszzyńska i Jackowski (1979) wyodrębnili w niej wypoczynek świąteczny, który utożsamili z ruchem weekendowym. Gaworecki (2007) również potraktował te dwa terminy jako tożsame, podkreślając, że są to wyjazdy krótsze niż cztery noce, najczęściej w niedalekiej odległości od miejsca stałego pobytu. Jednakże na potrzeby badań rozdzielono wypoczynek świąteczny i weekendowy na dwie odrębne formy turystyki krótkookresowej. Inne kryteria podziału, jakie podają Warszzyńska i Jackowski (1979), znalazły zastosowanie w charakterystyce wyjazdów długookresowych (wakacyjno-urlopowych) i były to m.in.: motyw wyjazdu (turystyka wypoczynkowa, krajoznawcza, specjalistyczna), środowiskowy przekrój uczestników wyjazdu, obsługa ruchu turystycznego (zorganizowany przez przedsiębiorstwa turystyczne, niezorganizowany). Wiele istotnych czynników, które pozwoliły szerzej opisać odbyte podróże, wymieniają także Balińska, Sieczko i Zawadka w książce *Turystyka. Wybrane zagadnienia* (2014). Są to np.: okres wyjazdu, wykorzystany środek transportu, miejsce zakwaterowania, miejsce recepcji turystycznej.

Wiedzę na temat terminologii z zakresu fitness czerpano przede wszystkim ze źródeł internetowych – artykułów, blogów bądź innych stron internetowych. Wyzwaniem okazało się znalezienie pozycji literatury skupiającej definicje najważniejszych pojęć związanych z tym rodzajem aktywności fizycznej. Przydatnym źródłem wiedzy mógłby być podręcznik Olex-Zarychty *Fitness. Teoretyczne i metodyczne podstawy prowadzenia zajęć* (2005), który niestety nie był w żaden sposób do zdobycia przez autorkę. Pomocny w zdefiniowaniu terminu „fitness” był wpis Błaszczak i Grysztar (b.d.) do internetowej *Encyklopedii zarządzania*, w którym znalazło się wiele odniesień do wspomnianej książki Olex-Zarychty.

Polskojęzyczne publikacje to głównie artykuły bądź całe czasopisma, w których fitness stanowił jedynie tło dla różnych problemów badawczych. Wiele z nich dotyczyło zagadnień medycznych, psychologicznych i społecznych. Nie znaleziono opracowań łączących tę tematykę z turystyką. Pośrednio z tematem powiązany był artykuł *Turystyka aktywna – zagadnienia terminologiczne i klasyfikacje* Mokras-Grabowskiej (2015), dotyczący zagadnień terminologicznych i klasyfikacji turystyki aktywnej. Omawiana tam forma turystyki wiąże się z aktywnym wypoczynkiem w ogóle, który stanowi ważny element wyjazdu. Mimo braku wyróżnienia aktywności fitness podkreślona została znacząca rola aktywności fizycznej i psychicznej, co mieści się w jego założeniach. W artykule wyodrębniono również turystykę sportową (usportowioną), której forma aktywna najlepiej wpisywała się w temat niniejszej pracy. Do cech

aktywnej turystyki sportowej należą m.in.: „sportowy lub rekreacyjny charakter podejmowanej aktywności, wysiłek fizyczny, specjalizacja, silne emocje i wrażenia, a także: umiejętności techniczne (sprzęt), przygotowanie kondycyjne i uprawnienia formalne (ukończone kursy, certyfikaty)” (Mokras-Grabowska, 2015, s. 4).

Przy okazji przeglądu klubów fitness na terenie Łodzi ponownie korzystano z artykułów i wpisów na stronach internetowych. Dość interesującym źródłem wiedzy była *Encyklopedia zarządzania* (b.d.). Rozeznanie w zakresie działalności klubów było możliwe dzięki stronom rządowym i forom zbierającym najważniejsze praktyczne informacje. Dane na temat usług oferowanych przez kluby fitness zdobyto z ich stron internetowych. W opracowaniu zagadnień dotyczących trenerów i uczestników zajęć grupowych przydatne były artykuły Urbanik-Papp *Rozwój osobisty i zawodowy, czyli trener jako ekspert w dziedzinie rozwoju* (2010) i Leśniewskiej *Motywy podejmowania pracy w zawodzie trenera personalnego* (2017).

W uporządkowaniu wiedzy metodologicznej, a także przygotowaniu solidnego podłoża merytorycznego badania wartościową pozycją okazała się *Metodologia ogólna* Apanowicza (2002).

3. Metodyka badań

Głównym narzędziem badawczym była ankieta przeznaczona do wypełnienia przez trenerów i uczestników zajęć grupowych fitness, w której łącznie zawarto 25 pytań. Podzielona została na pięć modułów: pytania wstępne (4 pytania), wyjazdy wakacyjno-urlopowe (4 pytania, w tym 1 w formie tabeli do uzupełnienia), wyjazdy świąteczne (5 pytań), wyjazdy weekendowe (6 pytań), metryczka (6 pytań).

Pytania wstępne miały na celu scharakteryzowanie respondenta pod kątem jego powiązań z działalnością fitness. Najpierw określano formę jego zaangażowania w ten rodzaj aktywności (trener i/lub uczestnik zajęć grupowych fitness). Potem pytano respondentów, od ilu lat ćwiczą i ile razy w tygodniu, a także jaką formę zajęć fitness najczęściej wybierają. Na początku modułu dotyczącego wyjazdów wakacyjno-urlopowych zadano pytanie, czy ankietowany w ogóle wyjeżdżał. Jeśli nie – proszono o podanie powodu, jeśli tak – odpowiadał na pytania szczegółowe dotyczące wyjazdów w danym okresie. W pytaniu o podejmowane wyjazdy wakacyjno-urlopowe zastosowano formę tabeli do uzupełnienia. Tabela umożliwiała opisanie maksymalnie trzech wyjazdów i uwzględniała następujące szczegóły: termin, długość i motyw wyjazdu, miejsce, sposób

organizacji, osoby towarzyszące, środki transportu, zakwaterowanie, motyw wyboru miejsca pobytu, podejmowane rodzaje aktywności podczas wyjazdu. Pytania o podróże świąteczne oraz weekendowe ograniczyły się do prośby o podanie informacji, czy ankietowany w ogóle wyjeżdżał. Jeśli nie – pytano o powód, jeśli tak – pytano o czas, miejsce i rodzaj podejmowanej aktywności. Metryczka uwzględniała takie informacje, jak: płeć, rok urodzenia, miejsce zamieszkania, sytuację materialną, status zawodowy oraz kluby fitness, do których uczęszczał ankietowany.

Badania ankietowe przeprowadzono między listopadem 2021 r. a marcem 2022 r. w sześciu łódzkich klubach fitness: Fit Fabric Matejki przy ul. Jana Matejki 3/5, Bio-Sfera przy ul. Tatrzańskiej 124B, Atmosfera Fitness & Wellness przy al. Kardynała Stefana Wyszyńskiego 7A, Lady Fit Studio przy ul. Józefa Elsnera 23, Energy Fitness Club Łódź-Bałuty przy ul. Łagiewnickiej 118, Fit Forma Chojny (obecnie Well Fitness) przy ul. Władysława Łokietka 2. Kwestionariusze w formie papierowej leżały na ladach recepcji. Chętni uczestnicy zajęć grupowych i trenerzy fitness mieli możliwość wypełnienia ankiety na miejscu bądź w domu (po wypełnieniu mogli ją dostarczyć do recepcji klubu w możliwie najszerszym terminie). Łącznie otrzymano 78 ankiet. Ze względu na specyfikę miejsca, jakim jest klub fitness, zbieranie kwestionariuszy okazało się dość wymagające i rozciągnięte w czasie. Osoby przychodzące do takich miejsc skupione były bardziej na realizacji głównego celu swojej wizyty, tj. odbyciu treningu, a nie na zatrzymywaniu się na dłużej przy recepcji, aby wypełnić lub wziąć do wypełnienia ankietę. Dużym udogodnieniem było zatrudnienie autorki jako recepcjonistki w klubie Bio-Sfera, co przyczyniło się do zgromadzenia największej liczby kwestionariuszy z tego właśnie klubu (29 ankiet, które stanowiły 37% wszystkich uzyskanych). Pozwoliło to na personalne zachęcanie klubowiczów do wzięcia udziału w badaniu ankietowym. Pomocne były również liczne znajomości autorki i przychylność klientów.

4. Charakterystyka podmiotów – łódzkie kluby fitness oraz trenerzy i uczestnicy zajęć grupowych

Kluby fitness to miejsca oferujące zajęcia polepszające sprawność fizyczną oraz dające możliwość relaksacji (Borowska, 2020). W swojej ofercie najczęściej proponują szeroki wachlarz usług: od grupowych zajęć choreograficznych, np. zumba, salsation, przez ćwiczenia nastawione na kompleksowe lub częściowe wzmacnianie partii mięśniowych, np. ABT

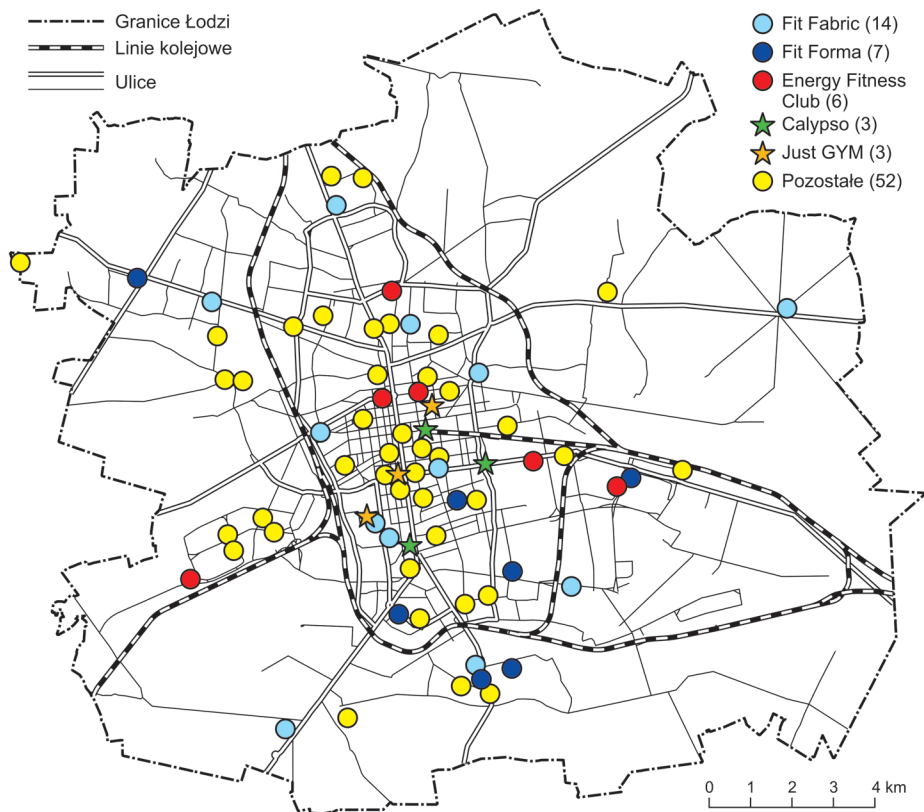
(z ang. *Abdominal Buttocks Tights*, pol. BUP – brzuch, uda, pośladki), *full body workout*, trening obwodowy, zajęcia mentalne (np. joga, pilates, stretching), zajęcia skoncentrowane na poprawie wydolności i kondycji, trening kardio, np. *indoor cycling*, zajęcia na trampolinach, po indywidualne formy ćwiczeń, jak treningi personalne (Opyrchał, b.d.). Zdarza się, że kluby fitness oferują także wiele usług towarzyszących: zabiegi odnowy biologicznej, dietetykę, masaże relaksacyjne czy fizjoterapię. Należy pamiętać, że są to miejsca nie tylko poprawy kondycji fizycznej, ale również kondycji psychicznej oraz edukacji w zakresie zdrowego stylu życia.

W celu wykonania inwentaryzacji miejsc powiązanych z działalnością fitness, funkcjonujących w granicach Łodzi, podjęto próbę ich zliczenia. W aplikacji Google Maps (2022) wpisywano hasła, dzięki którym pojawiały się obiekty oferujące zajęcia fitness. Wykorzystano takie sformułowania, jak: „fit”, „fitness”, „fitness Łódź”, „klub fitness”, „zajęcia fitness”, „sport”. Znalaziono i zaprezentowano na mapie 85 takich miejsc. Zgromadzone dane mają poglądowy i orientacyjny charakter. Możliwe, że obiekt w którejś z uwzględnionych lokalizacji już nie działa bądź świadczy nieco odmienne usługi. Mogła także wystąpić sytuacja odwrotna – istniejący klub fitness nie został wyszukany ze względu na odmienność jego nazwy od wpisywanych haseł lub brak oznaczenia lokalizacji w aplikacji (Google Maps, 2022).

Zdecydowana większość klubów fitness usytuowana jest w centrum miasta i charakteryzuje się niemalże południkowym rozłożeniem, od dzielnicy Bałuty, przez Śródmieście, po Łódź Górna. Wyraźnie brakuje takich obiektów na zachodnich, północno- i południowo-wschodnich obrzeżach miasta (rysunek 1).

Spostrzeżono także pewne zależności między rodzajami klubów a ich rozmieszczeniem w terenie. Mniejsze, występujące pojedynczo obiekty, są „schowane” w osiedlach mieszkaniowych lub w ich pobliżu. Z kolei tzw. sieciówki, czyli kluby przynależące do sieci, z reguły zlokalizowane są blisko głównych dróg lub centrów przesiadkowych o dużym natężeniu ruchu oraz kompleksów usługowo-handlowych, czy nawet w samych kompleksach, w pobliżu dużych hipermarketów. Szczególnie można to zauważyć w odniesieniu do sieci Fit Fabric, która swoje filie ma m.in. w Porcie Łódź, Sukcesji i niedaleko Galerii Łódzkiej.

Klub fitness może stanowić odrębną jednostkę usługową lub być częścią sieci klubów. Zdecydowaną większość na terenie Łodzi stanowią obiekty pojedyncze. W obrębie granic miasta wyszukano pięć sieci klubów, obejmujących łącznie 33 lokalizacje, i są to: Fit Fabric (14 lokalizacji), Fit Forma (7 lokalizacji), Energy Fitness Club (6 lokalizacji), Just Gym (3 lokalizacje) oraz Calypso (3 lokalizacje).

Rysunek 1. Rozmieszczenie klubów fitness w Łodzi z wyszczególnieniem sieci klubów
 Źródło: opracowanie własne przy użyciu programu ArcMap 10.5.1 na podstawie wyników wyszukiwania w aplikacji Google Maps (2022)

W literaturze nie odnaleziono sprecyzowanej, ogólnie przyjętej klasyfikacji klubów fitness. Po dokonaniu rozeznania w ofertach klubów na terenie Łodzi przyjęto dwa główne kryteria ich klasyfikacji:

- według docelowej grupy odbiorców,
- według oferowanych usług.

Podział ze względu na docelową grupę odbiorców występuje rzadko, gdyż prowadzącym kluby fitness zależy na dotarciu do możliwie jak największej grupy potencjalnych użytkowników i łączeniu pokoleń, a także nieróżnicowaniu ze względu na płeć. Jednakże występują miejsca przeznaczone tylko dla kobiet bądź tylko dla mężczyzn, choć częściej spotyka się te pierwsze, np. Fit Lejdis Studio Kobiet przy ul. Piotra Skargi 12, Lady Fit Studio przy ul. Józefa Elsnera 23.

Ze względu na drugie kryterium postanowiono wyróżnić kluby:

- oferujące tylko lub głównie zorganizowane zajęcia grupowe,
- oferujące zajęcia grupowe i dostęp do siłowni,
- oferujące głównie treningi indywidualne,
- wielousługowe.

W świecie fitness funkcjonują zwłaszcza dwie nazwy, które można określać wspólnym mianem „trener”, czyli: trener personalny i instruktor fitness. Leśniewska (2017) za Amerykańską Federacją Trenerów Personalnych podała, że trener personalny powinien posiadać wiedzę, umiejętności oraz zdolności do układania treningów, prezentowania ćwiczeń oraz pilnowania i korygowania techniki ich wykonywania przez klienta, a także motywowania i edukowania go.

Instruktor fitness to z kolei opiekun ćwiczących podczas zajęć grupowych tej formy gimnastyki. Do jego zadań należy prowadzenie zajęć o różnym charakterze oraz przygotowanie układów choreograficznych i tworzenie odpowiednio dobranych zestawów ćwiczeń.

Podczas wykonywanych badań część ankietowanych osób stanowili trenerzy. Do grupy trenerskiej zaliczono również respondentów, którzy byli uczestnikami zajęć grupowych, a jednocześnie trenerami fitness. Przynależność do zawodu trenera zadeklarowało 20 osób (w tym 7 będących tylko trenerami), z których 4 to mężczyźni, 16 – kobiety, a 17 osób uprawia fitness od ponad 4 lat. Większość to osoby pracujące (14), pozostali mieli status ucznia lub studenta. Prawie wszyscy znajdowali się w przedziale wiekowym 19–38 lat. Spośród ankietowanych osób 9 oceniło swoją sytuację materialną jako dobrą, tyle samo respondentów oceniło ją jako średnią.

Klienci klubów fitness to bardzo zróżnicowana społeczność, pod wieloma względami, m.in.: wieku, stopnia wysportowania, potrzeb i celów. Charakterystykę uczestników zajęć grupowych opracowaną na podstawie wyników ankiety zaprezentowano w tabeli 1.

Wśród respondentów przeważały osoby młode – do 39. roku życia. Zdecydowana większość z nich to osoby pracujące. Nieco ponad połowa uznała swoją sytuację materialną za dobrą, a prawie 35% oceniło ją jako średnią.

Tabela 1. Charakterystyka uczestników zajęć grupowych fitness

Uczestnicy zajęć grupowych fitness					
okres uprawiania aktywności		częstotliwość ćwiczeń/zajęć		rodzaj aktywności	
w latach	liczba osób	w tygodniu	liczba osób	ćwiczenia/zajęcia	liczba osób
poniżej 2	29	raz	7	prozdrowotne	3
2–4	12	2–3 razy	30	wzmacniające lub wzmacniające i prozdrowotne	15
powyżej 4	17	powyżej 3 razy	21	wydolnościowe lub wydolnościowe i wzmacniające	9
				wszystkie w równym stopniu	31

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych ($n = 58$).

5. Wyniki badań – wyjazdy wakacyjno-urlopowe, świąteczne i weekendowe

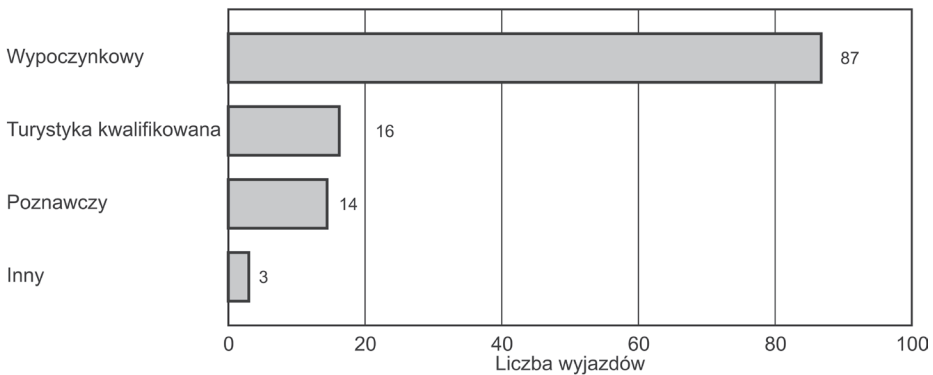
Wstępnie stawiana hipoteza zakładała wysoki stopień aktywności fizycznej podczas odbywanych wyjazdów wypoczynkowych, z racji pewnego ponadprzeciętnego usportowienia ankietowanych. Spodziewano się także niższej aktywności turystycznej w 2020 r. w porównaniu do 2019 r. w związku z pandemią COVID-19.

W wykorzystanej do badań ankiecie pytano o wyjazdy wakacyjno-urlopowe w latach 2019–2020. Celowo pytano o te dwa lata, gdyż rok 2020 był rokiem pandemicznym i mógł znacznie wpłynąć na zachowania turystyczne podmiotu. Aby respondenci rozumieli tak samo termin „wakacyjno-urlopowe”, podano, że wyjazd może być zaliczony do tej kategorii, jeśli:

- wymagał zgłoszenia urlopu w miejscu pracy, ale nie w okresie świąteczno-noworocznym i wielkanocnym, lub
- odbywał się w czasie wakacji i/lub ferii szkolnych, lub
- odbywał się w czasie tzw. majówki, gdy zachowano ciągłość dni wolnych 1–3 maja.

Z 78 ankietowanych na przynajmniej jeden wypoczynek wakacyjno-urlopowy w latach 2019–2020 wyjechało 58 osób (74%), a łącznie opisanych zostało 120 wyjazdów.

Dominującym motywem był wypoczynek (rysunek 2), niezależnie od okresu lub intensywności uprawiania aktywności fitness. Wśród osób deklarujących jakiegokolwiek wyjazd w ramach turystyki kwalifikowanej znalazły się tylko cztery osoby trenujące powyżej trzech razy w tygodniu. W trakcie wyjazdu ankietowani najczęściej deklarowali takie rodzaje aktywności ruchowej, jak: spacer, pływanie, zwiedzanie.

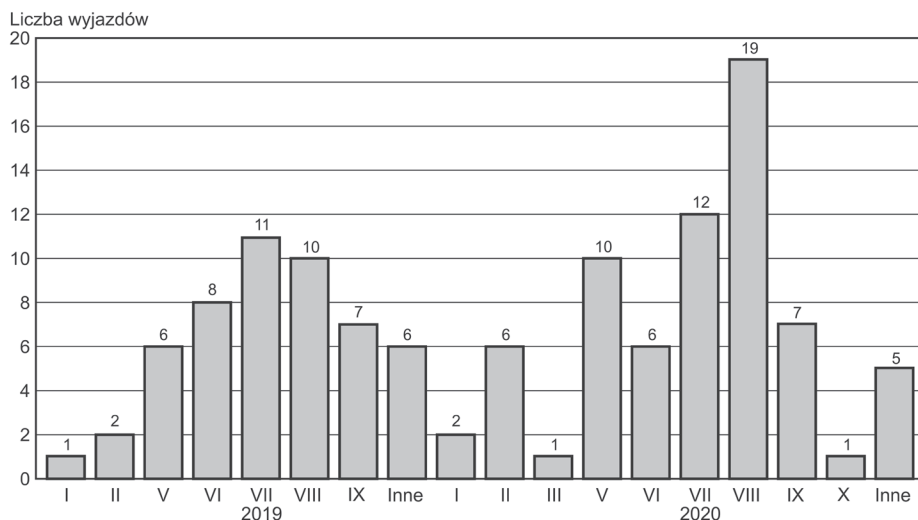

Rysunek 2. Motywy wyjazdów wakacyjno-urlopowych w latach 2019–2020
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych ($n = 120$)

Wyjeżdżano głównie w sezonie letnim. Widoczny wzrost ruchu turystycznego rozpoczął się od maja, swoją kulminację osiągał w lipcu lub sierpniu, by potem znów stopniowo się zmniejszać. Jednakże między rokiem 2019 a 2020 pojawiła się pewna dysproporcja w rozkładzie wyjazdów. O ile w 2019 r. mieliśmy do czynienia z łagodnym i płynnym wzrostem w sezonie letnim i spadkiem w zimowym, o tyle w 2020 r. między kolejnymi miesiącami letnimi zauważalne były duże zmiany w liczbie podróżujących (rysunek 3). Można tę sytuację powiązać z okresami zaostrożenia i łagodzenia restrykcji nałożonych w związku z pandemią COVID-19. Jest prawdopodobne, że osoby wyjeżdżające zwykle w czerwcu, z racji ograniczeń oraz zwiększonej liczby zarażonych, zmuszone były przesunąć swoje plany na lipiec i sierpień.

Długość wypoczynku wakacyjno-urlopowego najczęściej oscylowała w granicach między 7 a 10 dniami. Często wybierano również krótsze wyjazdy, nieprzekraczające 7 dni, ale zgodnie z definicją trwające nie krócej

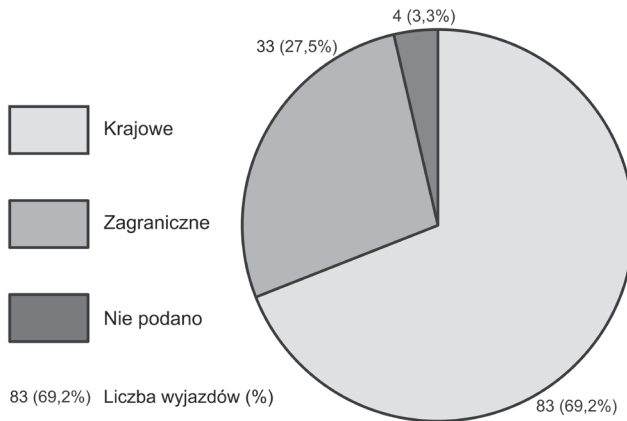
niż 3 dni. Sumarycznie wyjazdy do 10 dni stanowiły aż 75% wszystkich opisanych podróży. Popularność wyjazdów trwających nie dłużej niż 10 dni zauważono szczególnie wśród trenerów (włącznie z tymi, którzy byli też jednocześnie uczestnikami zajęć). Na 25 deklarowanych przez nich podróży tylko 8 (niecała 1/3) trwało dłużej niż 10 dni.

Rysunek 3. Wyjazdy wakacyjno-urlopowe w latach 2019–2020 według miesiący
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych ($n = 120$)

Wyjazdy wakacyjno-urlopowe koncentrowały się głównie w kraju – prawie 70% (rysunek 4, zob. s. 112). Wyjazdy zagraniczne stanowiły mniejszość, w tym 19 zrealizowano w 2019 r., a 14 w 2020 r. Najchętniej odwiedzanym przez respondentów krajem okazała się Grecja. Wśród bardziej precyzyjnych odpowiedzi w odniesieniu do tego kraju pojawiły się m.in.: Korfu, Rodos, Kefalonia, Kreta oraz Santorini. Na drugim miejscu *ex aequo* znalazły się Włochy i Hiszpania. We Włoszech podawano takie regiony, jak: Dolomity, jezioro Garda czy wyspa Sardynia. W ramach odwiedzin Hiszpanii deklarowano pobyt na Wyspach Kanaryjskich (Gran Canaria i Teneryfa) oraz w mieście Alicante. Trzecią najpopularniejszą destynacją zagraniczną była Turcja, a w niej miejscowości Turkler i Side. Oba wyjazdy do Portugalii odnosiły się do wyspy Madera, natomiast we Francji podano miejscowości Bordeaux i Azur. Wśród innych odpowiedzi znalazły się następujące państwa: Czechy, Słowacja, Chorwacja, Bułgaria, Albania, Gruzja, Izrael, Egipt.

Rysunek 4. Wyjazdy wakacyjno-urlopowe w latach 2019–2020 według destynacji
 Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych ($n = 120$)

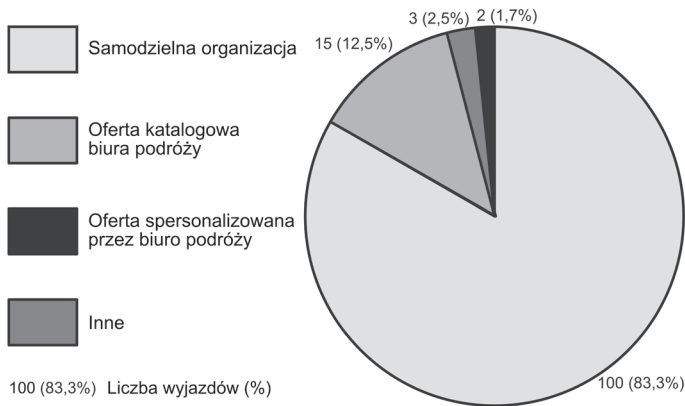
Wyjazdy wakacyjno-urlopowe odbywające się na terenie Polski postanowiono pogrupować na podstawie województw. Na rysunku 5 zaprezentowano podróże według odwiedzanych województw w stosunku do liczby podróży ogółem (w %), których destynacje obejmują miejscowości w obrębie danego województwa. W przypadku sześciu wyjazdów krajowych (na 83) nie podano konkretnego miejsca (określano je jako „polskie morze”, „Mierzeja Wiślana”, „polskie góry”), dlatego nie przypisano ich do żadnego z województw. Ponadto przy dwóch miejscowościach (Sarbinowo i Runowo) nie wymieniono województwa, a obie nazwy występują kilkakrotnie w różnych częściach kraju. Zdecydowanie najczęściej respondentów za swój cel podróży obierało woj. pomorskie (33,8% wyjazdów). Wśród odwiedzanych miejscowości najczęściej pojawiały się: Gdańsk, Ustka oraz Karwia. Dość popularne okazało się również woj. małopolskie (15,6%), w którym jako główną destynację najliczniej wybierano Zakopane. Ankieterzy nie odwiedzili żadnej miejscowości w województwach: lubuskim, opolskim, świętokrzyskim, mazowieckim oraz lubelskim. W pozostałych województwach wybierano mniej lub bardziej popularne turystycznie miejscowości, np. Mielno i Międzyzdroje (woj. zachodniopomorskie), Giżycko (woj. warmińsko-mazurskie), Białowieżę (woj. podlaskie), Kruszwicę (woj. kujawsko-pomorskie), Wrocław, Szklarską Porębę, Kłodzko i Karpacz (woj. dolnośląskie), Sieradz i Spałę (woj. łódzkie).

Rysunek 5. Wyjazdy wakacyjno-urlopowe według odwiedzanych województw w stosunku do liczby wyjazdów ogółem

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych ($n = 77$)

Zdecydowaną przewagę stanowiły wyjazdy organizowane samodzielnie (rysunek 6, zob. s. 114). Na 17 wyjazdów organizowanych przez biura podróży aż 14 dotyczyło podróży zagranicznych. Jednakże nadal 19 pozostałych wyjazdów zagranicznych zorganizowanych zostało indywidualnie. Świadczy to o umiejętnościach i chęciach przygotowania wyjazdu na własną rękę przez ankietowanych. Często wiąże się to z minimalizacją kosztów organizacji podróży.

Rysunek 6. Wyjazdy wakacyjno-urlopowe według sposobu organizacji
 Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych ($n = 120$)

Z samodzielną organizacją wyjazdu powiązać można najchętniej wybierany środek transportu, jakim był samochód osobowy. Na 120 odbytych podróży w 91 zadeklarowano przemieszczanie się autem, a w 23 wykorzystano transport lotniczy (dotyczyło to tylko wyjazdów zagranicznych). Trzecim najczęściej wybieranym środkiem transportu okazał się pociąg, który podano w przypadku 12 wyjazdów. Zdarzało się, że w ramach jednej podróży wykorzystywano więcej niż jeden środek transportu, łącząc np. transport samolotowy z przejazdem busem lub autokarem.

Respondenci najchętniej podejmowali wyjazdy wakacyjno-urlopowe w towarzystwie rodziny, znajomych i przyjaciół, a także partnera bądź partnerki. Rzadkością okazały się wyjazdy w pojedynkę lub tylko z dziećmi.

Dość duża różnorodność odpowiedzi pojawiła się w pytaniu o rodzaj zakwaterowania. Najwięcej ankietowanych zadeklarowało pobyt w hotelu (42 odpowiedzi). Tego typu miejsca szczególnie chętnie wybierano w przypadku wyjazdów zagranicznych. W drugiej kolejności stawiano na wybór pensjonatów (19 odpowiedzi). W ramach 23 wyjazdów wybierano kwatery prywatne lub dom bądź mieszkanie rodziny lub znajomego.

Motywy wyboru miejsca docelowego były różne i trudno jednoznacznie przedstawić je w formie ilościowej. Zauważono przewagę trzech motywów. Jako pierwszy można podać ogólnie pojętą bliskość obiektów, miejsc, które były niedaleko destynacji. Respondenci wymieniali dogodną odległość morza, plaży, jeziora, szlaków, centrum miasta czy miejsc wspinaczkowych. Drugim, często pojawiającym się motywem był klimat

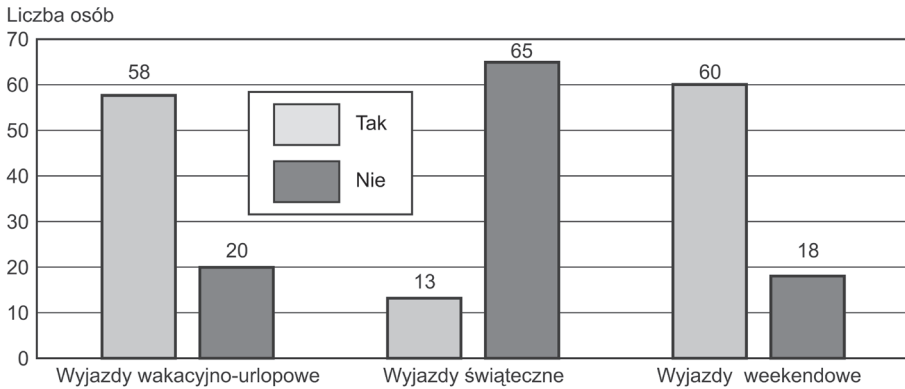
miejsca. Mamy w tym przypadku do czynienia z pewnym psychologicznym aspektem podjętego wyboru. Dzięki działaniom, zarówno własnym, jak i zewnętrznym, uczuciom i wspomnieniom tworzy się swoista atmosfera danej destynacji, która wiąże ze sobą odwiedzającego. Na nastrój miejsca może wpływać wiele czynników, np. ludzie, folklor, wydarzenia, widoki. Trzecim popularnym motywem były właśnie widoki, często określane jako zjawiskowe. Otoczenie cieszące wzrok daje dużą szansę na pozytywny odbiór odbywanego wyjazdu. Ponadto respondenci zwracali uwagę również na korzystne ceny, smaczne jedzenie czy dodatkowe wyposażenie, np. basen.

Wśród 78 ankietowanych znalazło się 20 osób, które w latach 2019–2020 nie odbyły żadnych podróży wakacyjno-urlopowych. Badani mogli podać więcej niż jeden powód ich niepodejmowania. Najczęstsze odpowiedzi to przyczyny związane z pandemią COVID-19 oraz z sytuacją materialną. Niejednokrotnie powody te były podawane łącznie. Jedna czwarta po prostu nie miała takiej potrzeby. Nie wyjeżdżano także z powodów rodzinnych.

Badania pokazały, że – niezależnie od powiązań z aktywnością fitness – głównym motywem podróży był wypoczynek. Podczas tego typu wyjazdów respondenci najchętniej podejmowali lekkie formy aktywności, jak spacerowanie czy zwiedzanie. Odbywany wypoczynek zwykle nie trwał dłużej niż dwa tygodnie i największą jego koncentrację dostrzeżono w miesiącach letnich. Zdecydowana większość ankietowanych zdecydowała się na pozostanie w kraju. Szczególnie upodobano sobie miejscowości woj. pomorskiego. W przypadku wyjazdów zagranicznych prym wiodła Grecja. Co ciekawe, badani wyjątkowo chętnie zdecydowali się na podróż organizowaną samodzielnie i wybierali najczęściej samochód osobowy jako środek transportu – najprawdopodobniej było to związane z sytuacją pandemiczną w roku 2020. Decyzje o podjęciu wyjazdów oferowanych przez biura podróży dotyczyły przede wszystkim destynacji zagranicznych. Do nich też podróżowano jedynie samolotem. Respondentom podczas wypoczynku towarzyszyła głównie rodzina. Chętnie również wybierano towarzystwo znajomych czy przyjaciół oraz partnera lub partnerki. Najczęściej deklarowano hotele i pensjonaty jako rodzaj zakwaterowania. Wśród motywów wyboru miejsca pobytu znalazły się głównie: bliskość miejsc i obiektów atrakcyjnych dla respondenta, klimat danego miejsca oraz zjawiskowe widoki w danej destynacji. Osoby, które nie podjęły żadnego wyjazdu wakacyjno-urlopowego, za przyczynę podawały najczęściej sytuację związaną z pandemią COVID-19 oraz warunki materialne. Te dwa powody zwykle łączono.

Do wyjazdów świątecznych zaliczano podróże odbywane w okresie świąteczno-noworocznym, tj. od okolic Bożego Narodzenia do Nowego Roku, a także w czasie Świąt Wielkanocnych, w latach 2019–2020. Od wyjazdów weekendowych odróżnia je możliwość dłuższego pobytu niż trzy dni – w opozycji do zwykle przyjętych definicji, które utożsamiają wypoczynek weekendowy ze świątecznym.

Spośród 78 respondentów aż 65 osobom (83%) nie udawało się wyjeżdżać na wypoczynek świąteczny (rysunek 7). Dla tego rodzaju wyjazdu, jako jedyne, odnotowano przewagę osób niewyjeżdżających nad wyjeżdżającymi.

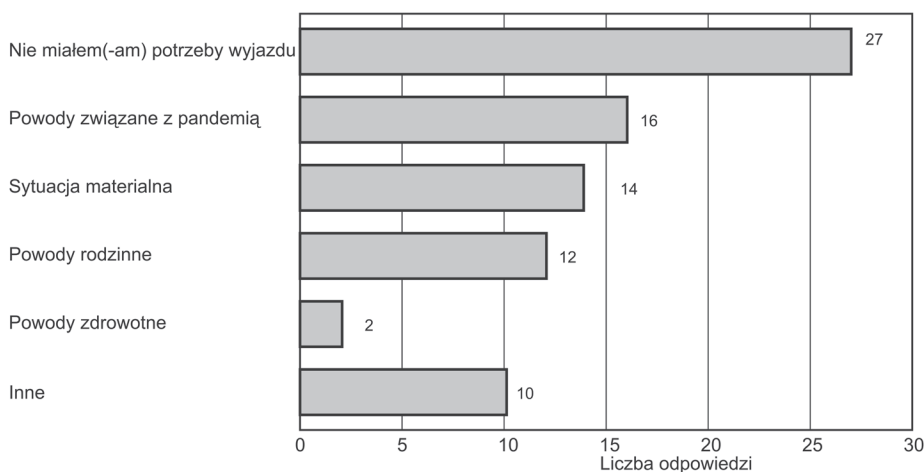
Rysunek 7. Struktura wyjazdów w latach 2019–2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych ($n = 78$)

Ankietowani mieli możliwość wyboru więcej niż jednej przyczyny niepodejmowania podróży w okresach świątecznych. Najczęściej podawano po prostu brak potrzeby wyjazdu. Ten powód jako jedyne został wymieniony przez 24 osoby. Dość licznie rezygnowano z wyjazdów również ze względu na pandemię COVID-19. Dla sześciu respondentów był to jedyne czynnik, w pozostałych przypadkach był on wymieniany w parze z sytuacją materialną lub rodzinną (rysunek 8). Wśród odpowiedzi zaliczanych do kategorii „inne” pojawiały się głównie powody związane z koniecznością pracy w tych okresach, a także chęć spędzenia czasu z mieszkającą niedaleko najbliższą rodziną.

W przeprowadzonych badaniach spośród omawianych trzech rodzajów wyjazdów turystycznych najwyższy odsetek podróżujących odnotowano dla wyjazdów weekendowych, zapewne przez wzgląd na możliwość

szybkiej, często niedrogiej regeneracji w czasie maksymalnie trzech dni. Na tego typu podróże w latach 2019–2020 na 78 respondentów zdecydowało się 60 osób (77%).

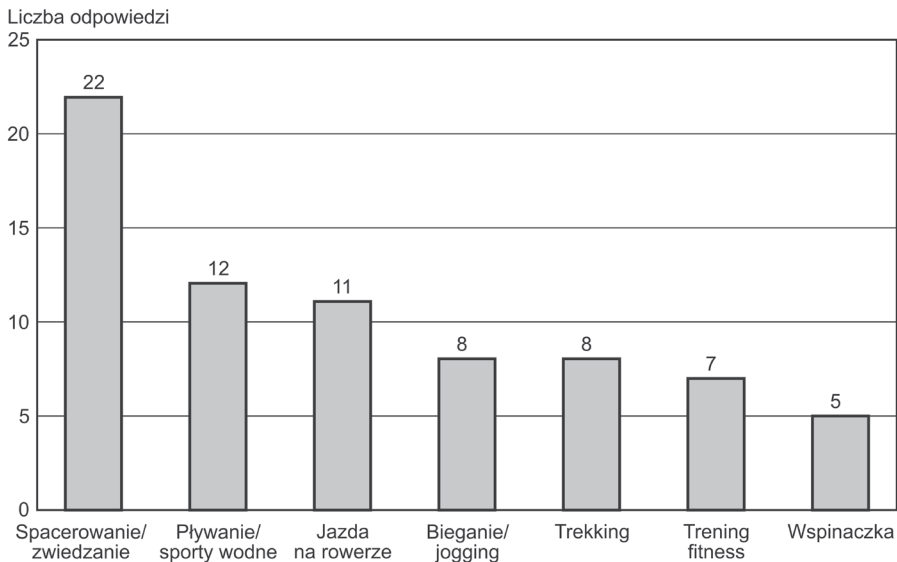

Rysunek 8. Powody niepodejmowania wyjazdów świątecznych w latach 2019–2020
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych ($n = 65$)

Najliczniejszą grupę wśród ankietowanych stanowiły osoby (42), które swoje wyjazdy weekendowe odbywały zarówno w 2019 r., jak i 2020 r. Wyjazdy tylko w 2019 r. zadeklarowało 6 osób, a tylko w 2020 r. – 12 osób. Z tych danych wynika, że nie nastąpił gwałtowny spadek liczby wyjazdów weekendowych w związku z wystąpieniem pandemii COVID-19 i wprowadzanych w jej wyniku obostrzeń, przynajmniej w odniesieniu do całego 2020 r. Pomędzy wybieranymi destynacjami zdecydowanie dominowały wyjazdy krajowe. Zaledwie 3 respondentów zadeklarowało wyjazdy zagraniczne: do Włoch, Ukrainy (Kijów) i Czech (Praga). Spośród ankietowanych 26 osób w sposób nieprecyzyjny wskazało miejsca docelowe i używało takich określeń, jak: „do znajomych, do rodziny”, „na wieś, na działkę”, „morze, góry, jeziora”, „miejscowości w Polsce”, „miejscowości w obrębie województwa łódzkiego”. Część wyjeżdżających wymieniła regiony geograficzne jako cele podróży, np.: Tatry, Bieszczady, Góry Sowie, Karkonosze, Góry Świętokrzyskie, Jura Krakowsko-Częstochowska, Mazury, Narwiański Park Narodowy, Bałtyk. Pozostałe wpisy dotyczyły już konkretnych miejscowości w różnych częściach Polski, będących najczęściej dużymi miastami (m.in.: Trójmiasto, Poznań, Warszawa, Kraków, Zakopane, Kazimierz Dolny).

Spośród wyjeżdżających osób 39 (65%) podejmowało różne rodzaje aktywności fizycznej. Najczęściej podawano spacerowanie oraz zwiedzanie. Niejednokrotnie pojawiały się także różnego typu sporty wodne i pływanie. Popularną aktywnością była również jazda na rowerze. Ponadto respondenci deklaruwali uprawianie podczas kilku wyjazdów joggingu, trekkingu i wspinaczki. Część z kolei uprawiała trening fitness lub siłowy oraz bieganie (rysunek 9).

Rysunek 9. Najczęściej podejmowane rodzaje aktywności fizycznej podczas wyjazdów weekendowych w latach 2019–2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych ($n = 39$)

Tylko 18 ankietowanych osób nie zrealizowało żadnego wyjazdu weekendowego. Do głównych przyczyn należał brak takiej potrzeby, a także powody związane z pandemią COVID-19. Rzadziej chodziło o sytuację materialną badanych. Inna podana przyczyna to np. zobowiązania wynikające z wykonywanej pracy.

Konkludując, wyjazdy świąteczne odbywano sporadycznie i w tym przypadku istotne okazały się powody ich niepodejmowania. Co interesujące, zdecydowana większość argumentowała taką decyzję zwykłym brakiem potrzeby podróżowania. Można wysnuć wniosek, że respondenci wolą spędzać okresy świąteczne w najbliższym otoczeniu, w rodzinnym gronie.

Z kolei dla wyjazdów weekendowych odnotowano najwyższy odsetek osób podróżujących. Zdarzało się, że rezygnujący z wyjazdów długookresowych decydowali się właśnie na wypoczynek weekendowy. Wiele wyjazdów zrealizowano w niedalekiej odległości od Łodzi. Wybierano także dalsze destynacje, lecz głównie w granicach Polski. Docelowo najczęściej podróżowano do dużych miast i miejsc popularnych pod względem turystycznym. Ankietowani w czasie wyjazdów chętnie spacerowali i zwiedzali. Dużo osób decydowało się również na bardziej wysiłkowe rodzaje aktywności, jak: sporty wodne, trekking, treningi siłowe czy wspinaczkę. Wśród głównych powodów braku podejmowania tego typu aktywności turystycznej ponownie pojawiły się przede wszystkim związane z pandemią COVID-19 oraz sytuacją materialną respondentów.

6. Podsumowanie

Zgromadzone wyniki badań okazały się cennymi informacjami z zakresu aktywności turystycznej trenerów fitness i uczestników zajęć grupowych. Ankiety zostały uzupełnione przez 78 osób, które stanowią dość liczną reprezentację, biorąc pod uwagę specyfikę klubów fitness, gdzie niechętnie podchodzono do wypełniania jakichkolwiek dokumentów. Niezwykle dużym ułatwieniem było zatrudnienie autorki w klubie Biosfera, z którego otrzymano najwięcej kwestionariuszy. Ponadto ankieta, mimo starannego przygotowania, w wybranych pytaniach nie precyzowała odpowiedzi, dlatego niektóre z nich były trudne do sklasyfikowania.

Aktywność turystyczna trenerów i uczestników zajęć fitness jest bardzo podobna do ogólnej aktywności turystycznej Polaków. Wypoczynek długookresowy realizowano przede wszystkim na terenie kraju, w ramach samodzielnej organizacji, najczęściej w towarzystwie rodziny lub znajomych, a najpopularniejsze destynacje to miejscowości nad Morzem Bałtyckim. W przypadku wyjazdów zagranicznych Polacy wybierali gotowe oferty biur podróży, a głównymi krajami docelowymi były: Włochy, Grecja czy Hiszpania (Berbeka, 2016).

Najważniejszym wnioskiem z przeprowadzonych badań okazał się fakt, że mimo wysokiego stopnia wytrenowania większości respondentów podejmowane przez nich wyjazdy wakacyjno-urlopowe charakteryzował motyw wypoczynkowy i niski stopień aktywności fizycznej. Zatem wykonywana regularnie aktywność fizyczna nie wpłynęła na zwrócenie się w stronę turystyki aktywnej przy okazji wyjazdów długookresowych. Z kolei treningowa rutyna przełożyła się na wypoczynek weekendowy,

który – w opozycji do wakacyjno-urlopowego – wypełniony był różnego rodzaju aktywnością: od zwiedzania po trekking, sporty wodne czy wspinaczkę.

Wśród wyjazdów wakacyjno-urlopowych w latach 2019–2020 zauważono także pewien wpływ pandemii COVID-19, choć nie był on aż tak duży, jak można się było spodziewać. Z pewnością to jeden z najczęściej pojawiających się powodów niepodejmowania wyjazdów i często łączył się z sytuacją materialną. Dość zaskakujące było, że sumarycznie częściej podróżowano w roku 2020 niż w 2019. Jednakże lata te różniły miesięczny rozkład wyjazdów, które w 2020 r. najliczniej odbywały się w sierpniu, a rzadziej w czerwcu i lipcu. Uwydatniło się to również w liczbie wyjazdów zagranicznych w 2020 r. – w porównaniu z rokiem 2019 było ich mniej. Wprowadzane obostrzenia w związku z pandemią pośrednio stanowiły także przyczynę nielicznych podróży świątecznych, ale głównym powodem był brak potrzeby wyjazdu w tych okresach.

Bibliografia

- Alejski, W. (2011). Aktywność turystyczna: międzynarodowe i krajowe zróżnicowanie oraz kwestia wykluczenia społecznego. *Turyzm/Tourism*, 21(1/2), 7–16. <https://doi.org/10.18778/0867-5856.21.1-2.02>
- Apanowicz, J. (2002). *Metodologia ogólna*. Gdynia: Wydawnictwo „Bernardinum”.
- Balińska, A., Sieczko, A., Zawadka, J. (2014). *Turystyka. Wybrane zagadnienia*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Berbecka, J. (red.). (2016). *Zmiany zachowań turystycznych Polaków i ich uwarunkowań w latach 2006–2015*. Kraków: Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie.
- Błaszczak, D., Grysztar, J. (b.d.). Fitness [hasło]. W: *Encyklopedia zarządzania*. Pobrane z: <https://mfiles.pl/pl/index.php/Fitness> (26.05.2022).
- Borowska, A. (2020). *Jak założyć klub fitness – najważniejsze informacje*. Pobrane z: <https://poradnikprzedsiębiorcy.pl/-jak-zalozyc-klub-fitness> (25.05.2022).
- Encyklopedia zarządzania* (b.d.). Pobrane z: https://mfiles.pl/pl/index.php/Strona_główna (26.05.2022).
- Gaworecki, W. (2007). *Turystyka*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Google Maps (2022). Pobrane z: <https://www.google.pl/maps> (28.05.2022).
- Grzelak, J. (2022). *Aktywność turystyczna trenerów i uczestników zajęć grupowych na przykładzie łódzkich klubów fitness* [niepublikowana praca licencjacka]. Instytut Geografii Miast, Turyzmu i Geoinformacji, Uniwersytet Łódzki.
- Kurek, W. (red.). (2007). *Turystyka*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Leśniewska, A. (2017). Motywy podejmowania pracy w zawodzie trenera personalnego. *Quality in Sport*, 1(3), 18–26. <https://doi.org/10.12775/QS.2017.002>
- Mokras-Grabowska, J. (2015). Turystyka aktywna – zagadnienia terminologiczne i klasyfikacje. W: A. Stasiak, J. Śledzińska, B. Włodarczyk (red.), *Wczoraj, dziś i jutro turystyki aktywnej i specjalistycznej* (s. 1–9). Warszawa: Wydawnictwo PTTK „Kraj”.

- Olex-Zarychta, D. (2005). *Fitness. Teoretyczne i metodyczne podstawy prowadzenia zajęć*. Katowice: Fundacja Akademii Wychowania Fizycznego.
- Opyrchał, B. (b.d.). Klub fitness [hasło]. W: *Encyklopedia zarządzania*. Pobrane z: https://mfiles.pl/pl/index.php/Klub_fitness (26.05.2022).
- Urbanik-Papp, G. (2010). Rozwój osobisty i zawodowy, czyli trener jako ekspert w dziedzinie rozwoju. W: A. Kuźniak (red.), *Vademecum trenera* (s. 137–146). Kraków: Stowarzyszenie Konsultantów i Trenerów Zarządzania Matrik.
- Warszyńska, J., Jackowski, A. (1979). *Podstawy geografii turystyki*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Winiarski, R., Zdebski, J. (2008). *Psychologia turystyki*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne.

AKTYWNOŚĆ TURYSTYCZNA TRENERÓW I UCZESTNIKÓW ZAJĘĆ GRUPOWYCH NA PRZYKŁADZIE ŁÓDZKICH KLUBÓW FITNESS

Abstrakt: Prezentowane w niniejszym artykule wyniki, opracowane na podstawie badań ankietowych, dotyczą aktywności turystycznej trenerów i uczestników zajęć grupowych podczas wyjazdów wakacyjno-urlopowych, świątecznych i weekendowych odbytych w latach 2019–2020. Najobszerniejsze wyniki dotyczą pierwszego rodzaju wyjazdów i uwzględniają ich motyw, termin oraz długość pobytu, rodzaje podejmowanej aktywności fizycznej, obierane destynacje, a także środek transportu, sposób organizacji oraz towarzyszy podróży. Wyjazdy świąteczne i weekendowe potraktowano bardziej ogólnie i sprawdzono jedynie, gdzie i kiedy podróżowano. W przypadku wszystkich wyjazdów pytano również o powody braku ich podejmowania. Ponadto w artykule dokonano przeglądu klubów fitness na terenie Łodzi oraz krótkiej charakterystyki trenerów i uczestników zajęć grupowych fitness.

Słowa kluczowe: aktywność turystyczna, fitness, wyjazdy wakacyjno-urlopowe, wyjazdy świąteczne, wyjazdy weekendowe

THE TOURIST ACTIVITY OF FITNESS TRAINERS AND PARTICIPANTS OF GROUPS BASED ON LODZ FITNESS CLUBS

Abstract: This article was developed on the basis of a bachelor's thesis. The presented results, provided by using surveys, concern the tourist activity of trainers and participants of groups during long-term (summer and winter holidays) and short-term (weekend and festive) trips in 2019–2020. The most extensive results concern the first of them, as it takes into account motive, time and length, activities undertaken, destinations, means of transport, the method of organization and with whom the trip was taken. Festive and weekend trips were treated more generally and only the time and place were checked. In the case of all trips, reasons for not taking them were also asked. In addition, the article presents an overview of clubs in Lodz and a short description of trainers and participants in group fitness classes.

Keywords: tourist activity, fitness, holiday (vacation) trips, festive trips, weekend trips

Andrzej MATCZAK¹

 <https://orcid.org/0000-0002-9509-5879>

Uniwersytet Łódzki

e-mail: andrzej.maczak@geo.uni.lodz.pl

Krzysztof CŁAPA²

e-mail: krzysztof.clapa9@gmail.com

WPŁYW PANDEMII COVID-19 NA MOBILNOŚĆ TURYSTYCZNĄ MIESZKAŃCÓW DUŻEGO MIASTA NA PRZYKŁADZIE OSIEDLA RETKINIA W ŁODZI

1. Wstęp

Pandemia COVID-19 spowodowała poważne zakłócenia w mobilności turystycznej społeczeństw na całym świecie. Podróże są istotą turystyki, która poprzez ich podejmowanie przyczynia się do ekspansji SARS-Cov-2. Z powodu szczególnej wrażliwości na wszelkie środki ograniczające podróżowanie sama również stała się ofiarą pandemii. Uwidoczniło się to zwłaszcza w pierwszym roku jej trwania (w 2020), kiedy jeszcze nie dysponowano szczepionką i konieczne było wprowadzenie tradycyjnych metod izolacji fizycznej zapobiegających rozprzestrzenianiu się wirusa, takich jak: zamykanie granic państwowych, wprowadzanie blokad, kwarantanny, godziny policyjnej, zamykanie instytucji, m.in. edukacyjnych, kulturalnych, przechodzenie na zdalne nauczanie i pracę zdalną.

Pandemii COVID-19 charakteryzuje falowy wzrost i spadek liczby zakażeń, których następstwem było zaostrzenie i rozluźnianie rygorów ograniczających podróżowanie. Rozluźnianie rygorów sprzyjało podejmowaniu podróży turystycznych, a ich zaostrzenie wyraźnie je ograniczało (Matczak, Szymańska, 2022). W Polsce po ogłoszeniu pandemii COVID-19 (marzec-grudzień 2020 r.) odnotowano blisko sześć miesięcy (w okresie wiosennym i jesiennym) z surowymi ograniczeniami w przemieszczaniu się i cztery miesiące (w okresie letnim), w których – z pewnymi ograniczeniami – można

¹ Koncepcja, opracowanie wyników.

² Przeprowadzenie ankiety, opracowanie wyników.

było podróżować po kraju i za granicą. Spowodowało to zmiany w zachowaniach turystycznych. Zmiany te można lepiej zrozumieć w świetle teorii motywacji ochronnej (ang. *Protection Motivation Theory* – PMT). Teoria ta zakłada (za: Bęben i in., 2021), że ludzie, postrzegając uciążliwość zagrożenia, prawdopodobieństwo jego wystąpienia oraz własną skuteczność przeciwstawienia się mu, podejmują stosowne działania ochronne zabezpieczające ich przed zagrożeniem. Subiektywna ocena poziomu zagrożenia i możliwości jego zapobiegania wpływa na przyjęcie lub odrzucenie działań ochronnych (Samdin i in., 2021).

Mieszkańcy polskich miast mają dobrze już ukształtowane potrzeby podróżowania w celach turystycznych. Aby je zrealizować, a jednocześnie ograniczyć możliwość zarażenia się wirusem podczas wyjazdów turystycznych, podejmują określone działania ochronne. Wyrażają się one w zmianach ich dotychczasowych zachowań turystycznych, m.in. w częstotliwości odbywania podróży, sposobie ich organizacji, motywach, wyborze środków transportu, sposobu zakwaterowania, miejsca docelowego.

Do zrozumienia wpływu epidemii na zachowania turystyczne niezbędne jest ich przeanalizowanie podczas obecnej pandemii (2020 r.) w porównaniu z zachowaniami podróżniczymi sprzed jej wystąpienia (2019 r.). Szczególnie ważne znaczenie mają badania prowadzone w mikroskali, ponieważ zmiana zachowań podróżniczych na niepodróżnicze prowadzi do strat w przychodach finansowych, które ujawniają się dopiero w makroskali (Filimon i in., 2022).

Celem opracowania jest identyfikacja oddziaływania pandemii COVID-19 na poziom i charakter uczestnictwa w turystyce mieszkańców Retkini – jednego z największych osiedli mieszkaniowych w Łodzi. Wpływ ten zbadano poprzez porównanie poziomu i charakteru udziału w turystyce w okresie pandemii (w 2020 r.) z okresem ją poprzedzającym (w 2019 r.). Na podstawie zarejestrowanych zmian w poziomie i charakterze uczestnictwa w turystyce w latach 2019–2020 wskazano na zakres podejmowanych działań ochronnych przez badanych mieszkańców Retkini.

2. Przegląd literatury

Pandemia COVID-19 jest kryzysem globalnym i jednocześnie wielowymiarowym (biologicznym, finansowym, środowiskowym, społeczno-psychologicznym, geopolitycznym, a nawet kulturowym). Wywiera wpływ niemal na wszystkie rodzaje aktywności współczesnych społeczeństw, w tym także na turystykę (Utkarsh, Sigala, 2021).

Problematyka oddziaływania pandemii COVID-19 na zachowania turystów zajmuje ważne miejsce w dotychczasowych badaniach. Na ważność tej problematyki wskazują m.in. wykonane do tej pory przeglądy i oceny badań naukowych podejmujących temat wpływu pandemii COVID-19 na turystykę (Gössling, Schweiggart, 2022; Gössling, Scott, Hall, 2021; Hall, Scott, Gössling, 2020; Huang, Wang, 2022; Niewiadomski, 2020; Pahrudin i in., 2022; Panasiuk, 2020; Utkarsh, Sigala, 2021; Yang, Zhang, Rickly, 2021; Zopiatis, Pericleous, Theofanous, 2020). Pandemia COVID-19 zwiększa obawy i ryzyko związane z podróżowaniem, co przyczynia się do koncentracji badań na temat jej oddziaływania na zachowania turystów (Bae, Chang, 2021; Neuberger, Egger, 2020; Peluso, Pichierri, 2020). Zwracają one uwagę na ogólny spadek chęci do wyjeżdżania z powodu zagrożenia zakażeniem. Na takie wyniki wpływają m.in. cechy socjodemograficzne oraz przyzwyczajenia podróżnicze z przeszłości (Turnšek i in., 2020). Strach przed zakażeniem stanowi barierę w podejmowaniu podróży. Zmniejsza się on, gdy turyści przyjmują zachowania ochronne, które sprawiają, że czują się bardziej bezpieczni podczas wyjazdu. Wyniki badań Zheng, Luo i Ritchiego (2021) wskazują na związek między strachem przed zakażeniem, postrzeganiem własnej skuteczności zapobiegającej infekcji oraz podejmowanymi działaniami ochronnymi. W ramach PMT sprawdzano m.in., w jaki sposób skłonność do podróżowania w czasie pandemii COVID-19 odnosi się do postrzeganego ryzyka i przyjmowania strategii ochronnych (Das, Tiwari, 2021; Qiao, Ruan, Pabel, 2021).

Pandemia COVID-19, zwiększając postrzeżenie zagrożenia infekcją podczas wyjazdu, spowodowała spadek ogólnego popytu turystycznego, a także zmianę preferencji w zakresie wyboru form turystyki (Neuberger, Egger, 2020; Pinos-Navarrete, Show, 2021). Ryzyko podjęcia podróży turystycznej może być różnie postrzegane w zależności od indywidualnych cech demograficznych potencjalnych turystów (np. płeć, wiek), struktur społecznych i kontekstu kulturowego.

Badania analizujące skłonność do podróżowania po wybuchu pandemii COVID-19, jej podstawowe determinanty i potencjalne moderatory, wskazują na bezprecedensowy poziom społecznego strachu, który skłania turystów do samoobrony przed ryzykiem infekcji i tym samym do zmiany zachowań podróżniczych (Li, Nguyen, Coca-Stefaniak, 2020). Przewiduje się, że osoby, które nadal podróżują, będą unikać – przynajmniej w krótkim okresie – masowej turystyki i przedstawiać się na podróże krajowe (Li, Nguyen, Coca-Stefaniak, 2020) i bardziej niezależne (Wen i in., 2020). Godne uwagi są badania dotyczące zmian następujących w znacznej części populacji w krajach rozwiniętych, odnoszące się do preferencji wyjazdów

na wakacje krajowe (Jacobsen i in., 2021) ze stratą dla destynacji turystyki zagranicznej, zwłaszcza zlokalizowanych w krajach słabiej rozwiniętych. Rogerson i Rogerson (2021) stwierdzili, że wypoczynek organizowany w kraju macierzystym jest szczególnie ważny i oczekiwany ze względu na zabezpieczenie dochodów, miejsc pracy itp., nawet w tak bogatych krajach, jak USA. Pogląd, że dom (turystyka krajowa) jest bardziej bezpieczny niż zagranica (Das, Tiwari, 2021), sprzyja turystyce krajowej.

Podczas pandemii COVID-19 wykryto istotne zmiany we wzorcach podróżowania i zachowaniach turystów (Ioannides, Gyimothy, 2020). Preferencje turystyczne są zbieżne z poszukiwaniem terenów zielonych i chronionych (McGinlay i in., 2020), co obserwuje się w wielu krajach, przy jednoczesnym odchodzeniu od turystyki masowej (Arora, Sharma, 2021; Higgins-Desbiolles, 2020; Renaud, 2020). Wystąpiło większe zainteresowanie turystyką wiejską skoncentrowaną na lokalnych atrakcjach przyrodniczych, gastronomicznych itp. w wielu krajach, np. w Czechach (Vaishar, Št'astná, 2022), Turcji (Özdemir, Yildiz, 2020), czy agroturystyką w Polsce (Wojcieszak-Zbierska i in., 2020). Jednak w Portugalii tego zjawiska nie zaobserwowano (Silva, 2021). Zenker i Kock (2020) zauważyli, że zmiana podejścia do zatłoczenia inicjuje w turystyce trend unikania miejsc masowej turystyki na korzyść odległych i mniej zaludnionych miejsc docelowych. Podobnego zdania są Jeon i Yang (2021), którzy wskazują na unikanie przez turystów zatłoczonych destynacji na rzecz otwartych przestrzeni z możliwością zachowania dystansu społecznego.

Również zainteresowanie turystów zmianą obiektów zakwaterowania (Craig, Karabas, 2021), z preferencją do mniejszych obiektów noclegowych zapewniających większy dystans społeczny. Seraphin i Dosquet (2020) oraz Sigala (2020) wskazują na wzrost korzystania z drugich domów, zakwaterowania u rodziny i znajomych podczas podróży turystycznych.

Zaobserwowano również zmianę sposobu korzystania z transportu ze względu na obawę przed infekcją, przy czym turyści na ogół unikają transportu publicznego (Jiricka-Pürerer, Brandenburg, Pröbstl-Haider, 2020; Li, Nguyen, Coca-Stefaniak, 2020). Pandemia zatem stworzyła preferencje dla wyboru indywidualnych środków transportu w podróżach turystycznych w wielu krajach (Canina, McQuiddy-Davis, 2020; Ivanova, Ivanov, Ivanov, 2020; Rogerson, Rogerson, 2021; Sigala, 2020). Turyści wolą podróżować prywatnym transportem i z rodzinami, a także wybierają miejsca z niezawodnymi systemami bezpieczeństwa (Ivanova, Ivanov, Ivanov, 2020).

Brakuje szerszych badań na temat oddziaływania pandemii COVID-19 na pozytywne zmiany w zachowaniach turystów, takich jak: wybór

nietypowych miejsc wypoczynku („poza utartymi szlakami”), przestrzegania norm społecznych (np. maski na twarz), faworyzowania nowych rodzajów turystyki postrzeganych jako mniej ryzykowne (Jarratt, 2021; Sánchez-Cañizares i in., 2020; Stankov, Filimonau, Vujičić, 2020).

Badania oddziaływania pandemii COVID-19 na zachowania turystyczne wymagają czasu, aby skutki stały się zauważalne, mierzalne i wiarygodnie powiązane z konkretnymi przyczynami. Studia nad jej negatywnym i pozytywnym wpływem na zachowania turystyczne mogą pomóc w przedefiniowaniu znaczenia turystyki dla społeczeństw po ustąpieniu epidemii (Utkarsh, Sigala, 2021).

3. Metodyka

Wpływ pandemii COVID-19 na turystykę respondentów mieszkających w osiedlu Retkinia w Łodzi zbadano na podstawie wywiadów kwestionariuszowych przeprowadzonych za pośrednictwem ankiety internetowej, porównując zachowania turystyczne w roku 2019, poprzedzającym pandemię, i w 2020, będącym pierwszym rokiem jej trwania. W tym celu posłużono się informacjami z portali społecznościowych, z których korzystali mieszkańcy Retkini, oraz adresami internetowymi uzyskanymi bezpośrednio od osób znajomych i ich przyjaciół na zasadzie tzw. kuli śnieżnej. Łącznie poprawnie wypełnione ankiety internetowe otrzymano od 100 respondentów. Jest to zatem próba dostępnościowa (ochotnicza). Kwestionariusz ankiety był obszerny, miał charakter wywiadu pogłębionego. Składał się z 35 pytań. Odpowiedzi uzyskane na 18 pytań miały charakter faktograficzny (m.in. fakt uczestnictwa w turystyce, liczba wyjazdów, wykorzystane środki transportu, obiekty zakwaterowania itp.). Kolejnych 10 pytań było natury behawioralnej (dotyczyły m.in. opinii o wpływie pandemii na codzienne zachowania ankietowanych, na motywy podejmowania wyjazdów turystycznych, uprawiane formy turystyki), które wraz z odpowiedziami na pytania zawarte w metryczce ankiety pozwoliły scharakteryzować i ocenić oddziaływanie pandemii na zachowania respondentów oraz określić ich profil demograficzny i społeczno-ekonomiczny. Przeprowadzona ankieta internetowa umożliwia określenie poziomu i charakteru uczestnictwa w turystyce oraz występujące w nich różnice wśród respondentów w latach 2019–2020, ale ma pewne ograniczenia. Tego typu badania wykonywane za pośrednictwem portali internetowych są łatwiejsze do obsługi dla osób młodszych niż dla osób starszych, co prowadzi do nadreprezentacji młodszego pokolenia.

Charakterystykę obszaru badań w zakresie jego zabudowy, wyposażenia usługowego, zamieszkującej go społeczności przedstawiono na podstawie własnych oszacowań uwzględniających oficjalne statystyki miejskie (Urząd Statystyczny w Łodzi, 2020), strategię i dokumenty planistyczne (Prezydent Miasta Łodzi, 2010) oraz różne opracowania naukowe (Szafrąńska, 2016). Wiele ważnych informacji pozyskano też w wyniku obserwacji własnych i kwerend terenowych oraz bezpośredniej znajomości obszaru badań.

Zgromadzone w ten sposób materiały źródłowe poddano analizie, posługując się w części koncepcyjnej krytyczną analizą literatury oraz metodami heurystycznymi (analogia). W części empirycznej zgromadzone dane poddano analizie opisowej wykorzystującej metody operacji logicznych. Takie podejście jest uzasadnione brakiem reprezentatywności i mało liczną próbą, którą starano się zrekompensować bardziej obszernym wywiadem o charakterze pogłębionym, jednak nie pozwala ono na stawianie i weryfikowanie hipotez. Tego typu badania zazwyczaj mają charakter pilotażowy i często wykorzystuje się w nich zastosowane w niniejszym opracowaniu podejście metodyczne, do którego odwołuje się wielu badaczy (np. Kowalska, Niezgoda, 2020).

4. Charakterystyka obszaru badań

Retkinia, jedno z największych osiedli mieszkaniowych Łodzi, jest zlokalizowana w zachodniej części miasta, w tzw. retkińsko-smulskim paśmie osadniczym (Bald, 2002), wzdłuż odcinka łódzko-kaliskiej linii kolejowej. Osiedle mieszkaniowe usytuowano na terenie kilku wsi i osad, włączonych w granice Łodzi 20 grudnia 1945 r., pod wspólną nazwą Retkinia (Koter, 2009). Decyzję o budowie osiedla podjęto pod koniec lat 60. XX w. Powstawało etapami w latach 1972–1985, co spowodowało zróżnicowanie wewnętrzne jego zabudowy (Szafrąńska, 2016). W większości składa się z 5- i 11-kondygnacyjnych bloków zbudowanych z wielkiej płyty w tzw. systemie szczecińskim, z mieszkaniami w pełni rozkładowymi, o średnich powierzchniach użytkowych, z dużymi balkonami (M-3 i M-4 o powierzchni 42 m² i 53 m²). Bloki uzupełnia kilkadziesiąt domów jednorodzinnych. Na osiedlu pozostawiono wiele wolnych terenów w celu uzupełnienia go w przyszłości o niezbędną infrastrukturę w miarę, jak osiedle będzie się rozwijało. Stąd też po 1985 r. nadal dostawiano budynki mieszkalne i usługowe, ale już niewielką ich liczbę.

Retkinia jest dobrze skomunikowana z centrum Łodzi trasą W-Z, łączącą wschodnie i zachodnie części miasta, oraz paroma liniami tramwajowymi i autobusowymi. W pobliżu osiedla znajduje się Port Lotniczy Łódź, dworzec i przystanek PKP (Łódź-Kaliska i Łódź-Retkinia) oraz duże tereny rekreacyjne na wolnym powietrzu i pod częściowym lub całkowitym zadaszeniem (m.in. Park im. marszałka J. Piłsudskiego „Na Zdrowiu”, miejskie zoo, ogród botaniczny, hala Atlas Arena, Aquapark Fala, baseny kryte przy szkołach podstawowych, lodowisko MOSiR, korty tenisowe, siłownie oraz kompleksy sportowe powstałe w ramach programu „Moje Boisko – Orlik 2012”, tężnia). Wśród zabudowań osiedla znajduje się też wiele zieleni oraz kilka rzeźb i pomników poprawiających walory estetyczne blokowiska. Osiedle jest dobrze wyposażone w różne usługi: handlowe (trzy centra handlowe, markety, rynki, sklepy), gastronomiczne (restauracje, bary itp.), bankowe, edukacyjne (przedszkola, szkoły podstawowe, liceum, Pałac Młodzieży im. J. Tuwima), medyczne (przychodnie, gabinety lekarskie, rehabilitacyjne, diagnostyczne, stomatologiczne, apteki, w pobliżu – na sąsiednim osiedlu Karolew – Wojewódzki Specjalistyczny Szpital im. M. Madurowicza), rekreacyjne (jak wcześniej wskazano), sakralne (cztery kościoły, cmentarz) i inne. Retkinia według wielu jej mieszkańców uważana jest za najlepsze do życia osiedle w Łodzi.

Współcześnie, biorąc pod uwagę okres wybudowania osiedla, wśród jej mieszkańców można wyróżnić trzy pokolenia. Pierwsze to osoby obecnie w wieku senioralnym, które wprowadziły się do nowo wybudowanych bloków mieszkalnych wraz z rodzinami lub założyły je w krótkim czasie od zamieszkania. Drugie to potomstwo pierwszego pokolenia, a trzecie to wnuki. Bardziej dokładne określenie aktualnej liczby i struktury demograficzno-społecznej mieszkańców Retkini, m.in. ze względu na brak ogólnodostępnych danych statystycznych na poziomie jednostki osiedlowej Retkinia, jest trudne. Posiłkując się wynikami Narodowego Spisu Powszechnego z 1989 r. i 2002 r. oraz danymi zamieszczonymi na platformie Urzędu Miasta Łodzi, m.in. zawartymi w projekcie społecznym pod nazwą Łódzki Budżet Obywatelski (Urząd Miasta Łodzi, 2020), aktualną liczbę mieszkańców można szacować na nie więcej niż 60 tys. Retkinia, podobnie jak całe miasto, traci mieszkańców (w 1988 r. zamieszkiwało ją blisko 85 tys. osób). W strukturze płci przeważają kobiety (około 55%), zwłaszcza w starszych grupach wieku. Nieco ponad połowa mieszkańców jest w wieku produkcyjnym. Osób w wieku produkcyjnym jest blisko dwukrotnie więcej aniżeli w przedprodukcyjnym. Wskazuje to na zachodzący proces starzenia się ludności. Mieszkańcy Retkini w porównaniu z pozostałymi mieszkańcami Łodzi są lepiej

wykształceni (udział osób z wyższym i ze średnim wykształceniem jest większy o parę punktów procentowych niż wśród mieszkańców innych części miasta). Są też bardziej zamożni na tle pozostałych mieszkańców, co wynika m.in. z większego odsetka osób pracujących i jednocześnie mniej obciążonych osobami będącymi na ich utrzymaniu w zestawieniu z pozostałymi łodzianami. Wskazana struktura demograficzna, społeczna i ekonomiczna mieszkańców Retkini ma potencjalnie korzystny wpływ na poziom ich uczestnictwa w turystyce.

5. Charakterystyka respondentów

Osoby uczestniczące w internetowym badaniu ankietowym reprezentują głównie drugie i trzecie pokolenie mieszkańców Retkini: w wieku 35–54 (40%) i 20–34 lata (51%). Pozostałe 9% respondentów to młodzież (3%) i seniorzy (6%). We wszystkich grupach wieku zdecydowanie przeważały kobiety stanowiące przeciętnie 2/3 ogółu badanych osób. Ankietowani byli dobrze wykształceni. Aż 46% z nich miało wykształcenie wyższe, kolejne 45% średnie (37%) i policealne (8%), a tylko 8% badanych wykształcenie zasadnicze zawodowe. Dominowały osoby będące w związkach małżeńskich (37%) i partnerskich (45%), a 41% respondentów deklaroowało posiadanie dzieci. W zdecydowanej większości (79%) ankietowani to osoby pracujące. Pracy nie podejmowało zaledwie 16%. Pozostałe 5% pozostawało na emeryturze lub rencie. Ogólnie badane osoby zamieszkiwały w blokach. Przedstawiona sylwetka respondenta w dużym stopniu odzwierciedla przeciętnego mieszkańca Retkini drugiego i trzeciego pokolenia. Wskazuje też, że ma on duże potrzeby turystyczne i możliwości ekonomiczne ich realizacji.

6. Wyniki badania

6.1. Poziom uczestnictwa w turystyce

Respondenci mieszkający na terenie osiedla Retkinia w Łodzi byli bardzo aktywni turystycznie zarówno przed pandemią, jak i w czasie jej trwania. W roku poprzedzającym pandemię (w 2019) 93% ankietowanych uczestniczyło przynajmniej w jednym wyjeździe turystycznym. Pandemia obniżyła ich udział w turystyce w 2020 r. do 77%, jednak nadal był on wysoki w porównaniu z ogółem mieszkańców Polski, z których

w 2019 r. 64,1% uczestniczyło w turystyce, a w 2020 r. tylko 43,6% (GUS, 2022). O ponadprzeciętnym udziale w turystyce respondentów z Retkini świadczy też średnia liczba wyjazdów turystycznych przypadająca na jednego ankietowanego uczestniczącego w turystyce w 2019 r., sięgająca 12,5 podróży, a w 2020 r. – 8,3 podróży.

W 2019 r. przeważały podróże wielokrotne (6 i więcej wyjazdów), które stanowiły 61,3% ogółu podróży odbytych przez respondentów, natomiast 14% badanych mieszkańców Retkini wyjeżdżało 1 raz (7,5%) lub 2 razy (6,5%). Dalsze 24,7% osób uczestniczyło w 3–5 wyjazdach. Pandemia w 2020 r. wyraźnie zmniejszyła liczbę podróży wielokrotnych – 40,2% osób uczestniczyło w 6 i więcej wyjazdach. Do 32,5% wzrósł udział ankietowanych, którzy odbyli 1 podróż (14,3%) lub 2 podróże (18,2%) w ciągu roku. Kolejne 27,3% respondentów odbyło 3–5 podróży turystycznych w 2020 r. (tabela 1).

Tabela 1. Częstotliwość wyjazdów turystycznych respondentów

Liczba wyjazdów	Odsetek respondentów	
	2019 r.	2020 r.
1 wyjazd	7,5	14,3
2 wyjazdy	6,5	18,2
3–5 wyjazdów	24,7	27,3
6–9 wyjazdów	20,4	18,2
10 i więcej wyjazdów	40,9	22,0
Ogółem	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Jako przyczyny niebrania udziału w turystyce w 2019 r. podano przede wszystkim brak czasu (rodzina, praca, nauka) oraz inne powody (tabela 2). Na brak środków finansowych umożliwiających wyjazd turystyczny wskazało 14,3% respondentów (znaczaco mniej aniżeli ogół mieszkańców Polski – 37,4%). Nikt nie odpowiedział, że brak poczucia bezpieczeństwa stanowił powód nieuczestniczenia w turystyce, natomiast w 2020 r. to właśnie niepewność spowodowana pandemią była główną przyczyną zaniechania wyjazdów turystycznych (56,5%) i wyprzedziła wszystkie inne powody, takie jak: brak środków finansowych (17,4%), czasu (8,7%) i inne (17,4%).

Tabela 2. Powody braku uczestnictwa w turystyce

Powody braku uczestnictwa w turystyce	Odsetek mieszkańców			
	Retkini		Polski	
	2019 r.	2020 r.	2019 r.	2020 r.
Pandemia / brak poczucia bezpieczeństwa	0,0	56,5	0,7	36,9
Brak środków finansowych	14,3	17,4	37,4	21,7
Brak czasu (rodzina, praca, nauka)	57,1	8,7	26,0	41,4
Inne powody	28,6	17,4	35,9	
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych oraz GUS (2022).

6.2. Charakter uczestnictwa w turystyce

Wyjazdy turystyczne respondentów z osiedla Retkinia odbywają się z reguły w gronie rodzinnym (tabela 3). Pandemia zwiększyła udział podróży turystycznych podjętych w towarzystwie rodziny o 4,1% i o tyle samo zmniejszyła liczbę podróży turystycznych odbywanych w gronie znajomych/przyjaciół lub samotnie.

Tabela 3. Towarzysze respondentów w podróżach turystycznych

Towarzysze podróży turystycznych	Odsetek respondentów	
	2019 r.	2020 r.
Z rodziną (mąż/żona i ewentualnie dzieci)	48,4	51,9
Z partnerem/partnerką i ewentualnie z dziećmi	28,0	28,6
Ze znajomymi / z przyjaciółmi	19,3	15,6
Samotnie	4,3	3,9
Ogółem	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Zmienił się też sposób organizacji wyjazdu turystycznego. W 2019 r. samodzielnie zorganizowało wyjazd turystyczny 74% respondentów uczestniczących w turystyce, z kolei w 2020 r. aż 95%. Udział biur podróży i innych instytucji w całkowitej lub częściowej organizacji wyjazdu turystycznego został zredukowany z 26% w 2019 r. do zaledwie 5% w 2020 r.

Na tak wyraźną zmianę sposobu organizacji wyjazdu turystycznego wpłynął głównie spadek wyjazdów zagranicznych w 2020 r.

W swoich licznych podróżach turystycznych ankietowani korzystali z wielu zróżnicowanych obiektów zakwaterowania i środków transportu, nawet podczas jednego wyjazdu. Analizę oparto na deklarowanym przez osoby badane głównym rodzaju bazy noclegowej i środkach transportu wykorzystanych podczas ogółu ich wyjazdów turystycznych w latach 2019–2020.

Wprowadzone w 2020 r. ze względu na pandemię COVID-19 ograniczenia w dostępności obiektów noclegowych oraz wysokie ryzyko zakażenia spowodowały zmiany w strukturze korzystania z tych obiektów przez respondentów podczas podróży turystycznych. W 2019 r. najczęściej korzystano z zakwaterowania w hotelach/motelach (51,6%) oraz kwatery prywatnych (29,1%) i rzadziej w pensjonatach (8,6%). W pierwszym roku pandemii wyraźnie zmalał udział hoteli/moteli (do 27,3%) oraz kwatery prywatnych (do 15,6%), natomiast wzrósł odsetek pensjonatów (do 40,2%) w obsłudze podróży turystycznych ankietowanych. Pensjonaty jako mniejsze obiekty noclegowe (tym samym bardziej bezpieczne w okresie pandemii) świadczące jednocześnie usługi gastronomiczne były bardziej preferowane aniżeli kwatery prywatne. W 2019 r. niewielkie znaczenie miało zakwaterowanie u rodziny i znajomych (2,1% udziału), ale w 2020 r. wzrosło niemal 6-krotnie (do 11,7%). Udział pozostałych rodzajów obiektów noclegowych w zakwaterowaniu respondentów podczas ich podróży turystycznych w latach 2019–2020 był marginalny i nie uległ większym zmianom (tabela 4).

Tabela 4. Najczęściej wybierany obiekt noclegowy podczas podróży turystycznych

Najczęściej wybierany obiekt noclegowy	Odsetek respondentów	
	2019 r.	2020 r.
Hotel/motel	51,6	27,3
Pensjonat	8,6	40,2
Prywatna kwatera	29,1	15,6
Kemping	4,3	2,6
Dom wycieczkowy / schronisko młodzieżowe	2,1	1,3
Ośrodek kolonijny	1,1	0,0
Sanatorium	1,1	1,3
U rodziny i lub znajomych	2,1	11,7
Ogółem	100,0	100,0

Źródło: opracowano na podstawie badań ankietowych.

Pod wpływem pandemii COVID-19 nastąpiły również zmiany w strukturze użytkowanych podczas podróży turystycznych środków transportu osobowego (tabela 5). W 2019 r. respondenci w swoich wyjazdach w 54,5% korzystali z indywidualnych środków transportu, w tym głównie z samochodów osobowych (w 48,9%). W 2020 r. pandemia zwiększyła ich udział do 72,8% (w tym samochodów osobowych do 65,5%). Indywidualne środki transportu osobowego skuteczniej zapewniają większy dystans fizyczny i pomagają zapobiegać rozprzestrzenianiu się wirusa SARS-Cov-2. To tłumaczy wyraźny wzrost preferencji respondentów do korzystania z prywatnego transportu podczas pandemii. Zmalał natomiast udział transportu zbiorowego w obsłudze podróży turystycznych ankietowanych, który w 2019 r. wyniósł 45,5%, a w 2020 r. tylko 27,2%. Największy spadek odnotowano w odniesieniu do transportu lotniczego – z 21,3% do 7,9%. Spadek w przypadku pozostałych środków transportu zbiorowego był mniejszy: kolejowego z 15,2% do 11,4%, a autobusowego/autokarowego z 9% do 7%.

Tabela 5. Środek transportu dominujący w podróżach

Środek transportu	Odsetek respondentów	
	2019 r.	2020 r.
Indywidualny:	54,5	72,8
samochód osobowy	48,9	65,8
inny indywidualny (rower itp.)	5,6	7,0
Zbiorowy:	45,5	27,2
samolot	21,3	7,9
kolej	15,2	11,4
autobus/autokar	9,0	7,0
inny zbiorowy (statek itp.)	0,0	0,9
Ogółem	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Pandemia zmieniła kierunki wyjazdów turystycznych (tabela 6), zwiększając udział podróży krajowych. W 2019 r. wyłącznie w kraju wypoczywało 52,3% respondentów uczestniczących w turystyce, ale w 2020 r. już 81,7%. Uczestnictwo zarówno w podróżach krajowych, jak i zagranicznych odbywanych w jednym roku zmalało odpowiednio: z 28,4% do 9,9%, a wyłącznie w podróżach zagranicznych: z 19,3% do 8,4%.

Tabela 6. Kierunki wyjazdów turystycznych

Kierunki wyjazdów	Odsetek respondentów	
	2019 r.	2020 r.
Wyłącznie w kraju	52,3	81,7
W kraju i za granicą	28,4	9,9
Wyłącznie za granicą	19,3	8,4
Ogółem	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

W okresie pandemii zmniejszył się udział podróży na obszary wybrzeży oraz do miast (tabela 7). W 2019 r. tereny nadmorskie jako główny cel podróży zostały wybrane przez 50,5% respondentów, a miasta – przez 23,7%.

Tabela 7. Typ odwiedzanej destynacji turystycznej

Typ destynacji	Odsetek respondentów	
	2019 r.	2020 r.
Miasto:	23,7	18,2
wyłącznie w kraju	9,7	13,0
w kraju i za granicą	8,6	1,3
wyłącznie za granicą	5,4	3,9
Wieś (w tym jeziora)	15,0	35,0
Wybrzeże:	50,5	37,7
wyłącznie w kraju	24,7	29,9
w kraju i za granicą	11,8	5,2
wyłącznie za granicą	14,0	2,6
Góry	10,8	9,1
Ogółem	100,0	100,0

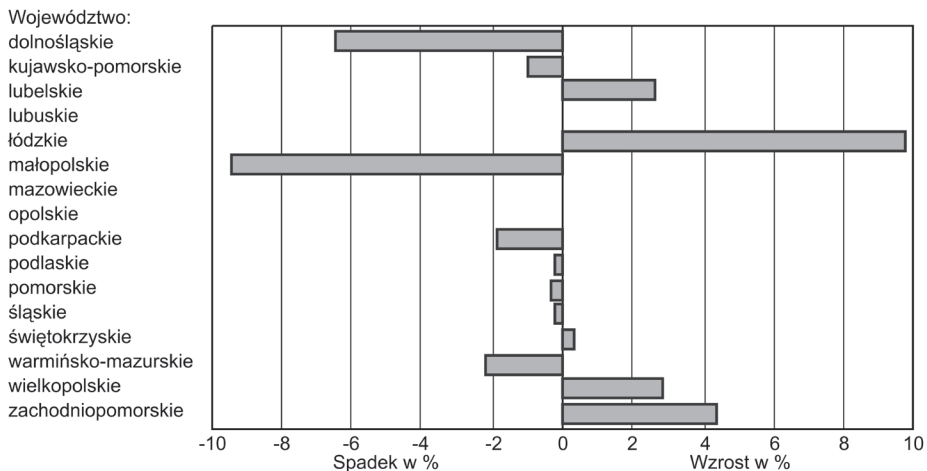
Źródło: opracowano na podstawie badań ankietowych.

Przeważały destynacje zlokalizowane na wybrzeżu w kraju (24,7%) nad odwiedzanymi destynacjami w kraju i za granicą (11,8%) oraz

wyłącznie za granicą (14%). Podobnie ankietowani deklarowali częstsze podróże do miast w kraju aniżeli za granicą, a udziały destynacji w kraju, w kraju i za granicą oraz wyłącznie za granicą wynosiły odpowiednio: 9,7%, 8,6%, 5,4%. Pandemia w 2020 r. ograniczyła wyjazdy na wybrzeże do 37,7% wszystkich podróży turystycznych. Większość respondentów deklarowała podróże do krajowych miejscowości nadmorskich (29,9%), mniej w kraju i za granicą (5,2%) oraz wyłącznie za granicą (2,6%). W 2020 r. zmalał też udział miast jako celu wyjazdów turystycznych ankietowanych do 18,2%. Respondenci zadeklarowali większą liczbę podróży odbytych do miast zlokalizowanych w kraju (do 13%), natomiast spadł odsetek podróży w kraju i za granicą (1,3%) oraz wyłącznie za granicą (3,9%). Pandemia nie wpłynęła na zmiany udziału destynacji turystycznych położonych w górach – przed pandemią oraz w jej trakcie wyjazdy w góry deklarowało po ok. 10% ankietowanych. Na pandemii najbardziej zyskały tereny wiejskie (zarówno tradycyjne wsie rolnicze, jak i położone nad jeziorami). W 2019 r. do destynacji wiejskich podróżowało 15% respondentów, a w 2020 r. aż 35%.

Pandemia zmieniła rozkład przestrzenny krajowych podróży turystycznych (rysunek 1). Wyraźnie ograniczyła liczbę respondentów deklarujących południowe województwa bardzo atrakcyjne turystycznie (miasta historyczne, góry) jako główne destynacje.

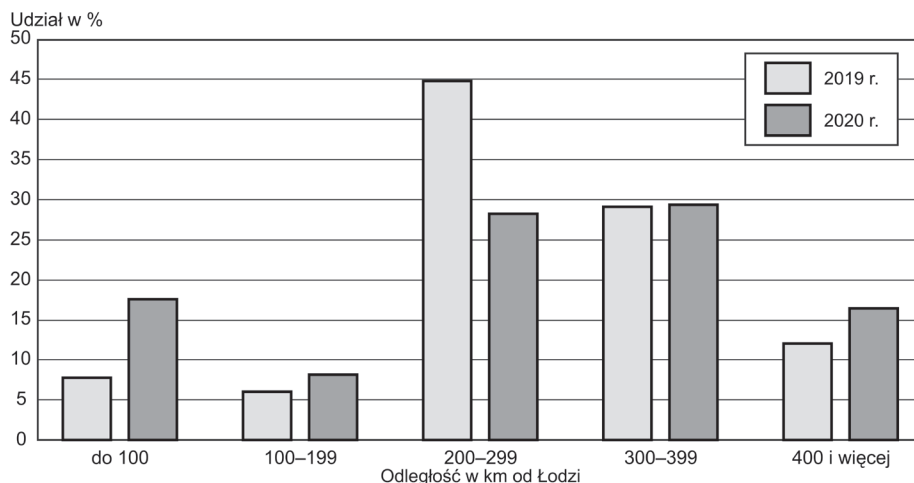

Rysunek 1. Zmiana rozkładu przestrzennego krajowych podróży turystycznych respondentów według województw w latach 2019–2020

Źródło: opracowanie własne

Zmalał udział województwa dolnośląskiego, małopolskiego i podkarpackiego (z 31,9% w 2019 r. do 14,1% w 2020 r.). Podczas pandemii większy był również odsetek wyjazdów turystycznych do miejscowości położonych w pobliżu miejsca zamieszkania, we własnym i dwóch sąsiednich województwach: łódzkim, mazowieckim i wielkopolskim (wzrost z 20,8% w 2019 r. do 35,2% w 2020 r.). Wzrósł też udział województw nadmorskich (pomorskiego i zachodniopomorskiego) w krajowych wyjazdach turystycznych (z 33,5% w 2019 r. do 37,6% w 2020 r.).

Pod wpływem pandemii COVID-19 dwukrotnie zwiększyło się znaczenie destynacji w pobliżu Łodzi, zmalało natomiast znaczenie miejscowości położonych w średniej od niej odległości i niewiele wzrosło w odosobnionych destynacjach zlokalizowanych na peryferiach kraju (rysunek 2).

Rysunek 2. Zasięg krajowych wyjazdów turystycznych w latach 2019–2020

Źródło: opracowanie własne

6.3. Opinie respondentów o wpływie pandemii COVID-19 na ich mobilność turystyczną

Wykorzystując 5-stopniową skalę Likerta, zapytano respondentów o oddziaływanie pandemii na różne obszary ich życia (tabela 8, zob. s. 138). Zdaniem respondentów pandemia COVID-19 bardzo poważnie i poważnie wpłynęła na niemal wszystkie aspekty ich życia. Szczególnie podkreślano jej społeczne oddziaływanie (63%). Pandemia zauważalnie wpłynęła też na czas wolny ankietowanych (58%), w istotny sposób go zwiększając. Natomiast w aspektach

zawodowym, fizycznym i emocjonalnym jej ważny i bardzo ważny wpływ zadeklarowało ok. 50% badanych osób. We wszystkich wymienionych aspektach życiowych neutralne znaczenie pandemii deklarowało od 17% do 24% respondentów. Dla pozostałych ankietowanych oddziaływanie pandemii było najmniej ważne i mało ważne (od 19% do 32%).

Tabela 8. Wpływ pandemii na wybrane aspekty życiowe respondentów

Wybrane aspekty życia	Skala Likerta (procent odpowiedzi)				
	najmniej ważny (1)	mało ważny (2)	średnio ważny (3)	ważny (4)	bardzo ważny (5)
Zawodowy	26	8	19	20	27
Czas wolny	7	12	23	26	32
Fizyczny	10	18	24	22	26
Społeczny	9	11	17	26	37
Emocjonalny	13	17	23	15	32

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Podróże turystyczne podejmowano w celach wypoczynkowych i dla relaksu, aby odbudować nadszarpniętą sprawność fizyczną i psychiczną. Był to podstawowy motyw wyjazdu turystycznego wskazywany przez niemal wszystkich respondentów. Ważnymi motywami odbywania podróży turystycznej w okresie pandemii były: poznanie świata (dla 85,7% ankietowanych), zwiedzanie (72,7%), zdobywanie wiedzy (41,6%), własne zainteresowania (49,3%), odkrywanie innych kultur (35,1%), poznanie nowych ludzi (39%), rozrywka (68,8%), polepszenie zdrowia (40,2%) i podtrzymanie więzi rodzinnych (41,6%). W mniejszym stopniu podejmowano podróże turystyczne w celu uprawiania sportu (22,1%), poprawy sprawności psychofizycznej (16,9%), czy też motywowane celami religijnymi (11,7%). Małe znaczenie miało podróżowanie dla prestiżu (16,9%).

Wskazane wyżej motywy zdeterminowały uprawiane w 2020 r. przez respondentów rodzaje turystyki: jako główny rodzaj odbytych podróży zadeklarowano różne formy turystyki wypoczynkowej (odstresowanie/relaks, rozrywka), zdrowotnej (zdrowie, poprawa sprawności) i edukacyjnej (krajoznawcza, poznawcza, kulturalno-rozrywkowa). Pozostałe rodzaje turystyki, takie jak: kulinarna, wiejska, kwalifikowana, fanoturystyka, stanowiły margines (łącznie 7,8%). Na brak preferencji co do rodzaju turystyki wskazało 22,1% osób.

W pierwszym roku pandemii większość ankietowanych ograniczyła liczbę wyjazdów turystycznych. W badanej populacji liczba ta spadła blisko o połowę (z 1161 w 2019 r. do 637 w 2020 r.). Respondenci wskazali, że to pandemia zniechęcała ich do podejmowania podróży i aż 84,4% z nich zadeklarowało, że pomimo uczestnictwa w turystyce znacząco ograniczyli liczbę wyjazdów. Jednak byli też tacy (15,6%), którzy uważali, że pandemia zachęciła ich do wyjazdu turystycznego (10,4%) bądź stworzyła im nowe możliwości uczestnictwa w turystyce (5,2%). Ci respondenci wskazywali głównie na mniejszy tłok w destynacjach turystycznych, a tym samym lepsze warunki dla wypoczynku.

W okresie pandemii niemal wszyscy ankietowani, podejmując podróż turystyczną, kierowali się własnymi preferencjami. Przy wyborze destynacji najważniejsze było czyste i niezatłoczone środowisko naturalne (wskazało je 77,9% osób), a następnie sentyment dla danej destynacji (41,5%), jej znajomość z poprzednich pobytów (29,9%) oraz więzi rodzinne i społeczne (19,5%).

Korzystając z 5-stopniowej skali Likerta zapytano respondentów o preferencje w wyborze miejsca wyjazdu turystycznego (tabela 9). Najważniejsza okazała się lokalizacja miejscowości, którą jako bardzo ważną (56%) i ważną (27%) łącznie wskazało aż 83% osób. Dla 63% ankietowanych ważna (37%) i bardzo ważna (26%) była cena wyjazdu. Neutralne dla wyboru destynacji okazały się dodatkowe atrakcje w pobliżu miejsca wyjazdu, a mało istotne były takie zmienne, jak: popularność miejsca, dodatkowa infrastruktura oraz opinia znajomych.

Tabela 9. Czynniki wpływające na wybór miejsca (destynacji) wyjazdu / pobytu turystycznego

Czynnik wpływający na wybór destynacji	Skala Likerta (procent odpowiedzi)				
	najmniej ważny (1)	mało ważny (2)	średnio ważny (3)	ważny (4)	bardzo ważny (5)
Cena	7	11	19	37	26
Lokalizacja	3	5	9	27	56
Atrakcje w pobliżu	7	15	46	22	9
Popularność miejsca	61	24	7	4	4
Dodatkowa infrastruktura	70	20	6	2	0
Opinia znajomych	51	26	13	6	4

Źródło: opracowano na podstawie badań ankietowych.

Wielu respondentów (42%) deklarowało zamianę części lub wszystkich wyjazdów turystycznych na zajęcia rekreacyjne podejmowane na terenie miejsca zamieszkania (na obszarze osiedla Retkinia bądź w parkach i/lub miejskich ośrodkach rekreacyjnych poza własnym osiedlem). Natomiast 52% ankietowanych nie zamieniło nawet częściowo wyjazdu turystycznego na rekreację w mieście.

7. Dyskusja i wnioski

Liczne badania akademickie (zarówno krajowe, jak i zagraniczne) jednoznacznie wskazują na bardzo duży spadek liczby podróży turystycznych w pierwszym roku pandemii, w tym o wiele większy w przypadku wyjazdów zagranicznych aniżeli krajowych (Korinth, 2020; Kowalska, Niezgoda, 2020; Rogerson, Rogerson, 2021; Widomski, 2020 i in.). W niniejszym opracowaniu odnotowano, że pandemia COVID-19 spowodowała spadek uczestnictwa w turystyce respondentów z osiedla Retkinia w Łodzi, co zaobserwowano w Polsce i innych krajach oraz udokumentowano w badaniach naukowych. Jednak badanie ankietowanych nie potwierdza bardzo dużego spadku, który stwierdzono w wielu innych studiach. Nadal obserwowano wśród respondentów wysoki poziom uczestnictwa w turystyce (77%), wyższy aniżeli przeciętnie w kraju (43,6%). Wynika to ze struktury społeczno-demograficznej ankietowanych – badano osoby w wieku 24–54 lata i w określonej grupie społeczno-ekonomicznej.

Poczucie braku bezpieczeństwa będące bezpośrednim skutkiem pandemii COVID-19 przyczyniło się nie tylko do spadku liczby podejmowanych podróży turystycznych, ale również zmian ich charakteru. W przypadku respondentów z osiedla Retkinia w Łodzi pandemia spowodowała dość istotne zmiany w strukturze korzystania z obiektów zakwaterowania (tabela 4), wykorzystywanych środków transportu (tabela 5) oraz kierunków podejmowanych wyjazdów (tabela 6 i 8, rysunek 1 i 2). Wyniki tego badania ogólnie potwierdzają występujące trendy zmian w charakterze podróży turystycznych spowodowane pandemią COVID-19 (Gierczak-Korzeniowska, Szpara, Stopa, 2021; Kowalska, Niezgoda, 2020; Roman, Niedziółka, Krasnodębski, 2020; Zawadka i in., 2021). Jednak w odniesieniu do badanych osób odnotowano stosunkowo mniejsze zmiany w obrębie ich zachowań turystycznych w okresie pandemii COVID-19, co wynika m.in. ze struktury społeczno-demograficznej ankietowanych.

W Polsce, jak i w wielu innych krajach, najwięcej podróży turystycznych odbywano w celach wypoczynkowych i odwiedzenia krewnych

lub znajomych (ang. *Visiting Friends and Relatives* – VFR). Udział tych motywów podejmowania wyjazdów turystycznych wzrósł podczas pandemii, zwłaszcza VFR. Prezentowane badanie nie do końca potwierdza te ustalenia. Mieszkańcy Retkini motywowali swoje podróże turystyczne głównie celami wypoczynkowymi i poznawczymi. Wyjazdy, aby odwiedzić krewnych i/lub znajomych (VFR), jakkolwiek wzrosły one w trakcie pandemii 6-krotnie, wskazało ok. 12% osób. Wymienione motywy stwarzały więc preferencje dla różnych form turystyki wypoczynkowej i poznawczej. Natomiast w ogóle nie podawano wyjazdów w celach służbowych. W pierwszym roku pandemii respondenci, wybierając destynację, kierowali się głównie jej lokalizacją i ceną. Pozwala to na stwierdzenie, że ankietowane osoby były na tyle zamożne i niezależne, żeby nie korzystać z pobytu wczasowego u rodziny, ale jednocześnie były wrażliwe na koszt podróży turystycznej.

Konieczność zachowania dystansu fizycznego podczas pandemii wyraźnie zwiększyła użytkowanie w wyjazdach turystycznych indywidualnych środków transportu (samochody osobowe), z czasem może to wywołać znaczące zmiany nie tylko odnośnie do charakteru podróży, ale także w zagospodarowaniu turystycznym, na co wskazuje wielu badaczy (Canina, McQuiddy-Davis, 2020; Ivanova, Ivanov, Ivanov, 2020; Jiricka-Pürner, Brandenburg, Probstl-Haider, 2020; Li, Nguyen, Coca-Stefaniak, 2020; Rogerson, Rogerson, 2021; Sigala, 2020). Skróciło to podróże i stworzyło preferencje dla częstszych wyjazdów do pobliskich miejscowości w gronie rodzinnym. Omawiane badanie w pełni potwierdza obserwowane w tym zakresie trendy.

Większa skłonność turystów do odwiedzania obszarów o niskim poziomie zatłoczenia, ale jednocześnie z dobrymi warunkami i z możliwością korzystania z wielu usług, sprawiła, że wybierali oni mniejsze obiekty zakwaterowania w postaci pensjonatów. Na tych preferencjach podczas pandemii straciły zarówno hotele, jak i kwatery prywatne. Po pandemii można się spodziewać powrotu respondentów do hoteli, ale czy również do kwater prywatnych? Czy ich standard będzie zadowalał ankietowane osoby? Dziś trudno określić, czy trend ten ujawni się w większych grupach respondentów niż badani mieszkańcy osiedla Retkinia.

Pandemia COVID-19 wpłynęła na zmianę kierunków wyjazdów turystycznych ankietowanych. Zyskały obszary wiejskie i cenne przyrodniczo jako krajowe destynacje turystyczne (położone zarówno blisko, jak i dalej od miejsca zamieszkania turystów), dotychczas rzadziej odwiedzane. Turyści skłaniali się też do dłuższych pobytów w 2020 r., możliwych wyłącznie w okresie czterech ciepłych miesięcy (Wojcieszak-Zbierska

i in., 2020). Z badań autorów niniejszego opracowania wynika więc, że na pandemii zyskały niemal wyłącznie tereny wiejskie z walorami przyrody (zwłaszcza położone nad jeziorami).

Większe zagrożenie zakażeniem wirusem na terenie miast (z powodu wyższego poziomu zatłoczenia) spowodowało głęboki spadek przyjazdów turystów (Kowalczyk-Anioł, Grochowicz, Pawlusiński, 2021; Kowalczyk-Anioł, Pawlusiński, 2021). W zupełności potwierdzają to przeprowadzone badania. Podczas pandemii sporo turystów straciły miasta. Dotyczyło to szczególnie wycieczek do miast oraz destynacji turystyki masowej położonych w kraju, ale zwłaszcza za granicą (dokąd najczęściej organizowane są wyjazdy kupowane w postaci pakietów). Natomiast województwo zachodniopomorskie jako jedyny obszar turystyki masowej w Polsce ulokowany na zachodnim wybrzeżu Bałtyku zwiększyło swój udział w podróżach respondentów z Retkini.

Dotychczas najczęściej prowadzono badania od strony podaży (Bąk-Filipek, Szalkai, Podhorodecka, 2022; Gabryjończyk, Gabryjończyk, 2021; Stojczew, 2021 i in.), korzystając m.in. z danych GUS, które wskazywały na ogromne straty ponoszone przez przedsiębiorstwa turystyczne (zwłaszcza transport lotniczy, hotele, restauracje). Potwierdzają to też badania ankietowe firm turystycznych (Gruszka, Manczak, 2021; Walas, Kruczek, 2020). Akademickie analizy prowadzone od strony popytu (poza opracowaniem Matczaka i Szymańskiej, 2022) z reguły opierały się na autorskich danych pozyskiwanych w trakcie badań ankietowych na ograniczonych liczebnie próbach (Gierczak-Korzeniowska, Szpara, Stopa, 2021; Kowalska, Niezgoda, 2020; Widomski, 2020; Zawadka i in., 2021). Wnoszą one wiele uwag do przyszłych trendów w zachowaniach turystycznych. Wydaje się, że tak należy postrzegać ten rodzaj badań empirycznych.

Do wyjaśnienia pozostaje problem wykorzystania w tego rodzaju badaniach teorii motywacji ochronnej (ang. *Protection Motivation Theory* – PMT). Przeprowadzone badania jednoznacznie wskazują, że respondenci podejmowali działania ochronne przed zakażeniem wirusem, co przejawiało się w zmiennych omówionych w opracowaniu, charakteryzujących zachowania turystyczne. Nieco powyżej 80% ankietowanych stosowało różne formy działań ochronnych, mniejszych w zakresie samego uczestnictwa w turystyce, ale za to szerszych w częstotliwości wyjazdów, które spadły blisko o połowę, szczególnie w odniesieniu do zmiennych charakteryzujących zachowania turystyczne. Natomiast 15% respondentów stwierdziło, że pandemia nie wpływała na ograniczanie przez nich podróży, a wręcz zachęcała na skutek mniejszego zatłoczenia odwiedzanych destynacji. Zachowania nieprzystosowawcze na poziomie samego uczestnictwa

w turystyce obejmowały zatem niewiele osób. Zdecydowana większość ankietowanych wykazywała zachowania adaptacyjne, co widoczne było w zmiennych charakteryzujących zachowania turystyczne (wyborze zakwaterowania, środka transportu, miejsca docelowego wyjazdu) oraz w opiniach. Połowa respondentów wskazywała, że pandemia COVID-19 poważnie i bardzo poważnie wpływała na różne aspekty ich życia, w tym na turystykę. Pomiar poszczególnych działań ochronnych widoczny jest w tabelach i analizach zamieszczonych w opracowaniu. Trudność polega na całościowej kwantyfikacji zachowań adaptacyjnych i nieprzystosowanych, co wymaga dalszych badań i pomysłów w tym zakresie.

Bibliografia

- Arora, S., Sharma, A. (2021). COVID-19 impact on overtourism: Diversion from mass tourism to alternative tourism. W: A. Sharma, A. Hassan (red.), *Overtourism as destination risk (tourism security-safety and post conflict destinations)* (s. 275–283). Bingley: Emerald Publishing. <https://doi.org/10.1108/978-1-83909-706-520211018>
- Bae, S.Y., Chang, P.-J. (2021). The effect of coronavirus disease-19 (COVID-19) risk perception on behavioural intention towards 'untact' tourism in South Korea during the first wave of the pandemic (March 2020). *Current Issues in Tourism*, 24(7), 1017–1035. <https://doi.org/10.1080/13683500.2020.1798895>
- Bald, K. (2002). Planowanie Łodzi i zagospodarowania przestrzennego miasta w ujęciu historycznym. Plansza XLII. W: S. Liszewski (red.), *Atlas miasta Łodzi*. Łódź: Urząd Miasta Łodzi, Łódzkie Towarzystwo Naukowe.
- Bak-Filipek, E., Szalkai, G., Podhorodecka, K. (2022). Foreign inbound tourism to Poland and Hungary during the COVID-19 pandemic times – comparing the solutions and outcomes. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 58, 11–25.
- Bęben, R., Kraus, Z., Półbrat, I., Młynkowiak-Stawarz, A. (2021). Skłonność do podróżowania osób zaszczepionych i niezaszczepionych przeciw SARS-CoV-2 w kontekście teorii motywacji ochronnej i teorii planowanych zachowań. *Przegląd Organizacji*, 10, 27–35. <https://doi.org/10.33141/po.2021.10.04>
- Canina, L., McQuiddy-Davis, N. (2020). *Pre- and post-COVID travel preferences*. Pobrane z: <https://ecommons.cornell.edu/bitstream/handle/1813/72637/CHR%20Survey%20Results%20-%20Pre-%20and%20Post-COVID%20Travel%20Preferences.pdf?sequence=3&isAllowed=y> (30.12.2022).
- Craig, C.A., Karabas, I. (2021). Glamping after the coronavirus pandemic. *Tourism and Hospitality Research*, 21(2), 251–256. <https://doi.org/10.1177/1467358421993864>
- Das, S.S., Tiwari, A.K. (2021). Understanding international and domestic travel intention of Indian travellers during COVID-19 using a Bayesian approach. *Tourism Recreation Research*, 46(2), 228–244. <https://doi.org/10.1080/02508281.2020.1830341>
- Filimon, S., Schiemenz, C., Bartl, E., Lindner, E., Namberger, P., Schmude, J. (2022). Travel participation of Germans before and during the COVID-19 pandemic – the effects of sociodemographic variables. *Current Issues in Tourism*, 25(24), 4031–4046. <https://doi.org/10.1080/13683500.2022.2071684>

- Gabryjończyk, K., Gabryjończyk, P. (2021). Zmiany stopnia wykorzystania turystycznych obiektów noclegowych w okresie zwalczania pandemii COVID-19 w Polsce. *Turystyka i Rozwój Regionalny*, 15, 43–58. <https://doi.org/10.22630/TIRR.2021.15.5>
- Gierczak-Korzeniowska, B., Szpara, K., Stopa, M. (2021). Regional tourism during the COVID-19 pandemic: Losses, missed opportunities and new developments for the tourism industry. *Turyzm/Tourism*, 31(2), 65–86. <https://doi.org/10.18778/0867-5856.31.2.04>
- Gössling, S., Schweiggart, N. (2022). Two years of COVID-19 and tourism: What we learned, and what we should have learned. *Journal of Sustainable Tourism*, 30(4), 915–931. <https://doi.org/10.1080/09669582.2022.2029872>
- Gössling, S., Scott, D., Hall, C.M. (2021). Pandemics, tourism and global change: A rapid assessment of COVID-19. *Journal of Sustainable Tourism*, 29(1), 1–20. <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1758708>
- Gruszka, I., Manczak, I. (2021). Funkcjonowanie podmiotów turystycznych w dobie pandemii COVID-19 – studium przypadku Dolnego Śląska i Małopolski. *Studia Periegetica*, 4(36), 71–89. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0015.8059>
- GUS (2020). *Turystyka w Polsce w obliczu pandemii COVID-19. Informacje sygnałowe*. Pobrane z: https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5494/13/1/1/turystyka_w_polsce_w_obliczu_pandemii_covid-19.pdf (12.01.2021).
- GUS (2022). *Turystyka w 2021 r.* Pobrane z: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/turystyka/turystyka-w-2021-roku,1,19.html> (4.07.2022).
- Hall, C.M., Scott, D., Gössling, S. (2020). Pandemics, transformations and tourism: Be careful what you wish for. *Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, 22(3), 577–598. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1759131>
- Higgins-Desbiolles, F. (2020). The “war over tourism”: Challenges to sustainable tourism in the tourism academy after COVID-19. *Journal of Sustainable Tourism*, 29(4), 551–569. <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1803334>
- Huang, S., Wang, X. (2022). COVID-19 two years on: A review of COVID-19-related empirical research in major tourism and hospitality journals. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 35(2), 743–764. <https://doi.org/10.1108/IJCHM-03-2022-0393>
- Ioannides, D., Gyimothy, S. (2020). The COVID-19 crisis as an opportunity for escaping the unsustainable global tourism path. *Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, 22(3), 624–632. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1763445>
- Ivanova, M., Ivanov, I., Ivanov, S. (2020). Travel behaviour after the pandemic: The case of Bulgaria. *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 32(1), 1–11. <https://doi.org/10.1080/13032917.2020.1818267>
- Jacobsen, J.K.S., Farstad, E., Higham, J., Hopkins, D., Landa-Mata, I. (2021). Travel discontinuities, enforced holidaying-at-home and alternative leisure travel futures after COVID-19. *Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, 1–19. <https://doi.org/10.1080/14616688.2021.1943703>
- Jarratt, D. (2021). An exploration of webcam-travel: Connecting to place and nature through webcams during the COVID-19 lockdown of 2020. *Tourism and Hospitality Research*, 21(2), 156–168. <https://doi.org/10.1177/1467358420963370>
- Jeon, C.-Y., Yang, H.-W. (2021). The structural changes of a local tourism network: Comparison before and after COVID-19. *Current Issues in Tourism*, 24(23), 3324–3338. <https://doi.org/10.1080/13683500.2021.1874890>
- Jiricka-Pürner, A., Brandenburg, C., Pröbstl-Haider, U. (2020). City tourism pre- and post-COVID-19 pandemic – messages to take home for climate change adaptation and mitigation? *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 31, 100329. <https://doi.org/10.1016/j.jort.2020.100329>

- Korinith, B. (2020). The impact of COVID-19 on foreign travel plans of Polish tourists in 2020. *Studia Periegetica*, 32(4), 59–69. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0014.6585>
- Koter, M. (2009). Tkanka miejska Łodzi w latach 1918–1989. W: S. Liszewski (red.), *Łódź. Monografia miasta* (s. 218–264). Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe.
- Kowalczyk-Anioł, J., Grochowicz, M., Pawlusiński, R. (2021). How a tourism city responds to COVID-19: A CEE perspective (Kraków case study). *Sustainability*, 13(13), 7914. <https://doi.org/10.3390/su13147914>
- Kowalczyk-Anioł, J., Pawlusiński, R. (2021). Miasto turystyczne wobec pandemii COVID-19. Pierwsze doświadczenia w świetle literatury przedmiotu. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Lublin – Polonia, Sectio B*, 76, 208. <https://doi.org/10.17951/b.2021.76.0.203-222>
- Kowalska, K., Niezgodna, A. (2020). COVID-19 as a tourist activity inhibitor as evidenced by Poles' holiday plans. *Studia Periegetica*, 4(32), 9–24. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0014.6526>
- Li, J., Nguyen, T.H.H., Coca-Stefaniak, J.A. (2020). Coronavirus impacts on post-pandemic planned travel behaviours. *Annals of Tourism Research*, 86, 102964. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2020.102964>
- Liu, Y., Shi, H., Li, Y., Amin, A. (2021). Factors influencing Chinese residents' post-pandemic outbound travel intentions: An extended theory of planned behavior model based on the perception of COVID-19. *Tourism Review*, 76(4), 871–891. <https://doi.org/10.1108/TR-09-2020-0458>
- Matczak, A., Szymańska, D. (2022). Tourist mobility of Polish residents in the context of the COVID-19 pandemic. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*, 58(58), 183–201. <http://doi.org/10.12775/bgss-2022-0042>
- McGinlay, J., Gkoumas, V., Holtvoeth, J., Fuertes, R.F.A., Bazhenova, E., Benzoni, A., Botsch, K., Martel, C.C., Sánchez, C.C., Cervera, I., Chaminade, G., Doerstel, J., García, C.J.F., Jones, A., Lammertz, M., Lotman, K., Odar, M., Pastor, T., Ritchie, C., Santi, S., Smolej, M., Rico, F.S., Waterman, H., Zwiżacz-Kozica, T., Kontoleon, A., Dimitrakopoulos, P.G., Jones, N. (2020). The impact of COVID-19 on the management of European Protected Areas and policy implications. *Forests*, 11(11), 1214. <https://doi.org/10.3390/f11111214>
- Neuburger, L., Egger, R. (2020). Travel risk perception and travel behaviour during the COVID-19 pandemic 2020: A case study of the DACH region. *Current Issues in Tourism*, 24(7), 1003–1016. <https://doi.org/10.1080/13683500.2020.1803807>
- Niewiadomski, P. (2020). COVID-19: From temporary de-globalisation to a re-discovery of tourism? *Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, 22(3), 651–656. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1757749>
- Özdemir, M.A., Yildiz, S. (2020). How COVID-19 outbreak affects tourists' travel intentions: A case study of Turkey. *Social, Mentality and Smart Thinkers Journal*, 6, 1101–1113.
- Pahrudin, P., Liu, L.W., Li, S.Y., Fahrurrozi, M., Ali, M. (2022). Investigating the COVID-19 outbreak and tourism sector for future research agenda: A bibliometric analysis approach. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 42(2), 824–831. <https://doi.org/10.30892/gtg.422spl23-894>
- Panaszuk, A. (2020). Przyczynek do badań nad wpływem pandemii na stan gospodarki turystycznej. W: K. Nessel (red.), *Turystyka w Naukach Społecznych. Ekonomia i Finanse. T. 3: Ekonomia i finanse* (s. 53–70). Kraków: Uniwersytet Jagielloński. Instytut Przedsiębiorczości. Pobrane z: <https://przedsiębiorczosc.uj.edu.pl/turystyka-w-naukach-spoecznych-tom-3> (16.05.2022).
- Peluso, A.M., Pichierrri, M. (2020). Effects of socio-demographics, sense of control, and uncertainty avoidability on post-COVID-19 vacation intention. *Current Issues in Tourism*, 24(19), 2755–2767. <https://doi.org/10.1080/13683500.2020.1849050>

- Pinos-Navarrete, A., Shaw, G. (2021). Spa tourism opportunities as strategic sector in aiding recovery from COVID-19: The Spanish model. *Tourism and Hospitality Research*, 21(2), 245–250. <https://doi.org/10.1177/1467358420970626>
- Prezydent Miasta Łodzi (2010). *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Łodzi. Załącznik nr 1 do Uchwały nr XCIX/1826/10 Rady Miejskiej w Łodzi z dnia 27 października 2010 r.* Pobrane z: https://mpu.lodz.pl/files/mpu/public/STUDIUM/archiwum/2010/2010_SUIKZP_tekst.pdf (30.12.2022).
- Qiao, G., Ruan, W.J., Pabel, A. (2021). Understanding tourists' protection motivations when faced with overseas travel after COVID-19: The case of South Koreans travelling to China. *Current Issues in Tourism*, 25(1), 1588–1606. <https://doi.org/10.1080/13683500.2021.1928011>
- Renaud, L. (2020). Reconsidering global mobility – distancing from mass cruise tourism in the aftermath of COVID-19. *Tourism Geographies*, 22(3), 679–689. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1762116>
- Rogerson, C.M., Rogerson, J.M. (2021). COVID-19 and changing tourism demand: Research review and policy implications for South Africa. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 10(1), 1–21. <https://doi.org/10.46222/ajhtl.19770720-83>
- Roman, M., Niedziółka, A., Krasnodebski, A. (2020). Respondents' involvement in tourist activities at the time of the COVID-19 pandemic. *Sustainability*, 12(22), 9610. <https://doi.org/10.3390/su12229610>
- Samdin, Z., Intan, S., Abdullah, N.W., Khaw, A., Subramaniam, T. (2021). Travel risk in the ecotourism industry amid COVID-19 pandemic: Ecotourists' perceptions. *Journal of Ecotourism*, 21(3), 266–294. <https://doi.org/10.1080/14724049.2021.1938089>
- Sánchez-Cañizares, S.M., Cabeza-Ramírez, L.J., Muñoz-Fernández, G., Fuentes-García, F.J. (2020). Impact of the perceived risk from COVID-19 on intention to travel. *Current Issues in Tourism*, 24(7), 970–984. <https://doi.org/10.1080/13683500.2020.1829571>
- Seraphin, H., Dosquet, F. (2020). Mountain tourism and second home tourism as post-COVID-19 lockdown placebo? *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 12(4), 485–500. <https://doi.org/10.1108/WHATT-05-2020-0027>
- Sigala, M. (2020). Tourism and COVID-19: Impacts and implications for advancing and resetting industry and research. *Journal of Business Research*, 117, 312–321. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.06.015>
- Silva, L. (2021). The impact of the COVID-19 pandemic on rural tourism: A case study from Portugal. *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 33(1), 157–159. <https://doi.org/10.1080/13032917.2021.1875015>
- Stankov, U., Filimonau, V., Vujičić, M.D. (2020). A mindful shift: An opportunity for mindfulness-driven tourism in a post-pandemic world. *Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, 22(3), 703–712. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1768432>
- Stojczew, K. (2021). Ocena wpływu pandemii koronawirusa na branżę turystyczną w Polsce. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu / Research Papers of Wrocław University of Economy*, 65(1), 157–172. <https://doi.org/10.15611/pn.2021.1.09>
- Szafrańska, E. (2016). *Wielkie osiedla mieszkaniowe w mieście postsocjalistycznym. Geneza, rozwój, przemiany, percepcja*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Turnšek, M., Gorenak, M., Brumen, B., Mekinc, J., Rangus, M., Štuhec, T.L. (2020). Perceived threat of COVID-19 and future travel avoidance: Results from an early convenient sample in Slovenia. *Academica Turistica*, 13(1), 3–17.
- Urząd Miasta Łodzi (2020). *Łódzki Budżet Obywatelski*. Pobrane z: <https://uml.lodz.pl/budzet-obywatelski/minione-edycje/20192020/wyniki-i-realizacja-projektow/> (12.09.2021).

- Urząd Statystyczny w Łodzi (2020). Pobrane z: <https://lodz.stat.gov.pl/> (16.11.2022).
- Utgarsh, Sigala, M. (2021). A bibliometric review of research on COVID-19 and tourism: Reflections for moving forward. *Tourism Management Perspectives*, 40, 100912. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2021.100912>
- Vaishar, A., Št'astná, M. (2022). Impact of the COVID-19 pandemic on rural tourism in Czechia: Preliminary considerations. *Current Issues in Tourism*, 25(2), 187–191. <https://doi.org/10.1080/13683500.2020.1839027>
- Walas, B., Kruczek, Z. (2020). The impact of COVID-19 on tourism in Cracow in the eyes of tourism entrepreneurs. *Studia Periegetica*, 30(2), 79–95. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0014.3664>
- Wen, J., Kozak, M., Yang, S., Liu, F. (2020). COVID-19: Potential effects on Chinese citizens' lifestyle and travel. *Tourism Review*, 76(1), 74–87. <https://doi.org/10.1108/TR-03-2020-0110>
- Widomski, M. (2020). Turystyka krajowa a pandemia. *Poszerzamy Horyzonty*, 21(1), 771–779.
- Wojcieszak-Zbierska, M.M., Jęczmyk, A., Zawadka, J., Uglis, J. (2020). Agritourism in the era of the coronavirus (COVID-19): A rapid assessment from Poland. *Agriculture*, 10(9), 397. <https://doi.org/10.3390/agriculture10090397>
- Yang, Y., Zhang, C.X., Rickly, J.M. (2021). A review of early COVID-19 research in tourism: Launching the *Annals of Tourism Research's* Curated Collection on coronavirus and tourism. *Annals of Tourism Research*, 91, 103313. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2021.103313>
- Zawadka, J., Jęczmyk, A., Uglis, J., Wojcieszak-Zbierska, M.M. (2021). Plany turystyczne mieszkańców miast w dobie pandemii COVID-19. W: M. Makowska-Iskierka, J. Wojciechowska (red.), *Warsztaty z geografii turystyki*. T. 11: *Krajoznawstwo a turystyka* (s. 13–34). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Zenker, S., Kock, F. (2020). The coronavirus pandemic – a critical discussion of a tourism research agenda. *Tourism Management*, 81, 104164. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2020.104164>
- Zheng, D., Luo, Q., Ritchie, B. (2021). Afraid to travel after COVID-19?: Self-protection, coping and resilience against pandemic 'travel fear'. *Tourism Management*, 83, 104261. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2020.104261>
- Zopiatis, A., Pericleous, K., Theofanous, Y. (2020). COVID-19 and hospitality and tourism research: An integrative review. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 48, 275–279. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2021.07.002>

WPŁYW PANDEMII COVID-19 NA MOBILNOŚĆ TURYSTYCZNĄ MIESZKAŃCÓW DUŻEGO MIASTA NA PRZYKŁADZIE OSIEDLA RETKINIA W ŁODZI

Abstrakt: Celem opracowania jest identyfikacja oddziaływania pandemii COVID-19 na poziom i charakter uczestnictwa w turystyce mieszkańców Retkini – jednego z największych osiedli mieszkaniowych w Łodzi. Wpływ ten zbadano poprzez porównanie poziomu i charakteru uczestnictwa w turystyce w okresie pandemii (w 2020 r.) z okresem ją poprzedzającym (w 2019 r.). Badania oparto na ankiecie internetowej mającej charakter wywiadu pogłębionego. Ankieta zawierała 18 pytań faktograficznych, 10 pytań natury behawioralnej, które dotyczyły opinii respondentów na temat wpływu pandemii na ich życie i zachowania turystyczne, oraz 7 pytań metryczki charakteryzujących respondentów od strony demograficznej i społeczno-ekonomicznej. Na podstawie zarejestrowanych zmian w poziomie i charakterze uczestnictwa w turystyce w latach 2019–2020 oraz wyrażonych

w ankiecie opiniach określono różnice w zachowaniach turystycznych badanych mieszkańców Retkini spowodowane pandemią oraz wskazano na zakres podejmowanych przez nich działań ochronnych. Otrzymane wyniki potwierdzają podobne zmiany w ogólnych trendach zachowań turystycznych, na które wpływ miała pandemia, odnotowane w wielu dotychczasowych badaniach, jednak z pewnymi różnicami. Wskazują też na ograniczone podejmowanie przez respondentów z osiedla mieszkaniowego Retkinia w Łodzi działań ochronnych rejestrowanych w uczestnictwie i charakterze podróży turystycznych.

Słowa kluczowe: pandemia COVID-19, uczestnictwo w turystyce, zachowania turystyczne, mieszkańcy blokowiska, Retkinia (Łódź)

THE IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON THE TOURIST MOBILITY OF RESIDENTS FROM A LARGE CITY: THE EXAMPLE OF THE RETKINIA HOUSING ESTATE IN ŁÓDŹ

Abstract: The aim of the study is to identify the impact of the COVID-19 pandemic on the level and nature of participation in tourism by the inhabitants of Retkinia – one of the largest housing estates in Łódź. This impact was examined by comparing the level and nature of participation in tourism during the pandemic (in 2020) with the period before it (in 2019). The research was based on an internet survey in the form of an in-depth interview. The survey contained 18 factual questions, 10 behavioral questions (regarding opinions on the impact of the pandemic on lives and tourist behavior) and 7 questions describing the demographic and socio-economic characteristics of the respondents. Based on the registered changes in the level and nature of participation in tourism in 2019–2020 and the opinions expressed by them, differences in tourist behavior caused by the pandemic were identified and the scope of protective measures taken by the surveyed inhabitants of Retkinia was indicated. The obtained results in general indicate similar changes trends in tourist behavior caused by the pandemic, found in many previous studies, but with some differences. They also indicate the limited undertaking of protective measures recorded in the participation and nature of tourist trips undertaken by respondents.

Keywords: COVID-19 pandemic, participation in tourism, tourist behavior, residents of the “block housing estate”, Retkinia (Łódź)

Józef PARTYKA

 <https://orcid.org/0009-0000-9342-220X>

emerytowany pracownik Ojcowskiego Parku Narodowego
e-mail: jozef_partyka@poczta.onet.pl

OCHRONA PRZYRODY W POLSCE I ROLA GEOGRAFA JAKO PRACOWNIKA PARKU NARODOWEGO¹

1. Wstęp

Historia ochrony przyrody w Polsce wprawdzie sięga czasów średniowiecza (np. ochrona zwierząt łownych), jednakże jej nowoczesne rozumienie zaczęło się kształtować w XIX w. i było związane z rozwojem ruchu naukowego, kulturalnego, społecznego oraz ze zwiększającym się zainteresowaniem ojczyzną przyrodą wraz z rosnącą troską o jej stan.

Obszarowa ochrona przyrody w Polsce obejmuje obecnie parki narodowe, rezerваты, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu i obszary Natura 2000. W instytucjach tych oprócz pracowników administracji są zatrudniani najczęściej leśnicy oraz przyrodnicy, głównie takich specjalności, jak botanik czy zoolog, a także architekci i geografowie. Studia geograficzne, z szeroką gamą przedmiotów przyrodniczych wchodzących w ich zakres, wyposażają absolwentów w uniwersalną wiedzę uniwersytecką i sprzyjają decyzji wyboru pracy zawodowej w obiektach ochrony przyrody. Faktowi temu powinna jednak towarzyszyć świadomość konieczności uzupełnienia kwalifikacji, np. na studiach podyplomowych (Jaśkowski, Partyka, Wrona, 1998; Partyka, 2016a, 2016b).

W niniejszym artykule autor, absolwent geografii Uniwersytetu Jagiellońskiego, długoletni pracownik Ojcowskiego Parku Narodowego (48 lat pracy w okresie 1970–2018), dzieli się swoimi zawodowymi doświadczeniami. Jako zasadniczy cel artykułu wyznaczył związę

---

¹ Temat ten był prezentowany 20 kwietnia 2017 r. na posiedzeniu Komisji Geograficznej PAU w Krakowie i w formie posteru na 63. Zjeździe Polskiego Towarzystwa Geograficznego w dniach 25–27 listopada 2022 r. w Krakowie.

zaprezentowanie problematyki ochrony przyrody w naszym kraju, aby następnie przedstawić na tym tle rolę geografa jako pracownika parku narodowego, mającego istotny udział w ochronie przyrody. Przyjęta w artykule ścieżka metodyczna to analiza własnych wieloletnich doświadczeń i obserwacji w konkretnym parku narodowym, także z odniesieniami do innych obszarów ochrony. Analiza ta obejmuje zadania geografa wykonywane dla parku, z jednoczesnym namysłem ich przydatności również w innych obiektach ochrony obszarowej. Autor podejmuje rozważania nad kluczowymi kompetencjami pracownika, także w kontekście przyszłości.

Autor rozpoczął pracę jako stażysta, a następnie przeszedł przez takie stanowiska, jak: kustosz muzeum przyrodniczego, pracownik naukowy w stopniu asystenta, starszy asystent i adiunkt, po czym pełnił funkcję zastępcy dyrektora parku. Do ważniejszych jego zadań, obok różnych obowiązków administracyjnych, należała m.in.: dokumentacja przyrodnicza dla potrzeb planu ochrony parku, badania naukowe realizowane w zakresie swojej specjalności, gromadzenie dokumentacji bibliograficznej i fotograficznej, działalność edukacyjna i wydawnicza oraz redagowanie corocznych analiz działalności (sprawozdań) parku narodowego w formie kroniki.

W artykule autor podkreśla, że absolwentowi geografii potrzebne jest uzupełnianie kwalifikacji na studiach podyplomowych, indywidualne dokończanie w zakresie botaniki i zoologii, a w przypadku pracy w takim miejscu jak Ojcowski Park Narodowy – także pogłębianie wiedzy humanistycznej.

2. Formy ochrony przyrody w Polsce

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r. zaczęła się kształtować państwowa struktura ochrony przyrody. W 1919 r. powołano Tymczasową Państwową Komisję Ochrony Przyrody, a w 1926 r. w jej miejsce powstała, istniejąca do dziś, Państwowa Rada Ochrony Przyrody, która podjęła współpracę z ośrodkami akademickimi i organizacjami społecznymi (m.in. z Ligą Ochrony Przyrody założoną w 1928 r.). W 1934 r. ogłoszono pierwszą ustawę o ochronie przyrody (*Ustawa*, 1934), powołano pierwsze parki narodowe (Białowieski Park Narodowy i Pieniński Park Narodowy), utworzono 186 rezerwatów i zaplanowano utworzenie kolejnych 200, a 4500 obiektów uznano za pomniki przyrody.

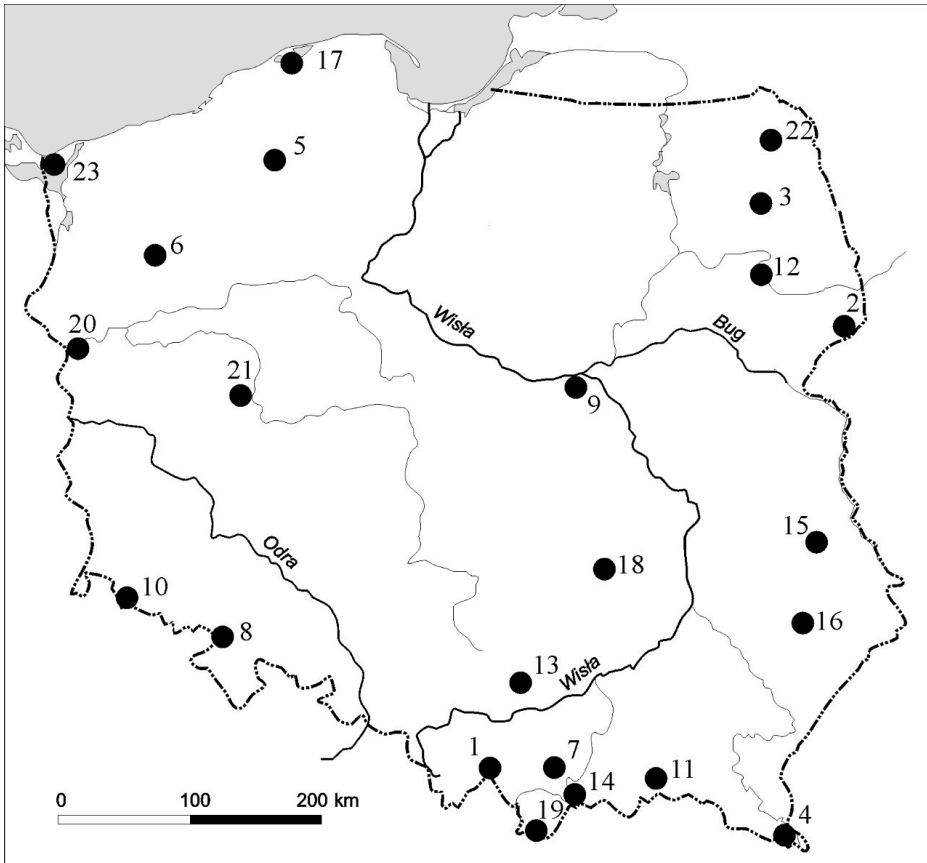
Po II wojnie światowej w 1949 r. uchwalono kolejną ustawę o ochronie przyrody, na mocy której powoływano parki narodowe, nowe rezerваты

przyrody, ustanawiano pomniki przyrody oraz wprowadzono ochronę gatunkową roślin i zwierząt (*Ustawa*, 1949). Nowe ustawy o ochronie przyrody zostały przyjęte po przemianach ustrojowych w Polsce po 1989 r. Pierwszy taki akt przyjęto już w 1991 r. (*Ustawa*, 1991), a kolejny w 2004 r., kilkakrotnie nowelizowany po wejściu Polski do Unii Europejskiej (*Ustawa*, 2004). Zasadniczą cechą ustawy z 2004 r. jest to, że reguluje ona całość problematyki dotyczącej ochrony przyrody w naszym kraju (Radziejowski, 2011). Ta obowiązująca obecnie ustawa, znówelizowana w 2022 r., określa cele, zasady oraz formy przyrody żywej i nieożywionej oraz ochrony krajobrazu.

W świetle ustawy najwyższą formą ochrony przyrody w Polsce jest park narodowy, chroniący zasoby i procesy przyrodnicze na obszarach o wybitnych walorach, gdzie przyroda jest stosunkowo najlepiej zachowana. Parki narodowe są powoływane rozporządzeniem Rady Ministrów i od początku swego istnienia mają ustaloną postać prawną, własny zarząd i określoną strukturę organizacyjną. Obecnie mamy 23 parki narodowe o łącznej powierzchni 315 139 ha, co stanowi niewiele ponad 1% powierzchni kraju². Najwięcej jest ich na południu i we wschodniej części kraju (rysunek 1, s. 152). Ich wielkość jest różna. Największym jest Biebrzański Park Narodowy (prawie 60 tys. ha), zaś najmniejszym Ojcowski Park Narodowy (2,2 tys. ha). Średnia wielkość parku narodowego w Polsce wynosi ponad 13,8 tys. ha. Wszystkie zostały utworzone po II wojnie światowej, jedynie dwa z nich – Białowiecki Park Narodowy i Pieniński Park Narodowy mają historię sięgającą lat 30. ubiegłego wieku. Do 1973 r. było 11 parków narodowych w Polsce, kolejny, 12. – Bieszczadzki Park Narodowy – został utworzony w sierpniu 1973 r., w dalszych latach powstawały następne. Najwięcej, bo 16, utworzono do 1990 r. na mocy ustawy o ochronie przyrody z 1949 r., następne 7 parków na podstawie ustawy z 1991 r. Równocześnie dwukrotnie wzrosła łączna powierzchnia wszystkich parków narodowych, ponieważ ich tworzeniu towarzyszyła m.in. korekta granic parków istniejących i powiększanie ich wielkości. Ostatni – Park Narodowy Ujście Warty – założono w 2001 r. Od tego czasu nie powstał żaden nowy park narodowy, mimo że są zgłaszane liczne propozycje zagęszczania sieci tych obszarów chronionych, a niektóre z nich mają gotowe dokumentacje naukowe (m.in. planowane: Jurajski Park Narodowy, Mazurski Park Narodowy, Turnicki Park Narodowy). Główną przeszkodą w powoływaniu

² Informacje o liczbie i powierzchni obszarów chronionych w Polsce według GUS (2021, s. 117–128).

nowych parków narodowych jest zapis ustawy stawiający wymóg uzgadniania z lokalnymi samorządami projektu tworzenia lub zmiany granic parku narodowego. Kolejne nowelizacje nie przyniosły żadnych zmian w tych zapisach, także ta z 2022 r. (*Ustawa*, 2004).

Rysunek 1. Rozmieszczenie parków narodowych w Polsce

Objaśnienie. 1 – Babiogórski Park Narodowy, 2 – Białowiecki Park Narodowy, 3 – Biebrzański Park Narodowy, 4 – Bieszczadzki Park Narodowy, 5 – Park Narodowy Bory Tucholskie, 6 – Drawieński Park Narodowy, 7 – Gorczański Park Narodowy, 8 – Park Narodowy Gór Stołowych, 9 – Kampinoski Park Narodowy, 10 – Karkonoski Park Narodowy, 11 – Magurski Park Narodowy, 12 – Narwiański Park Narodowy, 13 – Ojcowski Park Narodowy, 14 – Pieniński Park Narodowy, 15 – Poleski Park Narodowy, 16 – Roztoczański Park Narodowy, 17 – Słowiński Park Narodowy, 18 – Świętokrzyski Park Narodowy, 19 – Tatrzański Park Narodowy, 20 – Park Narodowy Ujście Warty, 21 – Wielkopolski Park Narodowy, 22 – Wigierski Park Narodowy, 23 – Woliński Park Narodowy

Źródło: opracowanie własne

Spośród istniejących parków autor postanowił krótko scharakteryzować Ojcowski Park Narodowy jako swoje miejsce pracy. Park został utworzony *Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 14 stycznia 1956 r.*, leży w południowej części Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej i obejmuje dwie doliny głęboko wyżłobione w skałach wapiennych – Dolinę Prądnika i Dolinę Sąspowską. Obecnie jego powierzchnia wynosi 2145,62 ha. Sąsiaduje z dwoma parkami krajobrazowymi – Dłubniańskim Parkiem Krajobrazowym i Dolinkami Krakowskimi. Jest włączony do sieci Natura 2000 z listy specjalnych obszarów ochrony siedlisk pod nazwą: Dolina Prądnika PLH 120004. Ważnym celem funkcjonowania Ojcowskiego Parku Narodowego, oprócz kompleksowej ochrony zasobów przyrodniczych i kulturowych, jest także ich naukowa dokumentacja i popularyzacja, w czym znaczący udział ma pracownik ze specjalnością geografa.

Kolejną formę ochrony przyrody w naszym kraju stanowią rezerваты przyrody. Są one powoływane rozporządzeniem właściwego regionalnego dyrektora ochrony środowiska i obejmują obszary zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym, wyróżniające się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, kulturowymi lub walorami krajobrazowymi. W Polsce jest ponad 1500 rezerwatów, o łącznej powierzchni około 170,2 tys. ha (0,5% powierzchni kraju).

Parki krajobrazowe według ustawy o ochronie przyrody chronią obszary ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju (*Ustawa*, 2004). Polska ma 126 parków krajobrazowych o powierzchni ponad 2,6 mln ha (8,3% powierzchni kraju). Największą powierzchnię zajmują obszary chronionego krajobrazu – 7 mln ha (niespełna 23% powierzchni kraju), wyznaczone na podstawie uchwały sejmiku wojewódzkiego, tworzone z uwagi na wyróżniający się krajobraz o zróżnicowanych ekosystemach i cenne pod względem turystycznym lub z powodu pełnionej funkcji korytarzy ekologicznych.

Obszary Natura 2000 są elementem europejskiej sieci ekologicznej i obejmują obszary specjalnej ochrony ptaków (OSO) i specjalne obszary ochrony siedlisk (SOO). Mają one szczególne znaczenie dla Wspólnoty Europejskiej, ponieważ służą ochronie populacji dziko występujących ptaków, siedlisk przyrodniczych lub gatunków. W Polsce wyznaczono do tej pory 145 obszarów specjalnej ochrony ptaków oraz 849 specjalnych obszarów ochrony siedlisk. Obszary Natura 2000 zajmują: 11,2% (SOO) i 15,7% (OSO) powierzchni lądowej kraju. Są oznaczone kodami

składającymi się z liter (PLB – obszary ptasie i PLH – obszary siedliskowe) oraz sześciu cyfr.

Oprócz form ochrony obszarowej istnieje ochrona indywidualna, są to: pomniki przyrody, stanowiska dokumentacyjne, użytki ekologiczne i zespoły przyrodniczo-krajobrazowe oraz gatunkowa ochrona roślin, zwierząt i grzybów. Pomniki przyrody to pojedyncze twory przyrody żywej i nieożywionej lub ich skupiska o szczególnej wartości przyrodniczej, naukowej, kulturowej, historycznej czy krajobrazowej (okazałe drzewa i krzewy, źródła, głązy narzutowe, jary, jaskinie, skałki i in.). W Polsce jest ich niespełna 34 tys. (najwięcej to pojedyncze drzewa). Stanowiska dokumentacyjne obejmują miejsca występowania formacji geologicznych, skamieniałości lub tworów mineralnych, jaskinie oraz fragmenty eksploatowanych lub nieczynnych wyrobisk powierzchniowych i podziemnych (w Polsce 181 stanowisk o łącznej powierzchni 968 ha). Użytki ekologiczne są pozostałościami ekosystemów mających znaczenie dla zachowania różnorodności biologicznej (naturalne zbiorniki wodne, śródpolne i śródleśne oczka wodne, kępy drzew i krzewów, bagna, torfowiska, wydmy, płaty nieużytkowanej roślinności, starorzecza, wychodnie skalne i in.). W Polsce jest blisko 8,3 tys. użytków ekologicznych o łącznej powierzchni 55,2 tys. ha. W 327 zespołach przyrodniczo-krajobrazowych o powierzchni 118 tys. ha chronione są fragmenty krajobrazu naturalnego i kulturowego ze względu na walory widokowe i estetyczne (GUS, 2021; Radziejowski, 2011).

3. Udział geografa w realizacji ochrony przyrody

Geografowie uczestniczyli w monograficznych opracowaniach w fazie projektowania Ojcowskiego Parku Narodowego i wkrótce po jego utworzeniu – w ramach przygotowania planu zagospodarowania przestrzennego. Pierwszym było opracowanie budowy geologicznej i rzeźby Doliny Prądnika przez prof. Jerzego Smoleńskiego (1881–1940), jeszcze w latach 20. XX w., do planowanego wówczas (lecz wtedy niepowołanego) rezerwatu (Smoleński, 1924), który był załącznikiem utworzonego na tym obszarze prawie 30 lat później Ojcowskiego Parku Narodowego (OPN). W 1956 r., w kilka miesięcy po utworzeniu OPN, ukazała się jego pierwsza monografia przygotowana z udziałem geografów – dr. Mariana Gotkiewicza (1901–1972) i dr. Marii Drzał (1929–2002) pod redakcją Władysława Szafera (Gotkiewicz, Szafer, 1956). W 1962 r. Maria Drzał i Zofia Ziemońska (1925–2002) opracowały rzeźbę i stosunki wodne OPN dla

przygotowywanego wówczas pierwszego dla polskich parków narodowych planu zagospodarowania przestrzennego (obecnie plan ochrony) (Drzał, Ziemońska, 1962).

Przed wyznaczeniem danego obiektu do ochrony prawnej sporządza się zwykle dokumentację przyrodniczą, poddawaną ocenie, a sam projekt kierowany jest do konsultacji społecznych, zwłaszcza w odniesieniu do parków narodowych, których tworzenie czy zmiana granic (powiększanie powierzchni) na mocy obowiązującej ustawy o ochronie przyrody wymaga uzgodnienia z lokalnymi samorządami. Jest to duża przeszkoda w tworzeniu nowych parków czy powiększaniu ich powierzchni mimo zgłaszanych propozycji. Samorządy niechętnie zgadzają się z powoływaniem nowych parków narodowych, dostrzegając w tym poważne ograniczenia w gospodarczym rozwoju regionu.

Dla utworzonych parków narodowych, rezerwatów i parków krajobrazowych opracowuje się najpierw zadania ochronne, a następnie plany ochrony na okres 20 lat, które ustalają na ich obszarach różne rodzaje stref ochronnych: ochrony ścisłej, czynnej i krajobrazowej. Plany te również podlegają konsultacjom społecznym. W pracach tych uczestniczą zwykle pracownicy nauki wyższych uczelni, jednostek PAN czy instytutów resortowych oraz etatowi pracownicy parków narodowych i krajobrazowych.

Do licznej grupy autorów takich opracowań, oprócz przedstawicieli różnych dyscyplin przyrodniczych, należą także geografowie. Do początku lat 70. XX w. większość merytorycznych pracowników w 11 istniejących wówczas polskich parkach narodowych stanowili leśnicy, niewielki udział mieli botanicy i zoologzy. Zatrudnienie w Ojcowskim Parku Narodowym w 1970 r. absolwenta geografii było swego rodzaju eksperymentem w ówczesnej strukturze zawodowej pracowników tych instytucji. Dopiero w latach następnych, zwłaszcza po 1973 r., gdy tworzone kolejne parki narodowe, następowała stopniowa zmiana – przybywało pracowników innych specjalności, w tym także geografów. Mimo korzystnego trendu ich liczba nadal jest niewielka, wciąż przeważają leśnicy, botanicy i zoologzy, co wydaje się zrozumiałe z uwagi na potrzeby w ochronie przyrody żywej, szczególnie w prowadzeniu ochrony czynnej (Partyka, 2010). Liczba pracowników naukowych w parkach na pewno jest niewystarczająca. Docelowo powinno być 4–5 lub nawet więcej osób w każdym parku narodowym, jednakże przekroczenie tego progu jest niełatwe ze względu na sytuację finansową tych obiektów. Geografowie sporadycznie też pełnili (lub pełnią) funkcje kierownicze w parkach narodowych (dyrektor, zastępca dyrektora).

Wśród wielorakich zadań ochronnych realizowanych w parkach istotną rolę odgrywa działalność naukowo-badawcza, która jest jednym z głównych celów tworzenia i funkcjonowania tej formy ochrony przyrody. W strukturze organizacyjnej polskich parków narodowych znajdują się pracownie naukowo-badawcze, w niektórych parkach są to działy naukowe, pracownie naukowo-edukacyjne, ośrodki muzealno-naukowe i in. Parki narodowe zatrudniają niespełna 50 pracowników naukowych (*Parki narodowe w Polsce...*, 2002), w tym około 50% ze stopniem doktora (Partyka, 2010)³. Mają oni wiele różnych obowiązków regulaminowych związanych z funkcjonowaniem parku, m.in. z realizacją podstawowych zadań ochronnych, i nie zawsze znajdują czas na rozwój własnych zainteresowań naukowych. W przypadku pracownika z wyuczoną specjalnością „geografia” konieczne jest uzupełnienie kwalifikacji, np. w ramach studiów podyplomowych⁴, czasem podjęcie drugiego kierunku studiów przyrodniczych, najczęściej jednak samokształcenie i zdobywanie praktyki w trakcie kontynuowania pracy zawodowej (Partyka, 2016a).

Na podstawie 48-letniej pracy w Ojcowskim Parku Narodowym autor wymienia zadania geografa, w tym także naukowe, wykonywane na potrzeby parków narodowych, które mogą być przydatne również w odniesieniu do innych obiektów ochrony obszarowej. Są to:

- opracowania dotyczące rzeźby terenu, mezo- i mikroklimatu, stosunków wodnych;
- przeprowadzenie analizy rozwoju osadnictwa (analiza map i zachowanej ikonografii), przemian formy wsi i zabudowy;
- udział w wyznaczaniu nowych terenów budowlanych i określaniu stopnia wykorzystania już istniejących;
- scharakteryzowanie wielkości i struktury ruchu turystycznego, oceny przepustowości turystycznej szlaków turystycznych;
- badanie antropopresji (niszczenie, wydeptywanie szlaków, uruchamianie procesów erozyjnych);
- inwentaryzacja i klasyfikacja dzikich wysypisk śmieci;
- opracowywanie mapy użytkowania ziemi w celu określenia optymalnego modelu ochrony czynnej;

³ Niepublikowane dane według raportu o stanie nauki w parkach narodowych przygotowanego przez autora dla Komitetu Ochrony Przyrody PAN w 2008 r.

⁴ W latach 70. i 80. XX w. w Wyższej Szkole Rolniczej w Krakowie (później Akademii Rolniczej, obecnie Uniwersytetu Rolniczego) czynne były Studia Podyplomowe Ochrona Przyrody im. prof. Stefana Myczkowskiego, w latach 80. Podyplomowe Studium Muzeologiczne Uniwersytetu Jagiellońskiego, a w latach 90. – Podyplomowe Studium Ochrona Parków Narodowych w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Autor niniejszego opracowania jest absolwentem wymienionych studiów.

- włączanie się do działalności edukacyjnej, przygotowanie scenariuszy lekcji w terenie dla szkół różnych typów, udział w szkoleniach dla przewodników i nauczycieli;
- opracowanie bibliografii parku narodowego;
- redakcja czasopism naukowych parku narodowego;
- autorski udział w opracowywaniu i redagowaniu monografii przyrodniczych i kulturowych parku narodowego;
- udział w opracowywaniu planów ochrony parku narodowego (dawniej planów zagospodarowania przestrzennego);
- prowadzenie badań ankietowych z zakresu geografii społecznej (park narodowy w świadomości społecznej turystów oraz mieszkańców).

Wymienione tematy badań naukowych przydatne do wypełniania zadań ochrony parku narodowego mogą być wykonywane przez geografa z udziałem pracowników innych specjalności. Do niedawna prace te realizowano za pomocą tradycyjnych narzędzi i metod, do których należała mapa, najczęściej w skali 1 : 25 000 lub 1 : 10 000, oraz kartowanie w terenie, a także badania ankietowe i kwerenda materiałów archiwalnych. W badaniach klimatycznych używano podstawowego sprzętu będącego na wyposażeniu klasek meteorologicznych.

Od pewnego czasu powszechne stają się systemy informacji geograficznej (GIS), gromadzące dane przestrzenne z różnych dziedzin (przechowywanie, przetwarzanie danych, tworzenie numerycznego modelu terenu, np. pokrycia terenów leśnych, tworzenie map powodziowych, rejestracja i ocena skutków naturalnych zaburzeń w ekosystemach itp.). Wykorzystanie GIS jest szczególnie przydatne w sporządzaniu planów ochrony parków narodowych, krajobrazowych i rezerwatów przyrody. Geografowie mogą tu służyć swoją wiedzą, doświadczeniem i kwalifikacjami. Stoi więc przed nimi ważne zadanie ochrony tak istotnego składnika dziedzictwa narodowego, jak parki narodowe oraz kształtowany przez wieki kulturowy krajobraz naszego kraju.

4. Inne formy pracy geografa w parku narodowym

Oprócz badań naukowych i realizowania wymienionych tematów służących potrzebom parku narodowego geograf może i powinien wykonywać inne zadania, zwłaszcza inwentaryzacyjne, dokumentujące zasoby przyrody i stan jej zachowania, ewidencję wykonywanych badań naukowych przez zewnątrz placówki naukowe, dokumentację fotograficzną, archiwalną, gromadzenie zbiorów bibliotecznych (rękopisy, książki,

mapy, fotografie itp.). Jest to system dokumentacji naukowej rejestrujący wszystkie istotne zjawiska zachodzące w obrębie parku narodowego (Biderman, Partyka, 1987; Partyka, 1986).

4.1. Gromadzenie oraz dokumentacja zbiorów przyrodniczych i innych

Do tej formy pracy geografa należy gromadzenie zbiorów zwłaszcza przyrody nieożywionej – np. okazów skał dla celów dydaktycznych i wystawienniczych, inwentaryzacja form skalnych, w tym opis i dokumentacja fotograficzna szczególnie atrakcyjnych skał pod względem krajobrazowym i turystycznym (m.in. izolowanych, takich jak Maczuga Herkulesa czy Krakowska Brama). Niezwykle ważną częścią dokumentacji przyrodniczej jest inwentaryzacja jaskiń, zwłaszcza dla Ojcowskiego Parku Narodowego, na którego terenie jest ponad 700 tego typu obiektów będących wyjątkowo cennym zasobem przyrodniczym. Katalog jaskiń zawiera podstawowe dane o tych obiektach (m.in. wysokość otworu nad poziomem morza, nad dnem doliny Prądnika, ekspozycja otworu, długość, głębokość i deniwelacja jaskini), informacje o położeniu, historii badań danego obiektu. Zadania te wykonują zwykle geolodzy i speleolodzy, a geograf może służyć pomocą w pracach terenowych i w zbiorze literatury na temat jaskiń (Gradziński i in., 2020).

W gromadzeniu innych zbiorów, w szczególności przyrody ożywionej, geograf może świadczyć pomoc np. w przygotowaniu zbiorów zielnikowych, entomofauny oraz współpracować z innymi specjalistami w opisywaniu tych zasobów. Może także koordynować ewidencjonowanie zabytków architektury i budownictwa, zbierając informacje o historii danego obiektu, stanie jego zachowania, podejmowanych pracach budowlanych i konserwatorskich. Jest to szeroko pojęta inwentaryzacja obiektów kulturowych i pomników przyrody oraz związana z tym ocena krajobrazu.

4.2. Kronika, dokumentacja fotograficzna, bibliografia, biblioteka parku narodowego

Celem opracowywania kroniki parku narodowego (ewentualnie rocznej analizy działalności parku) jest rejestracja wszelkich przemian zachodzących na terenie parku wśród zjawisk przyrodniczych, w jego organizacji, w stosunkach własnościowych występujących na przestrzeni lat. Takie opracowania ilustrują istotę i znaczenie parku narodowego dla badań naukowych, jego funkcję edukacyjną oraz wartości turystyczne,

krajobrazowe i ogólnospołeczne. Zapisy kronikarskie są z reguły opatrzone zdjęciami wykonywanymi w różnych przekrojach czasowych. Dokumentacja fotograficzna obejmuje nie tylko florę, faunę czy zespoły roślinne, lecz także krajobraz i obiekty zabytkowe. Duże znaczenie ma porównywanie wykonywanych zdjęć z zachowaną wcześniejszą ikonografią danego obszaru (rysunki, fotografie czy dzieła malarskie reprodukowane w różnych publikacjach, zwłaszcza w starszych czasopismach). Tak zebrany materiał ikonograficzny ułatwia badania zmian w krajobrazie, w przemianach użytkowania ziemi, w sukcesji roślinności i stanowi dużą pomoc w określaniu zakresu podejmowanej ochrony czynnej roślinności i krajobrazu.

Formą zapisów kronikarskich jest kartoteka (ewidencja) tematów naukowo-badawczych podejmowanych na terenie parku. Są to karty katalogowe zawierające informacje o prowadzonych badaniach z podaniem ich autora, instytucji, tematu, roku rozpoczęcia i zakończenia badań, formy opracowania (dokumentacja, publikacja). Dokumentacja realizowanych tematów badawczych służy lepszej koordynacji i inspiracji badań naukowych na potrzeby parku narodowego.

Bibliografia parku narodowego obejmuje spis wszelkiego piśmiennictwa dotyczącego tego obszaru od najdawniejszych zapisów, ogłaszanych zarówno w drukach zwartych, jak i w różnych czasopismach, do czasów najnowszych – z publikacjami wyników prowadzonych badań naukowych. Bibliografia może być wydawana tradycyjnie w formie druku zwartego lub być przechowywana w wersji elektronicznej.

Istotną częścią prowadzonej przez park narodowy dokumentacji jest również biblioteka jako podstawowy warsztat pracy naukowej i edukacyjnej. Są to przede wszystkim druki zwarte, czasopisma, zbiory kartograficzne, reprodukcje kserograficzne lub materiały w formie cyfrowej dotyczące parku narodowego, jego najbliższych okolic i szerzej – jednostki fizycznogeograficznej, na której terenie leży park narodowy. Geograf mający ogólną orientację w fizjografii regionu i nabytą z czasem wiedzę historyczną może z łatwością zbierać i powiększać zbiory biblioteczne.

4.3. Wydawnictwa parków narodowych

Parki narodowe od dawna wydają drukiem własne materiały, chociaż różne jest tempo i częstotliwość realizowanych publikacji. Znaczącą rolę w tych edycjach odgrywają geografowie. Pierwszym stałym wydawnictwem dla wszystkich parków narodowych był biuletyn zatytułowany

Parki Narodowe, wychodzący w latach 60. XX w., który od 1980 r. ukazuje się regularnie jako kwartalnik *Parki Narodowe i Rezerwaty Przyrody*. Wiele parków narodowych ma własne wydawnictwa ciągłe. W 1990 r. Ojcowski Park Narodowy jako pierwszy zaczął wydawać swoje pismo naukowe: *Prądnik. Prace i Materiały. Muzeum im. Prof. Władysława Szafera*. Redaktorem naczelnym tego pisma jest geograf. Do tej pory ukazały się 32 tomy periodyku.

Wśród publikacji parków narodowych należy wymienić materiały konferencyjne drukowane przed konferencją (często tylko streszczenia) oraz pełny zbiór wygłaszanych referatów po jej zakończeniu. Ojcowski Park Narodowy niemal co roku w latach 1990–2018 wydawał takie materiały, redagowane przez geografa.

W latach 1991–2008 Krajowy Zarząd Parków Narodowych publikował popularny kwartalnik *Parki Narodowe*, prezentujący bieżące problemy tych obszarów chronionych. Była to interesująca forma kroniki parków, która oprócz popularnych artykułów dotyczących środowiska przyrodniczego ukazywała aktualne problemy parków, przegląd najnowszych wydawnictw i recenzje. Autorami nadsyłanych do druku materiałów często byli geografowie. Niestety, po 18 latach funkcjonowania, pismo zostało zawieszono ze względu na trudną sytuację finansową resortu środowiska.

4.4. Działalność edukacyjna

Parki narodowe odgrywają dużą rolę w oświacie przyrodniczej i upowszechnianiu wiedzy o ochronie środowiska przyrodniczego. Zadanie to jest realizowane dzięki wydawnictwom i systemowi szkoleń, prelekcji, warsztatów dla szkół różnych typów, w tym dla nauczycieli, przewodników, lokalnej społeczności, oraz dzięki organizacji imprez krajoznawczych dla młodzieży. Przez wiele lat zadania te były realizowane przez muzea przyrodnicze, a od około 20 lat przez specjalnie powoływane ośrodki dydaktyczne w parkach narodowych. Kustoszem muzeum w Ojcowskim Parku Narodowym wiele lat był geograf, prowadzący także wymienione szkolenia. Dużą pomocą w tej działalności są wydawnictwa popularnonaukowe i edukacyjne: przewodniki dla zwiedzających, mapy turystyczne, informatory o wyznaczanych ścieżkach dydaktycznych, w których opracowaniu, redagowaniu, przygotowywaniu materiału ilustracyjnego (fotografii, rysunków, zadań edukacyjnych i in.) i tekstów do druku, a także publikowaniu geograf pełni ważną funkcję, zwłaszcza inspirującą.

5. Problemy i perspektywy

W obecnej sytuacji finansowej parków raczej trudno liczyć na zatrudnienie liczniejszego zespołu geografów, zwłaszcza że w obecnych warunkach nie zauważa się w tych instytucjach wzrostu ogólnej liczby pracowników naukowych. Zapewne przez jakiś czas będą to pojedyncze osoby z tą specjalnością. Jednak ważnym aspektem naukowej i edukacyjnej funkcji parku narodowego są kwalifikacje geografa – kandydata na pracownika parku i jego predyspozycje do prowadzenia badań w placówkach oddalonych od większych ośrodków akademickich i bibliotek, do których należą parki narodowe. Brak samodzielnych pracowników naukowych w parkach, spora odległość od ośrodków naukowych i słaby z nimi kontakt (brak atmosfery naukowej, codziennych dyskusji) nie sprzyjają dobremu rozwojowi naukowemu kadry (z reguły dosyć młodej) w parkach narodowych. Tworzy to dystans między środowiskiem naukowym a praktyką w tych miejscach, bowiem powstaje swoista izolacja od większych środowisk miejskich z bibliotekami czy brak codziennego kontaktu z opiekunem naukowym. Pewną rekompensatę mogą zapewnić rady naukowe parków narodowych, lecz zbierają się one zbyt rzadko i najczęściej omawiają problemy ochrony parku niezwiązane z nauką.

Niekorzystnym zjawiskiem są także niskie płace, inne zasady zatrudnienia i korzystania z mieszkań służbowych. Osoba zatrudniona w parku narodowym jest niejednokrotnie obciążana wieloma innymi funkcjami i obowiązkami, w tym także administracyjnymi. Skutkiem tego jest np. bardzo wolne tempo zdobywania stopni naukowych. Mimo różnych trudności i wielu innych przyczyn można stwierdzić, że praca geografa w parku narodowym i jego zainteresowania oraz realizowane badania odgrywają istotną rolę w tzw. osłonie naukowej parków narodowych, a przez podejmowane badania podnoszą efekty prowadzonych zabiegów ochronnych w zasobach przyrodniczych (Partyka, 1986, 2010).

6. Zakończenie

Jednym z ważniejszych zadań parków narodowych jest ochrona krajobrazu, w tym także kulturowego. Jest to wprawdzie przedmiot zainteresowania przedstawicieli różnych specjalności naukowych, na ogół raczej przyrodników i architektów krajobrazu, to jednak wśród wielu kierunków studiów wyższych ważne miejsce zajmuje w tej dziedzinie geografia, badająca powierzchnię Ziemi oraz powiązania między

środowiskiem przyrodniczym i gospodarczą działalnością człowieka. Ogólne przygotowanie absolwentów tego kierunku studiów do pracy w parkach narodowych jest wprawdzie wystarczające, jednakże 48-letnie doświadczenie pracownika parku wskazuje na konieczność uzupełnienia kwalifikacji na studiach podyplomowych w zakresie ochrony przyrody, gospodarki przestrzennej czy muzealnictwa. Celowe jest także indywidualne doksztalcanie się w zakresie botaniki i zoologii (szczególnie w znajomości gatunków flory i fauny, biocenoz, zbiorowisk roślinnych i in.). W przypadku takiego parku narodowego jak Ojcowski Park Narodowy, mającego na swoim terenie wiele obiektów kulturowych (archeologicznych, architektury obronnej, uzdrowiskowych, małej architektury) o bogatej historii, konieczne jest pogłębianie przez pracownika wiedzy humanistycznej, zwłaszcza w zakresie historii, edukacji, przestrzennego zagospodarowania i GIS.

Wydaje się, że zainicjowany niedawno nowy kierunek studiów geograficznych w Instytucie Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, pod nazwą „e-gospodarka przestrzenna”, wychodzi naprzeciw takim potrzebom i jest szczególnie wartościową ofertą edukacyjną na obecnym polskim rynku pracy. Może bowiem lepiej przygotować wyspecjalizowaną kadrę geografów, niezbędną do opracowywania planów zagospodarowania przestrzennego gmin, powiatów czy województw, a przede wszystkim parków narodowych (Partyka, 2016a). Odpowiednio przygotowani absolwenci geografii wyższych uczelni i studiów podyplomowych mogą przyczynić się do skuteczniejszej ochrony przyrody parków narodowych, krajobrazowych i rezerwatów, a przede wszystkim krajobrazu kulturowego naszego kraju.

Bibliografia

- Biderman, A.W., Partyka, J. (1987). System dokumentacji naukowej Ojcowskiego Parku Narodowego. *Parki Narodowe i Rezerваты Przyrody – 30-lecie Ojcowskiego Parku Narodowego*, 8(1), 113–115.
- Drzał, M., Ziemońska, Z. (1962). *Rzeźba i stosunki wodne obszaru Ojcowskiego Parku Narodowego* [maszynopis]. Kraków: Biblioteka Ojcowskiego Parku Narodowego.
- Gotkiewicz, M., Szafer, W. (oprac.) (1956). *Ojcowski Park Narodowy* (1956). M. Drzał, B. Ferens, J. Kornaś (współudział). Kraków: Wydawnictwa Popularno-Naukowe Zakładu Ochrony Przyrody PAN.
- Gradziński, M., Wawryka-Drohobycki, M., Michalska-Kasperkiewicz, B., Bisek, K., Szelerewicz, M., Partyka, J., Amirowicz, A., Baran, J., Baryła, J., Górny, A. (2020). *Jaskinie dorzecza Prądnika*. Ojców: Ojcowski Park Narodowy.

- GUS (2021). *Ochrona środowiska 2021*. Pobrane z: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/srodowisko-energia/srodowisko/ochrona-srodowiska-2021,1,22.html> (19.01.2023).
- Jaśkowski, B., Partyka, J., Wrona, J. (1998). Przyczynek do wizerunku absolwenta geografii. *Kieleckie Studia Geograficzne*, 6, 131–135.
- Parki narodowe w Polsce (sprawozdanie roczne 2001)* (2002). Warszawa–Białowieża: Krajowy Zarząd Parków Narodowych.
- Partyka, J. (1986). Rola Muzeum im. Prof. Władysława Szafera w naukowej osłonie Ojcowskiego Parku Narodowego. *Biuletyn Informacyjny Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków*, 160, 114–115.
- Partyka, J. (2010). Nauka w polskich parkach narodowych / Science in Poland's national parks. W: L.P. Caryk (red.), *Stale przyrodokorzystownia: podchody, problemy, perspektywa* (s. 116–124). Ternopil: Ternopil'skoj Nacjonalnyj Pedagogicznyj Uniwersytet.
- Partyka, J. (2016a). O potrzebie kształcenia kadr w zakresie gospodarki przestrzennej z perspektywy obszarowej ochrony przyrody. W: J. Kozak, A. Michno, A. Szablowska-Midor, P. Trzepacz, K. Wasak (red.), *Nowe koncepcje studiów w zakresie geografii i gospodarki przestrzennej* (s. 51–58). Kraków: Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ.
- Partyka, J. (2016b). Formy i cele udostępniania obszarów Natura 2000 w świetle planów ochrony na przykładzie Ojcowskiego Parku Narodowego. W: Z. Ziaja, T. Wójcik (red.), *Możliwości rozwoju turystyki w obszarach Natura 2000* (s. 29–47). Rzeszów: Uniwersytet Rzeszowski.
- Radziejowski, J. (2011). *Obszary chronionej przyrody. Historia, stan obecny, wyzwania przyszłości*. Warszawa: Wszechnica Polska. Szkoła Wyższa Towarzystwa Wiedzy Powszechnej w Warszawie.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 stycznia 1956 r. w sprawie utworzenia Ojcowskiego Parku Narodowego*. DzU 1956, nr 4, poz. 22.
- Smoleński, J. (1924). Budowa i rzeźba dorzecza Prądnika. *Ochrona Przyrody*, 4, 69–75.
- Ustawa z dnia 10 marca 1934 r. o ochronie przyrody*. DzU 1934, nr 31, poz. 274.
- Ustawa z dnia 7 kwietnia 1949 r. o ochronie przyrody*. DzU 1949, nr 25, poz. 180.
- Ustawa z dnia 16 października 1991 r. o ochronie przyrody*. DzU 1991, nr 114, poz. 492.
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody*. DzU 2004, nr 92, poz. 880.

OCHRONA PRZYRODY W POLSCE I ROLA GEOGRAFA JAKO PRACOWNIKA PARKU NARODOWEGO

Abstrakt: Celem artykułu jest zwiąże zaprezentowanie problematyki ochrony przyrody w Polsce, a następnie przedstawienie na tym tle roli geografa jako pracownika parku narodowego mającego istotny udział w ochronie przyrody. Autor dzieli się swoimi wieloletnimi doświadczeniami pracy (48 lat) w Ojcowskim Parku Narodowym, opisuje wykonywane przez siebie ważniejsze zadania oraz kluczowe kompetencje. Wśród nich wymienia prowadzenie dokumentacji przyrodniczej na potrzeby planu ochrony parku, badania naukowe realizowane w zakresie swojej specjalności, gromadzenie bibliografii i dokumentacji fotograficznej, działalność edukacyjną i wydawniczą. Wskazuje, które czynności mogą być przydatne również w pracy w innych obiektach ochrony obszarowej oraz jakie są konieczne dodatkowe formy doksztalcania się.

Słowa kluczowe: ochrona przyrody, park narodowy, geograf, Polska

---

NATURE CONSERVATION IN POLAND AND GEOGRAPHER'S ROLE
AS AN EMPLOYEE IN A NATIONAL PARK

Abstract: The aim of the article is to briefly present the issues of nature protection in Poland, and then to present against this background the role of a geographer as an employee of a national park, making a significant contribution to nature conservation. The author shares his many years of experience working in the Ojców National Park (48 years), describes the more important tasks and key competences he performs. Among them, he mentions keeping nature documentation for the needs of the park protection plan, scientific research carried out in the field of his specialty, collecting bibliography and photographic documentation, and educational and publishing activities. It indicates which of them may also be useful in other sites of area protection and what additional forms of further education are necessary.

Keywords: nature conservation, national park, geographer, Poland

INFORMACJE O AUTORACH

Kamila Camona, studentka trzeciego roku studiów licencjackich na kierunku turystyka i rekreacja na Wydziale Turystyki i Rekreacji Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie; e-mail: kamilacamona@vp.pl; <https://orcid.org/0000-0001-7317-5117>. Zainteresowania: podróże i fotografia.

Klaudia Chwaja, studentka trzeciego roku studiów licencjackich na kierunku turystyka i rekreacja na Wydziale Turystyki i Rekreacji Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie; e-mail: klaudia.chwaja.99@wp.pl; <https://orcid.org/0000-0001-7716-1695>. Zainteresowania: sport (głównie tenis ziemny i bieganie) oraz podróże, kolekcjonowanie chwil w obiektywie, dobre kino.

Krzysztof Cłapa, mgr, absolwent Wydziału Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego z 2021 r.; e-mail: krzysztof.clapa9@gmail.com. Zainteresowania: astronomia, turystyka, architektura, sztuka, sport, geografia społeczno-ekonomiczna, geografia fizyczna, historia starożytnej Grecji i Rzymu.

Julia Grzelak, lic., studentka pierwszego roku studiów magisterskich na kierunku turystyka zrównoważona na Wydziale Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego; e-mail: julia.grzelak@edu.uni.lodz.pl. Zainteresowania: turystyka (badawczo – aspekty społeczne zjawisk turystycznych, prywatnie – spontaniczne wyjazdy, niskobudżetowe podróże, kraje hiszpańskojęzyczne), fitness; melomanka i pasjonatka tańca.

Armina Kapusta, dr, adiunkt w Instytucie Geografii Miast, Turyzmu i Geoinformacji na Wydziale Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego; e-mail: armina.kapusta@geo.uni.lodz.pl; <https://orcid.org/0000-0003-4955-8630>. Dyscyplina: geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna. Zainteresowania badawcze: zagadnienia geografii kultury, szczególnie semiotyka miast wielokulturowych, semiotyka turystyki, dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego w turystyce, zwłaszcza w krajach słowiańskich.

- Paulina Kołodziej**, studentka pierwszego roku studiów licencjackich na kierunku turystyka i rekreacja na Wydziale Turystyki i Rekreacji Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie; e-mail: kolodziejpaulina2003@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0001-5401-1106>. Zainteresowania: podróże, zwiedzanie i poznawanie nowych miejsc, sztuka, szczególnie twórczość artystów malarzy.
- Monika Kukla**, studentka drugiego roku studiów licencjackich na kierunku zarządzanie rekreacją i rozrywką na Wydziale Turystyki i Rekreacji Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie; e-mail: kuklamonika9@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0001-8238-5957>. Zainteresowania: pogłębianie wiedzy na temat fizjologii wysiłku fizycznego, jeździectwo i zwiedzanie różnych krajów, z zamiłowaniem do Włoch.
- Maria Kusiak**, studentka pierwszego roku studiów licencjackich na kierunku turystyka i rekreacja na Wydziale Turystyki i Rekreacji Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie; e-mail: mariakusiak7@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0009-5579-522X>. Zainteresowania: podróże, muzyka i sporty walki (np. Muay thai) oraz stare i sportowe samochody.
- Zygmunt Kruczek**, dr hab., prof. AWF, kierownik Zakładu Geografii Turystyki i Ekologii w Instytucie Turystyki na Wydziale Turystyki i Rekreacji Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie; e-mail: zygmunt.kruczek@awf.krakow.pl; <https://orcid.org/0000-0003-3015-2139>. Dyscyplina: nauki o kulturze fizycznej. Zainteresowania: badania nad atrakcjami turystycznymi, regionalnymi aspektami geografii ruchu turystycznego, rozwojem zrównoważonym w turystyce; przewodnik beskidzki i pilot wycieczek, podróżnik.
- Andrzej Matczak**, prof. zw. dr hab., pracownik w Instytucie Geografii Miast, Turyzmu i Geoinformacji na Wydziale Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego; e-mail: matczak.andrzej@geo.uni.lodz.pl; <https://orcid.org/0000-0002-9509-5879>. Dyscyplina: geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna. Zainteresowania badawcze: geografia turystyki i hotelarstwa, osadnictwo turystyczne, ruch turystyczny.
- Mariusz Miedziński**, dr, adiunkt w Instytucie Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Turystyki Akademii Pomorskiej w Słupsku, autor 38 publikacji naukowych oraz 25 ekspertyz i strategii dotyczących MOF Kołobrzeg, Pomorza Środkowego i obszarów nadmorskich z zakresu strategii rozwoju, gospodarki przestrzennej, funkcji turystycznych, inwestycji, transportu, gospodarki, ekspert Rady Gospodarczej przy Prezydencie Kołobrzegu, przedsiębiorca; e-mail: mariusz.miedzinski@apsl.

edu.pl; <https://orcid.org/0000-0001-7381-2083>. Dyscyplina: geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna. Zainteresowania: zaawansowane technologie badawcze (JWST) i energetyczne (SPARC), transport i eksploracja kosmosu (orbita Ziemi, Księżyc, Mars).

Karolina Nowak, mgr, studentka drugiego roku Szkoły Doktorskiej Nauk o Kulturze Fizycznej Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie; e-mail: karolina.nowak@doctoral.awf.krakow.pl; <https://orcid.org/0000-0002-7251-0638>. Dyscyplina: nauki o kulturze fizycznej. Zainteresowania: badania nad zdrowotnymi aspektami turystyki, turystyka górska, podróże.

Józef Partyka, dr nauk o ziemi w zakresie geografii, emerytowany pracownik Ojcowskiego Parku Narodowego, członek Polskiego Towarzystwa Geograficznego, Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. M. Kopernika oraz Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa; e-mail: jozef_partyka@poczta.onet.pl; <https://orcid.org/0009-0000-9342-220X>. Dziedzina nauk ścisłych i przyrodniczych, dyscyplina: nauki o Ziemi i środowisku. Zainteresowania: ochrona przyrody, historia, krajoznawstwo, muzealnictwo, fotografia przyrody, obiektów kulturowych i krajobrazu.

Paweł Rapała, student drugiego roku studiów licencjackich na kierunku turystyka i rekreacja na Wydziale Turystyki i Rekreacji Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie; e-mail: pawelrapala3112@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0008-1773-3610>. Zainteresowania: sport (kalistenika) i ekonomia.

Paweł Stelmach, mgr, asystent w Instytucie Przedsiębiorczości i Zarządzania na Wydziale Turystyki i Rekreacji Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie, doktorant w Kolegium Nauk o Zarządzaniu i Jakości Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie; e-mail: pawel.stelmach@awf.krakow.pl; <https://orcid.org/0000-0003-3460-6732>. Dyscyplina: nauki o zarządzaniu i jakości. Zainteresowania badawcze: zarządzanie gminami uzdrowiskowymi i turystycznymi.

Natalia Strawczyńska, studentka drugiego roku studiów licencjackich na kierunku zarządzanie rekreacją i rozrywką na Wydziale Turystyki i Rekreacji Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie; e-mail: natalia.strawczynska02@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0004-8060-7538>. Zainteresowania: od haftowania po siatkówkę, organizacja imprez, m.in. wesel (ukończony zawodowy kurs na wedding planner'a i event managera), czytanie książek, szczególnie z zakresu psychologii, fotografia i uwiecznianie pięknych momentów na organizowanych przez siebie imprezach.

Na trzynasty tom „Warsztatów z Geografii Turyzmu” składają się prace prezentujące ciekawy zestaw metod oraz narzędzi stosowanych w badaniach podstawowych z zakresu turystyki. Dobór metod przedstawionych przez autorów wynika z tego, że dobrze znają oni teren i przedmiot badań, dostępne raporty dotyczące korzystania z atrakcji turystycznych czy uzdrowiskowych, a także są świadomi wpływu technologii (np. aplikacji mobilności), która przenika i nasyca różne sfery kultury, w tym naukę.

 **WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU
ŁÓDZKIEGO**

 wydawnictwo.uni.lodz.pl
 ksiegarnia@uni.lodz.pl
 (42) 665 58 63

 **WYDZIAŁ NAUK
GEOGRAFICZNYCH**
Uniwersytet Łódzki

Książka dostępna również
jako e-book

ISBN 978-83-8331-251-4

9 788383 312514